Ex 21 le

„Testvérek, külön úton járnak”

HELIKON

2018

4

IRODALMI FOLYÓIRAT • MEGJELENIK KÉTSZER EGY HÓNAPBAN KOLOZSVÁRON • XXIX. ÉVFOLYAM 2018. 4. (738.) SZÁM – FEBRUÁR 25 • ÁRA 3 lej / 300 ft

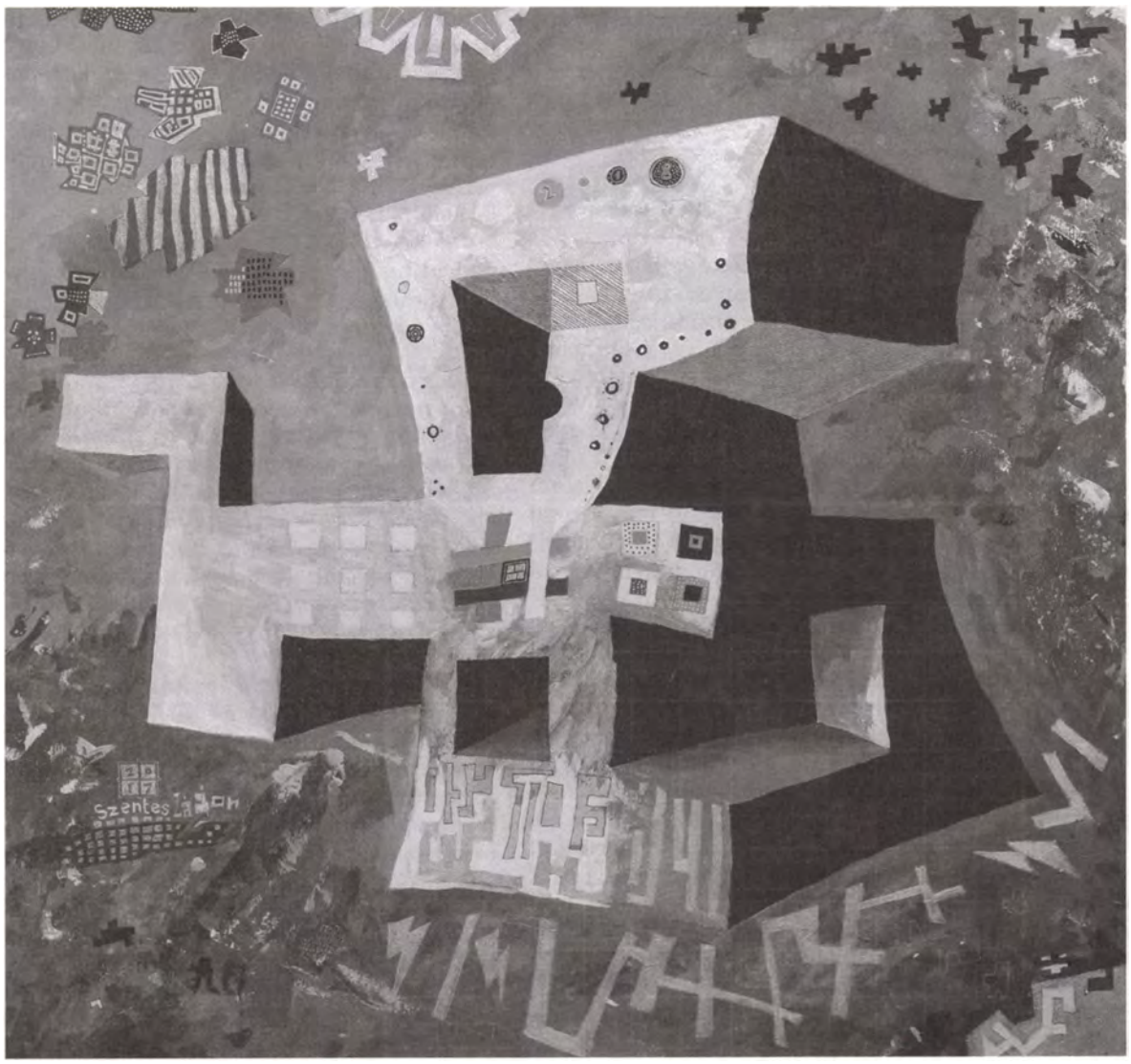

Szentes Zágon: *Műemlék*
Lapszámunk 1., 4., 7., 8., 11., 12., 15. és 16. oldalát a Transylvanian Art Groupnak a Csíki Székely Múzeum Kossuth utcai galériájában megrendezett karácsonyi tárlatának anyagával illusztráltuk.

„Egykori önmagamnak írok”

BESZÉLGETÉS SZILÁGYI MÁRTONNAL /2

Egyed Emese:
AZ ELEVEN TUDÁSRÓL (DR. GAAL GYÖRGY HETVENÉVES?) /8

Lászlóffy Aladár:
DÜHÖNG A DÉLI SZÉL /14

KARÁCSONYI ZSOLT

Erdélyi kard

Néhány hete, járatlan aszfaltcsíkokon haladva, kurucos rövidítéseken, többedmagammal Krakkóba értem. Régi adósság volt ez, hiszen Rákóczinál már jártam, Kassán, ám Báthory István fejedelmünknél a vizitáció mindegyre halasztódott, inkább az idővel való gazdálkodás módja nehezítette. A távoli nagyváros, a régi magyar törzshely felkeresése okát tehát elsősorban Báthory adta, bár Balassi, vagy régi, friss kéziratok kiadása okán Krakkóba vándorló könyvesek nevét is említhetném.

A királyi várban, a Wawelben, a székesegyházban, majd annak altemplomában, Báthory szarkofágja előtt, és később, a várudvaron azon morfondíroztam, hogy fejedelmünknek miért is volt annyira fontos az egyetemalapítás, hogy az általa uralt vidékek két távoli pontján, Kolozsváron és Vilniusban is egyetemet alapított a lengyel urakkal csak latinul társalgó fejedelmünk.

Minden bizonnyal sejtette, hogy a fényes haditettek, amelyek miatt évszázadokon át megőrződik emléke, elhalványodhatnak egy napon, ezért is jó gondolni a kiművelt emberfőkre, kiknek kései utódaként egyszer csak a vármúzeum fegyvertermében találtam magam. Ott állunk ketten, erdélyiek, az egyik üveglap mögött tekintetünk megakad egy zöldes markolatú kardon. Az üvegszekrényen felirat: lengyel és erdélyi kardok a XVI. század végéről. Az egyiken bevésett szöveg. Így kezdődik: Rex Stephanus... Nincs kiemelt helyen, egy a sok közül. De néhány latin szó ismerete már elég, hogy más fényben tündököljön a penge, rögtön lehet üzenni hajdani hadfiaknak, várkapitányoknak: megvan még a kard!

A teremfelügyelő hölgytől kérdezem, mondván, erdélyi vagyok, azért érdekel, és ő válaszolja: Ó, igen, Báthoryé, a királyé, ha maga erdélyi, akkor valahol rokona. Igen, válaszolom, tisztelettel a penge felé tekintve: valahol rokonom.

PAVILON 420 ■ **Fehér Renató versei** ■ **Fischer Botond prózája** ■

„Egykori önmagamnak írok"

Beszélgetés Szilágyi Márton irodalomtörténésszel

– Az első kérdéssel kicsit távolabbról indítanék. Klasszikus magyar irodalomtörténeti előadásokon és szemináriumokon mostanában gyakran hangoznak el olyan kijelentések, hogy a 18–19. század irodalmában sok minden nem úgy van, ahogy korábban képzeltük, hisz ezeket Szilágyi Márton új kutatásai megcáfolták (például Csokonai nem volt annyira szegény, Arany János nem úgy képzelte a kötetstruktúrát stb.). Igen ám, de azzal is gyakran szembesülünk, hogy a hallgatóink sokszor már azokat a közhelyeket sem ismerik, amelyeket a Tanár úr cáfol. Megváltozott-e a befogadói közeg azóta, hogy ön elindult a pályán? Kinek írt akkor, kinek ír most?

– Bizonyosan van változás ahhoz az időszakhoz képest, amikor irodalomtörténészként elkezdtem a pályát. Azidőtájt, a 20. század 90-es éveiben egy forrongó, a kánon átrendezésének és átírásának a lázában égő periódusban találta magát az ember, ha irodalommal akart foglalkozni, az egyik legfontosabb feladat az elméleti naprakészség volt (már ahogy annak idején ezt elképzeltük – ezt azért már nagyon mókás felidézni utólag). Nem is volt becsülete annak, aki irodalomtörténész akart lenni, pláne filológiával vagy textológiával is foglalkozni kívánt. Az ilyeneknek legföljebb egy szánakozó félmosoly jutott, vagy a szokásos „pozitivista" jelző.

Úgy éreztem annak idején, hogy egy megoldás van: kritikusként be kell bizonyítanom, hogy értek én a kortárs irodalomhoz is, nem idegenek tőlem az elméleti belátások sem, s ha ily módon irodalomértelmezőként sikerül valamiféle elismertséget szereznem, akkor már tán azt is elnézik nekem, ha a 18. vagy 19. századi irodalom érdekel. Így is lett. 1995-ben így jelenhetett meg egy könyvem a kortárs irodalomról (s benne az erdélyi irodalomról is) szóló kritikákból, a JAK-füzetek sorozatában. Egyébként ebből a kritikusi tevékenységből sokat tanultam, a későbbiekben is hasznát láttam, bár aztán fokozatosan felhagytam a rendszeres kritikai működéssel. Kellett az idő másra. De az, hogy vállalnom kellett a saját értékítéleteimet, nem védett valamiféle irodalomtörténeti kánon langyos ólmelege, a kritikai véleményemért kizárólag a saját szövegem retorikai meggyőzőereje szavatolhatott, nyilván fogékonnyá tett arra, hogy ne fogadjam el a közhelyeket. Nem vagyok született játékrontó, aki örömét leli abban, ha szétrombolja mindazt, amit tudni vélünk, de úgy alakult, hogy kezdettől beleakadtam egy csomó olyan kijelentésbe és megrögzött vélekedésbe, amelyet kénytelen voltam átrajzolni. Vagy éppen érvénytelennek nyilvánítani. Arra is hamar rájöttem azonban, hogy ez a rombolás nem sokat ér, ha csak opponál bizonyos állításokat: ezek után föl is kell építeni valamiféle meggyőző konstrukciót, amely az előző helyére állítható. Ezért is törekedtem arra, hogy monografikus formában fejtsem ki bizonyos irodalomtörténeti problémákról a véleményem: akár Kármánról és az *Urániá*ról, akár Csokonairól, vagy éppen legújabban Aranyról volt szó, már ez a szándék vezetett. Annál is inkább, mert – igaza van – a jelenkori olvasók egy része (az egyetemisták) már azokat a közhelyeket sem ismerik, amelyeket cáfolni akar az ember. Tehát nem a közhelyeket kell nekik megtanítani először, hanem az azok helyébe állítható, újabb konstrukciót kell minél meggyőzőbben felmutatni.

S hogy kinek írok? Sem a pályám kezdetén, sem jelenleg nem érzem, hogy lenne egy kész olvasóközönség, amelyiket meg kellene céloznom. Mondhatnám azt is, hogy ha van egyáltalán közönsége annak, amit csinálok, akkor azt csak maguk az irodalomtörténeti tanulmányok teremthetik meg. De persze nem tudom, képesek-e erre. Éppen ezért kezdettől arra törekszem, hogy igyekszem magam elé képzelni egykori önmagamat gimnazista és egyetemista koromból, s megpróbálok ennek az érdeklődő, hiperkritikus, s persze kissé suta és nyilván sznob fiatalembernek írni olyan gondolatmeneteket, amelyeket ő annak idején hajlandó lett volna kézbe venni és méltányolni. Szóval magamnak írok. Pontosabban egykori önmagamnak. A jelenlegi, mindig aktuális ismereteim szerint.

– Ez az irodalomtörténészi hozzáállás iskolát teremtett, főleg a Tanár úr által vezetett doktori képzésre gondolok. Személy szerint mindig csodáltam azokat az ún. korábbi nagy öregeket, akik olyan világosan látták, mi a feladat és ki az alkalmas ember a feladat elvégzésére. A Tanár úr előtt milyen elképzelések vannak, amikor a doktoranduszainak témát javasol? Mi az a feladat, amit ma egy doktori iskolának el kell végeznie?

– Mások munkáját irányítani s fiatalabb kollégáknak témákat és célokat adni, külön feladat. Ebbe csak fokozatosan lehet beletanulni: én most is csak tanulom mindezt. És zavarban is vagyok, ha ennek a hátteréről kell beszélnem, mert számos elemét nem a tudatosság, az előre eltervezett szándék határozza meg, hanem inkább a figyelem és az empátia. Én is mindig csodáltam azokat az egykori tanáraimat, akik képesek voltak igazi mesterként működni, és afféle beavatási szertartás után kihozták a melléjük szegődő tanoncból a maximumot. Én most sem tudom, hogyan kell ezt csinálni. Ezért – jobb híján – arra próbálok figyelni, hogy ha valaki éppen engem választ ki arra, hogy irodalomtörténeti témával elmélyültebben foglalkozzon, milyen témaválasztás körvonalazódik benne, a felkészültsége alapján mit képes megoldani. Ebből a helyzetből kiindulva próbálom meg őt rávenni arra, hogy sikerüljön egy olyan területre ráakadnia, amely komolyabb eredményt ígér. De mindig csak ötleteket mondok és lehetőségeket próbálok fölmutatni: ha ugyanis valakinek nincs kedve egy témához, s én azt mégis ráerőltetem, abból semmi jó és távlatos eredmény nem születik. Ez egy hosszú egyeztetés, viszont ha ezen átestünk, akkor utána legalább bizonyos tényezőket már nem kell újra megvitatnunk, hanem közösen elfogadott alapelvnek tekinthetjük: például azt, hogy a témát nem én választottam, hanem a jelölt, s a szűkebb kutatási terület fontossága is axiómának számíthat. Megítélésem szerint a jó téma csak olyan lehet, amely önmagában is megoldható és lekerekíthető (tehát kijön belőle egy megírható szakdolgozat, disszertáció vagy könyv – mikor mi a feladat), s ugyanakkor viszont természetes módon tovább is lehet lépni belőle egy másik témára.

SZILÁGYI MÁRTON

Irodalomtörténész, habilitált egyetemi tanár. 1965-ben született Gyulán. Középiskolai tanulmányait Szekszárdon és Budapesten végezte, majd 1985 és 1990 között az ELTE Bölcsészettudományi Karának magyar–történelem szakára járt. Alapítótagja volt a Magyar Történészhallgatók Egyesületének, valamint a *Sic itur ad astra* című történészfolyóiratnak. 1990-től folyamatosan az ELTE Bölcsészkarán dolgozott, előbb kutatóként, majd tanársegédként, 1997-től adjunktusként, 2001-től pedig docensként. Kandidátusi értekezését a Kármán József és Pajor Gáspár által szerkesztett *Uránia* folyóiratról írta, mely később könyv alakban is megjelent. A Csokonai-életúttal foglalkozó MTA-doktori értekezését 2011-ben védte meg, 2013-tól egyetemi tanár, a XVIII–XIX. Századi Magyar Irodalomtörténeti Tanszék vezetője. Az irodalomtörténeti kutatások mellett foglalkozik a kortárs magyar irodalommal is. A 2017–2018-as tanévben a BBTE Magyar Irodalomtudományi Intézetének vendégtanára.

Arra is megpróbálom rávenni a doktoranduszokat, hogy legalább egy százéves időtartamban legyenek képesek témát választani, ne csupán egy szűkebb terület szakértőinek a szerepére készüljenek föl. Van, aki ezt megérti, s van, aki erre nem képes: ez már a tanári munka természetéhez tartozik. Nem mindig a mi vágyaink irányítják egy-egy munka elkészültét, hiszen ez egy tervezhetetlen s éppen ezért izgalmas folyamat. De a legjobb tanítványaimról nem is merném azt mondani, hogy tőlem tanultak bármit is. Nekem legföljebb az a büszkeségem: közreműködhettem abban, hogy megtalálhatták a saját útjukat. Ebben a folyamatban részt venni: ez a legnagyobb élménye lehet egy tanárnak.

S még valami: az is morális kérdés, hogy valaki, akit a helyzet arra kényszerít, hogy tanár legyen, miképpen tartja karban magát folyamatosan, s őrzi meg saját szellemi nyitottságát mindehhez. Én legalábbis soha nem arra törekedtem, hogy saját magam (és saját témáim) reprodukálását érjem el, hanem önálló gondolkodású, s lehetőleg nálam felkészültebb és jobb szakemberek kerüljenek ki mellőlem. Ehhez pedig kell egy folyamatos gondolkodás azon, hogy mely témák és mely megközelítések kívánnak új figyelmet és új szakembereket. Ebből fakad az is, hogy magam is meglehetősen sok témába ártottam, ártom bele magam (a 18. századtól egészen a 19. század végéig, sőt a kortárs irodalomig), mert így láthatom igazán, mire is lehetne rábeszélni valakit, ha mocorog benne egy ötlet, de még nem találja meg annak a helyét. Vagyis tanárnak lenni és saját kutatásokkal foglalkozni: ez nem egymás ellen ható folyamat, hanem egymást segítő két tevékenység. S igazából még egy kicsit sem merek azon gondolkozni, hogy ebből a felfogásból kijött-e már valami, van-e bármiféle tudományszervezési, irányítási eredménye annak, amit és ahogyan csinálok: ha tűnődnék ezen, nem tudnám csinálni. Majd egyszer, utólag, később megítélhető lesz mindaz, amit én egy doktoriskola élén tettem. Lehet, hogy nem is csinálom jól. Csak igyekszem helytállni. Ha már ez a feladat jutott nekem.

– Elég sok feladat jutott a Tanár úrnak, ez már az előző két kérdésből is kiderült. Korábbi interjúkban sok szó esett a forrásfeltáró és értelmező munkájáról. Én viszont a jövőről kérdeznék. Milyen egyéni megvalósulások várhatók az elkövetkező években, és melyek azok a projektek, amelyeken akár a doktoranduszaival vagy konzorciumban dolgoznak (itt elsősorban az MTA–DE Klasszikus Magyar Irodalmi Textológiai Kutatócsoportra gondolok), mit profitálhat ezekből a szakmai és mit a szélesebb értelemben vett közönség?

– Hosszú idő óta részt veszek az említett konzorcium munkájában, amelyet Debreczeni Attila professzor vezet, s ez a munka mindig nagy örömmel töltött el, mert úgy éreztem, fontos és érdekes dolgok készülnek el. S ebben talán nekem is van (volt) némi részem. Említeném például a Kazinczy kritikai kiadást, amely jelenleg már kilenc megjelent kötettel dicsekedhet: annak idején teljesen reménytelennek tűnt, hogy ezt el lehet indítani, s nagyjából egy évtized alatt sikerült idáig eljutni. Amit most hasonlóképpen nagy reménységgel várok, az a Magyar Levelezés Portál beindulása: ez egy olyan elektronikus felület kialakítását jelenti, amelybe fel lehet tölteni a már elkészült s jelenleg is készülő 18–19. századi írói levelezések anyagát, s lehetővé válik egységes kezelésük és keresésük. Ez persze nem kizárólag informatikai feladat, hanem komoly filológiai, textológiai előkészületet is igényel – szakmai haszna viszont egyelőre igen nehezen becsülhető föl.

Minden ilyen munkának ugyanis az az értelme, hogy más kérdéseket tudunk feltenni általa, s másféle válaszokat kaphatunk. Amihez például több közöm van, mert az én munkahelyemen, az ELTE Bölcsészkarán készül, az a Verseghy- és a Batsányi-levelezés (ezen Doncsecz Etelka kolléganőm dolgozik, aki néhány éve nálunk szerzett doktori fokozatot). Ez egy rendkívül izgalmas anyag, ezres nagyságrendű levelezések – bizonyosan másképpen tudjuk majd megítélni a feldolgozása és kiadása után a korszak irodalmi és kulturális folyamatait. S hadd említsek még egy munkát: két doktoranduszunk (Boldog-Bernád István és Mészáros Gábor) a 19. század mára jórészt elfelejtett, de egykorúan jól ismert költő-politikusa, Beöthy Zsigmond kiadatlan, kéziratban maradt önéletírásának a publikálásán dolgozik – a tervezett kötet pedig magába foglalja még Beöthy reformkori publicisztikai munkásságát, fellelhető levelezését s egy drámáját is. Ezt a témát annak idején én találtam, de úgy gondoltam, nem biztos, hogy nekem kell feltárnom és megoldanom. Igen komoly pedagógiai és szakmai fejlődést tehet lehetővé, ha egy szakmai felkészülés részeként valaki olyan vág ebbe bele, akinek egy értelmes (mert távlatos) s még feltáratlan lehetőségeket rejtő munka az első komoly megbízatása lehet. István és Gábor alkalmas a munkára – én pedig majd a kötet lektora leszek.

Azt hiszem, nekem már inkább az a szerepem, hogy ezt az orientáló, ötletadó feladatot lássam el: öröm az is, ha azt látom, hogy születnek fontos szövegfeltárások, szövegkiadások, és segíteni tudok abban, hogy fiatal kollégák belenőjenek az ilyen típusú munkákba. Nem magamnak őrzöm és tartom tehát a témákat, hanem addig igyekszem keresgélni, míg nem találok valakit, aki fel tudja dolgozni. S aztán neki próbálok segíteni. Ebből is sokat lehet tanulni, mert persze nem úgy vágunk bele a munkába, hogy én eleve tudom, mire lyukadunk ki: ez számomra is egy tanulási folyamat.

– Röviden mégis visszakérdeznék, mi az, amit maga a Tanár úr szeretne még mindenképpen elvégezni? Nem azért, mintha nem lenne elég mindaz, amit az Uránia *folyóirat kapcsán, a Csokonai-, Kazinczy-, Arany-életműben feltárt, a számos elméleti jellegű írás, amely radikálisan megváltoztatta a mai irodalomtörténészek látásmódját, hanem talán pont ezek miatt: maradt-e olyan megválaszolatlan kérdés, ami nem hagyja nyugodni önt?*

– Mindig vannak kérdéseim és látok olyan problémákat, amelyeket szeretnék megérteni. Amúgy is olyan ember vagyok, aki szeret elszámolni mindazzal, ami feladatul jutott neki. S még sok mindennel nem végeztem. Be kell fejeznem az Arany kritikai kiadás első kötetét (ez a költői életmű első harmadát tartalmazza, nagyjából 1851-ig). Nekem jutott az a megtisztelő, de fájdalmas munka is, hogy befejezzem a Petőfi kritikai kiadás utolsó darabját, az 1848–1849-es verstermést tartalmazó kötetet: ezt Kerényi Ferenc majdnem elvégezte, de hirtelen halála megakadályozta abban, hogy tényleg lezárja a kéziratot. Ez talán a legnehezebb feladat: másnak a félbehagyott munkáját befejezni. De ha én nem csinálom meg, akkor ez hiányozni fog. Rám maradt egy másik befejezendő munka is: Láng József, aki nemcsak az Argumentum Kiadó vezetője volt, hanem kiváló irodalomtörténész, összeszedte az egykor népszerű, mára elfeledett költőszerkesztő, Tóth Kálmán levelezését, még évtizedekkel ezelőtt, s azt ajánlotta nekem, nézzem át az anyagot, bővítsem ki jelen tudásunk szerint és adjuk ki közösen. Ő is meghalt váratlanul, így rajtam van a teher, hogy ezt is befejezzem. De nemcsak szövegkiadások várnak rám. Úgy vélem, a következő nagy feladat az lehetne, hogy Vörösmartyról írott eddigi tanulmányaim alapján vagy egy tanulmánykötetet, vagy egy lazább, szabadabb monográfiát kéne írnom róla – az utóbbi időben olyannyira kevés szakirodalmi erőfeszítés történt Vörösmarty körül, tisztelet a kis számú, de értékes kivételeknek, hogy az már nehezen tartható, hiszen mégiscsak az egyik legfontosabb magyar költőről van szó... S talán elkezdem összeszedni azokat a kisebb-nagyobb szövegértelmező tanulmányaimat is, amelyek köré már nem szándékozom nagyobb ívű gondolatmenetet kiépíteni.

Ez már így is elég sok, de vannak nem tervezhető újabb feladatok, amelyeket majd egy-egy konferencia vagy egy váratlanul föllelt levéltári, kézirattári forrás fog előhívni. Nem törekszem rá ugyan szándékosan, de megfigyeltem: két egymást követő, elkészült tanulmányomnak a legritkább esetben ugyanaz a témája. Ha megírtam egy 18. százados értekezést, akkor nagy valószínűséggel egy 19. század végi lesz a következő. Vagy éppen egy 20. századot tárgyazó gondolatmenet. Én ebben a változatosságban nagyon jól ki tudom magam pihenni. S a végén ebből csak kikerekedik valami. Ez magyarázza azt, miképpen tudott egy Csokonairól szóló nagymonográfiával párhuzamosan elkészülni egy Kazinczy-kismonográfia és egy Arany-könyv körvonala is. Ez engem így szórakoztat. S addig tudok csak dolgozni, amíg ebben örömömet lelem.

– Végezetül egy személyesebb jellegű kérdés. A családi viszonyoknak köszönhetően több szálon is kötődik az irodalmi mezőhöz: néprajzosok, irodalmárok, színházi szakemberek, történészek veszik körül a Tanár urat a mindennapi életben. Ki szokott-e lépni ebből a körből, hogy valami radikálisan mást csináljon?

– Hadd pontosítsak, mert a kérdés többet sugall, mint ami a valóság: édesapám néprajzos, a feleségem történész, a húgom és a sógorom irodalomtörténész, a nagyobbik fiam pedig színházi rendező. Ez tehát a közeg, amelyben mozgok, s amelyben mindig nagyon sokat tanulok. S szégyenkezve vallom meg, hogy mást (radikálisan mást) nem is nagyon szoktam csinálni. Színházi előadásokat és filmeket szeretek nézni – de ezt is vissza tudom csatolni a saját szakmámhoz. S hát valóban nincs más időtöltésem. Figyelem a világot.

BIRÓ ANNAMÁRIA

EGYED EMESE

Szürke árny

Földi pásztorra nincsen már szüksége.
Elköltözött a kopott lakás éke.
Ahol megismert, ahol megismertem:
örök álmát alussza kinn a kertben.

Jár három macska feketében.
Más úton jár a hammas macska.

Testvérek, külön úton járnak.
Nekivágnak a nagyvilágnak.
Nekivágván macskaidőnek
reggeli sugárban fürödtek,
délután kószálván kedvükre
lettek a macskalélek tükre.

Jár három macska feketében.
Más úton jár a hammas macska.

Az emberek dolgai furcsák;
kerekeken járkál az ember,
kerekezik a levegőben.
Először ordibáló bőrben,
aztán valamit hajkurászik.
Ugorkafára is felmászik.
Minket is megkerget, a kóbor
vakkantókhoz hasonló okból.

Nem könnyű sors a cirmos-élet:
az ebszimat hamar feléled,
egy falka ha összeverődik,
halálra űzhetik a földit
(de túlélő az égi macska,
holdban ezüst fán szunnyadozva
fák lombja közt, rejtezve csöndbe,
simogatásba, dörgölőzve
csillagistenség oldalához,
szokva szféra-dorombláshoz,
szökve búbaj-teli terekből).

Ments ki, Isten, a félelemből
szökésben vagyok, más a fajtám.

Villám? Mint a rigót, lecsapnám.
Üstökös? Üstökön ragadnám.

De amíg földi macska-létem
tekervényes ösvényét lépem,
lelkemen készenléti járom,
szabadságom félten próbálom.
Félten-félten: grabancom féltem,
el árnyékomat sem ígértem,

s csontvázam sem lesz spirituszban
2018 vagy '20-ban.

Jár három macska feketében.
Más úton jár a hammas macska.

Ajánlgatják őket: ha gazda
macskát befogadni akarna...

De mindenütt túl sokan vannak:
egérnek, póknak helyet adnak.
Még egy pár papagáj is elfér,
vagy kendermagos tyúk; az erkély
megrakva kopott mackóneppel.

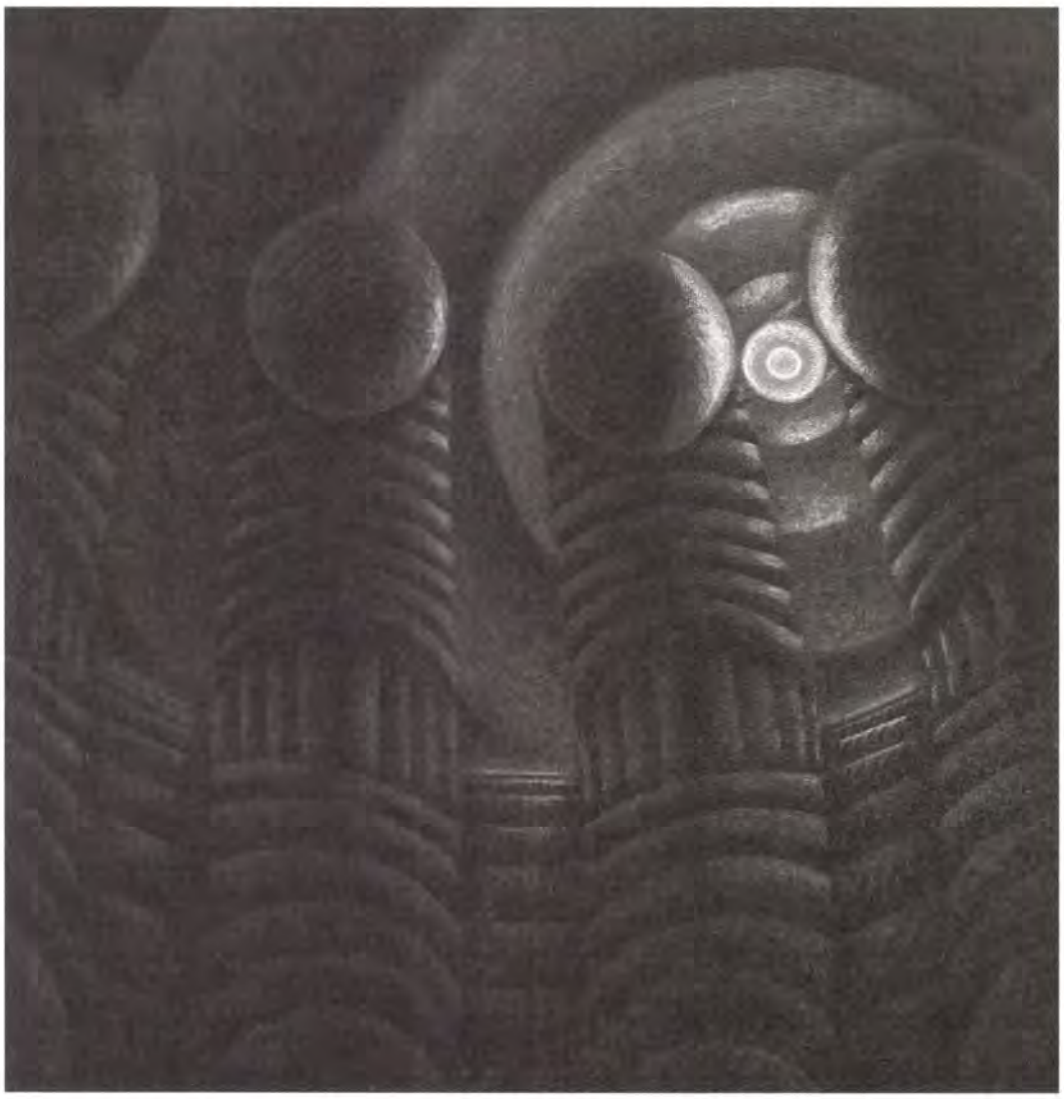

Fazakas Barna: *Álmatlanság*

„Macskaidegen itt nem fér el".

Kertben teremtél: ott maradjál.
Kuvaszok fogára akadjál.
Télen is jó leszel jégcsapnak.
Égi nagy kutyák nem harapnak.
Csillagösvényen tejút vár rád.
Hallgasd kozmosz szimfóniáját!

Három macska jár feketében.

Hozzám lépett a hammas macska.
Rám nézett szelíd macskaszemmel,
kicsit féloldalra is fordult.
Kertajtón állt, szemével kérdett:
fogadj, fogadj be, jótét lélek.

(Mi lesz a három feketével?
Nem veszem szívemre a válást.
Sosem látjátok többet egymást!)

Háromnak háromféle gazda –
s ki egy hammast kikosarazna,
mégiscsak forgatja eszében,
s eldönti végre, hogy mi légyen.
Egy életem és egy halálom,
az új életet megpróbálom,
hazaviszlek, ami lesz, az lesz.
Talán a pillanat is kedvez.

Először fanyalogva néznek.
(Kényelmetlen vagyunk egymásnak.)
Te sem érted a regulákat.
Vadnak látnak és csenevésznek.

A nem sompolygók csemegéznek.
A nem nyávogók muzsikálnak.
A más bundájúak a késznek
sem dorombolnak, ülnek, állnak,
jövendőjüket találgatják.

Hammast gyakran magára hagyják.

Ismerős léptek ritmusára
ajtóhoz sompolyog a pára.
Bezáródó ajtó mögött is
álmodik, lelke ha törött is.

A lélek töredelmét, Isten,
meglátod, meghallod a csöndet.
Fohászkodás idegen házban.
Emlékfoszlányok szellőzéskor.

Merre járhattok, három testvér?
(Nálam mosdik a hammas bátya.)
Kérdezi, merre van hazája.
(Szemmel kérdez, más nyelven is szól.)
Szokásai hammas szokások
(nyakába vette a világot).

Valami szándék vezérelte
(hogy szívét tehozzád emelte)?
Remélt tál ételt, békességet
(és így talált meg éppen téged)?
Mögöttes szándék nyávog benne
(hogy mint egy szűrt, bentről ki-
tenne)?

Eszközei vagyunk az Úrnak:
feketék, hammasok, gyalultak.

TZVETA SOFRONIEVA

Saga a lebontott udvarról

(Saga über den abgerissenen Hof)

színházi elbeszélés, második rész
(folytatás előző lapszámunkból)

Darab egy nőről, egy férfiról, egy gyerek jelenlétéről, még egy nőről és még egy férfiról, szülőkről és néhány fölösleges felnőttről. A darab címe többször változott. A világ és az idő jellemzően mindenkié.

Rövid színpadi változat olvasókból álló kórusra és két felnőttre.

Második olvasó: Ez itt egy kislány rövid, szőke loknikkal, három- vagy négyéves, csipkeruhát visel fehér zoknival, őszinte és védtelen a mosolya. Egy óriási tortát hoz tele meggyújtatlan gyertyával, majdnem akkorát, mint ő maga. Talán az apja adta neki, hogy vigye az anyjához, vagy az anyja, hogy adja a nagynénjének. Egy szeretetteljes család legkisebb tagja. Nagyon bonyolult szavakat is ki tud mondani, mint például *földieper*, és olyan szavak többes számát is tudja képezni, mint a *szó*, azért mert ismeri a *tó* többes számát, és abból ösztönösen rájön. Ez a kislány bárkinek örömmel segít, közben az életet minden idők legnagyobb játékává változtatja, és addig abba sem hagyja, amíg mindenki hangosan és szívből nem nevet.

Első, második, harmadik olvasó: Ha, ha, ha, ha!

Második olvasó: Bőre fehér, lábacskái és karocskái húsosak. Arca pirospozsgás, a fogacskái teljesen egyenletesen sorakoznak. A neve Ralitza.

Harmadik olvasó: Ő itt Kamelia. Fürge és szorgalmas, akár egy fiatal menyasszony. A vénkisasszony Kamelia Örökké Ifjú Házas, mert mindig olyan alakot ölt, amelyet megálmodik. Gondoskodó, mindent meg tud főzni és kötni, folyton segít valakinek, megérti a férfiak házassági problémáit, és kedves tanácsokat ad nekik. Mindig „hűséges kutyája" fivérének, főnökének, unokaöccsének, pillanatnyi szerelmének, akire ráakaszkodik, mivel szeretője nincs, férjről nem is beszélve. Egyszerűen fürge és szorgalmas, minden helyzetben feltalálja magát, megőrül a várakozástól, és védtelenné tette a remény naivitása. Valódi konformista, mivel minden változásra készen áll, csak hogy passzoljon a másik elképzeléseihez. Nem hisz semmiben. Szemét félig kisírta az önsajnálattól. Túlzó szeretetet tanúsít mások iránt, hogy elhitesse magával, valóban szeret. Üres, mert magát is megvette konformizmusával. A haja olyan, mint az orosz filmek grófnőinek – hátrafésült és magasra tupírozott. Könyvelő. Ezzel az erővel akár színésznő is lehetne egy vidéki színházban.

Első, második, harmadik olvasó: Ha, ha, ha, ha!

Első olvasó: Ő itt Georgi Steffanow úr/elvtárs. Csinos férfi, hajtinccsel a homlokán, amely felfelé áll, mintha odaragasztották volna. Vonásai szigorúak, orra egyenes, szemöldöke széles, tekintete mély, arckifejezése célratörő. Kb. 60 éves (na jó, lehet, hogy 50), sötétkék-szürke öltönyt visel fehér-kék inggallérral. Igazi nagyvad. Lehet, hogy nyugati multimilliomos vagy egyszerű párttisztviselő minálunk. Ez még nem teljesen világos. Arrafelé a tehetősebbek valahogy lezserebben öltözködnek, a mi magas rangú személyiségeinkkel ellentétben, akik kimondottan ügyelnek arra, hogy sikkesek legyenek. És az arca is távol van már. Nem érzek különleges kisugárzást. Egy azonban biztos: ennek az embernek különös élvezetet okoz a borotválkozás, és ragaszkodik a keményített gallérhoz. Büszke magára, mert nincstelenként kezdte, csak képletesen, persze. Az apja barátai egytől-egyig jómódúak voltak. Két lábon járó példakép – egy rendes, hibátlan ember. Ő nem akárki, hanem Georgi Steffanow, a Sárkányölő.

Második olvasó: Rada nagymama. Fáradt öreg nő, jólelkű és csendes, egy azok közül, akik a földet tényleg megöröklik. Hívő, szerény, jóságos. A faluban a tehénistállóban dolgozott, nagyon gondosan bánik az állatokkal, rendbe teszi a negyedet, felszedi az elhajított papírokat, cigarettacsikkeket. Hogy zöld legyen a madaraknak és a bogárkáknak, hogy illatos legyen a macskáknak és a véletlenül arra tévedő sünöknek. Aszott kezei csókra érdemesek. Hetvennyolc éves, öreg kora ellenére is egyenes derékkal jár, és abba nem hagyná a munkát, és abba nem hagyná a munkát, és abba nem hagyná a munkát, és abba nem hagyná a munkát.

Harmadik olvasó: Ő itt Philipp. Philipp operátőr. Most éppen nincs munkája. Sosem alkalmazták szívesen. Újító, a változásoktól kezdve, amelyekkel az életét alakítja, egészen a forgatókönyvekig. Philipp egy mondabeli alak. Mesehős. Ő az, aki a mennybe megy. Az ég küldötte. Ő isten – szellemként. Maga a tehetség. Ő Philipp. Dús, fekete haja van, elég hosszú ahhoz, hogy copfba kösse, amitől egy 16. századi spanyol grófra hasonlít. Vonásai szögletesek, de nem élesek. Nem sovány és szögletes, isten ments. Jó felépítésű, se nem kerekek, se nem túl hegyesek a csontjai. Egyszerűen minden vonása nyújtott – hosszában és széltében. A szemei sötétek és nagyok, nagyon eredeti szemüveg keretezi őket. Természetes anyagból készült, laza ruhát visel, lágy zöldes homokszínben, bő nadrágot és pólót. Nagyon férfiasan néz ki, olyan valóságosnak tűnik, szeretném megérinteni, hogy megtudjam, él-e. Hatalmas lelke van, mint a tölgyfának Tolsztoj regényében. És épp úgy, mint a tölgyfa, a tehetségesek minden depresszióját és minden feltámadását megéli. Folyton keres valamit. Várja, hogy találkozzon a nővel, aki egy életre a múzsája lesz, hogy ne szaladgáljon más nőcskék után. Fest, jeleneteket vesz fel, világokat változtat meg és alakít át. Biztosan szerelmes Soniába, de Kamen jó barátja, ezért soha nem árulná el a nőnek.

Első olvasó: Ennyi.

Második olvasó: Meg kellene végre mondani, ki kicsoda. Én ismerem ezeket az embereket, de Kament nem ismertem.

Harmadik olvasó: Azt már tudjátok, hogy én Sonia köreihez tartozom. (Régebben együtt jártunk iskolába.)

Első olvasó: A legtöbb ember közös ismerősük,

Második olvasó: de Sonia már azelőtt ismerte őket, hogy találkozott Kamennel.

Harmadik olvasó: Tulajdonképpen közülük valaki ismertette össze Soniát és Kament, de ha Sonia említette is, ki volt az,

Első olvasó, második olvasó: jól van, na,

Harmadik olvasó: nem igazán figyeltem oda, és most nem emlékszem.

Első olvasó: Honnan kellett volna tudnom, hogy egyszer majd valamikor el kell mesélnem ezt a darabot,

Második olvasó: honnan kellett volna tudnom, hogy itt fogok ülni, a nézőtéren, és nem találom majd a szövegemet,

Harmadik olvasó: sőt még a darabban is részt veszek,

Első, második, harmadik olvasó: a könnyelműségem miatt, mert az első sorba ültem!

Sonia: Egyébként csend van. Soniát egyre jobban kínozza a fájdalom. Tántorog. Sír.

A vásznon új képek láthatók.

Az átmeneti kabátos férfi folyton Kamen mögé tolakszik, mindent megzavar. A férfi, aki megcsókolta Soniát. A férfi, aki miatt Sonia nem akart fogat mosni, a szerelem miatt, hogy megmaradjon a magasztos érzés.

Kamen: Álomképek, álomképek.

Sonia: A férfi nincs ott, de az árnyéka mindig jelen van a falakon és a megvilágítatlan vásznon.

Második olvasó: Úgy érted, élő egyenesben?

Sonia: Igen.

Első olvasó: Csoportkép a parlamenttel a háttérben – mindenki rajta van, mindenki úgy van öltözve, ahogy a színpadon megjelenik.

Harmadik olvasó: Csoportkép, de most mindenki a strandon van, mögöttük a tenger. Jóízűen nevetnek.

Második olvasó: Útlevélkép Kamenről. Nyugodt az arckifejezése.

Harmadik olvasó: Közelkép Kamen arcának középső részéről.

Első olvasó: A pártház portrékkal teleaggatott nagytermében, amely mikor melyik párt (nektek kell kitalálnotok)

>>>>> *folytatás a 6. oldalon*

>>>>> *folytatás az 5. oldalról*

zászlóival és szimbólumaival, tehát szinte valamennyi párt szimbólumaival van díszítve, asztal emelkedik ki a tűzpiros falból és az ugyanolyan padlóból, Sonia fekszik rajta hálóingben. Steffanow és a doktor fölé hajolva boncolást végez – az arcukat nem látjuk, csak a műtős kesztyűbe bújtatott, szikét és kést tartó kezüket. Mindenki félig Sonia felé fordul. Az anya, Vlado és a nagypapa sírnak. Mind ugyanúgy vannak öltözve, ahogy a végén kiviszik a színpadról a dolgokat. Kamen és Sascho meredten bámulnak a bal sarokból, egymás kezét fogják. Kamen karjában tartja az alvó Ralitzát.

Harmadik olvasó: Ez a jelenet teljesen olyan, mintha élő lenne,

Első olvasó: bár én nagyon szeretném, ha csak dia volna.

Második olvasó: Élőben játszódik előttem a színpadon,

Harmadik olvasó: közben egyes részletek megjelennek a diákon,

Első olvasó: például a műtős kesztyűbe bújtatott kezek,

Második olvasó: de nem kellene enynyit töprengenem.

Második olvasó: Ralinka mindenkit szeret. Túl kicsi ahhoz, hogy bármit is megértsen.

Sonia: Ralinka puszikat dobál, ugrándozik. A tortát Sonia néninek és Saschónak hozta.

Első olvasó: Welitschko megelégszik a doktor barátságával, Boneva olyan neki, mint egy ízletes öregedő fogoly, Kamelia azonban még étvágygerjesztőbb. De ezek csak titkos gondolatok, amelyeket még magának sem vall be, hiszen házas. Steffanow ugyan nem szimpatikus neki, de az uralkodó politikai helyzetben, és ha a professzionalitás és anyagi jólét úgy kívánja, átlagos elnöknek tartja. A szülők erkölcsi joga, hogy Soniát Kamentől elválasszák.

Sonia: Welitschko szereti az életet. A boncolástól ledermed.

Első olvasó és harmadik olvasó: Steffanow elvtárs egyenes ember. Egyszerűen nem érti ezt a Soniát. Kedves lány, csak eléggé értelmes és engedetlen. Az ellen is tiltakozik, hogy lefeküdjön vele, az anyjához hasonlóan. Hogy telebeszélték a fejét! És hogy szereti a gyerekeket. Ideje, hogy megtalálja a helyét az életben. Lehetne a titkárnője. A lényeg, hogy visszamenjen az anyjához. Kamennek el kell hagynia a várost, mindegy, hogy akarja-e, Kanadába kell mennie. A lényeg, hogy eltűnjön. Petartschónak, Antonnak és Bistrának össze kell kapnia magát, ami a tanulást és a szolgálatot illeti. Miféle generáció ez! Ilyen gondolatok futnak át az elnök agyán.

Sonia:A boncolás alatt magabiztos, a munkájába merül.

Harmadik olvasó és első olvasó: Kamelia a nagynénjére és a főnökére hallgat. Bárcsak megtudhatná, melyek Sonia valódi problémái, és segíthetne rajta. Sonia biztos szeretne saját gyereket. Saschko édes, miért nem veszi Lucie magához, hogy Kamennek és Soniának saját gyereke lehessen. Sonia nem tetszik a nagynénjének, és Steffanow főnök úr sem mond különösebben jókat Kamenről. Való igaz, Kamen semmirekellő, de talán Sonia nem talál mást. Így látja Kamelia a dolgokat.

Sonia: Kamelia bejövetelkor csak az elnököt látja. Rámosolyog Soniára. A Sonia életéről szóló diáktól el van ragadtatva, elrendezi a rágógumit a hűtőszekrényben.

Második olvasó: Rada nagymama úgy véli, az embereknek elnézőbbnek kellene lenniük, a jó szó mindig többet ér. A gonosz emberek csak még rosszabbak lesznek, ha az ember nem jó szándékkal fordul feléjük. Remélhetőleg elrendeződik, hogy a gyerekek együtt lehessenek. Sonia boldog Kamennel és Saschkóval. Lassacskán sikerül neki, és elválik. Így helyes, ha Sonia kedvesebb neki, mint Lucie. Ilyen az élet.

Sonia: A nagymama mindenkinek jó reggelt kíván. Oldalba böki Saschkót, kiflit hozott neki. Hosszan öleli Soniát, Saschkóval együtt. Aztán kicsit felsöpör. A boncolás közben Kamenbe kapaszkodik, nehogy ájultan a földre rogyjon.

Első olvasó: Lucie tudja, hogyan kell élni. Érdeklődéssel szemlél minden szereplőt, mintha le akarná őket festeni.

Sonia: Lucie hátat fordított a boncolásnak, és a körmeit piszkálja.

Harmadik olvasó: Vident per pillanat a globális dolgok érdeklik. Nem hiszi, hogy anélkül meg lehetne oldani a problémát.

Első, második, harmadik olvasó: „Sonia – Saschko – Kamen",

Harmadik olvasó: hogy a tökkelütött csirkefogó Steffanow börtönben végezné. Igazán fáj neki, a megaláztatások miatt, amelyeken a nőknek át kell esniük. Jó, hogy segítségnek itt van egy olyan srác, mint Philipp. Kamen idióta. A fenébe is, idióta! Így nem segíti férfi a nőt!

Sonia: Viden mindenkinek kezet nyújt, akit csak tisztel, a gyerekeknek is. Hoz egy nagy csomag pattogatott kukoricát Saschkónak. Végül kitessékeli az elnököt a bejárati ajtón.

Harmadik olvasó: Philipp szereti Soniát és Kament, és Saschót. Mindenkinek megbocsát – a lényeg, hogy időben visszavonuljanak. A jó emberek boldoggá teszik. A rossz embereket Philipp elfelejti.

Sonia: Philipp megjelenik boncolás közben, fogja Sonia kezét, hogy kibírja. Az elnök és a doktor arcába szuszog.

Első olvasó: A boncolás végeztével, miután mindannyian kimennek, úgy folytatódik a cselekmény, ahogy meséltem nektek.

Második olvasó: Sonia berohan a fürdőbe stb.

Harmadik olvasó: Vagyis, pontosabban szólva, Sonia már a fürdőben fekszik,

Második olvasó: (a fürdő és a szoba között,

Harmadik olvasó: a szobaajtóban),

Második olvasó: mellette a padlón nyitott orvosságos üveg.

Harmadik olvasó: Kamen alszik. És így tovább.

Második olvasó: Az átmeneti kabátos alak ott van a boncoláson,

Első olvasó: az első sorban

Harmadik olvasó: a teremben, és egyik cigarettát szívja a másik után.

Első olvasó: Amikor Sonia hányni kezd,

Harmadik olvasó: kimegy a nézőtérről a „kijáraton".

Első, második, harmadik olvasó: Ha valakinek közülünk van egy aszpirinje, legyen kedves, adja oda neki, vigye oda, adja a kezébe, vagy hagyja ott valahol, avatkozzon be, ahogy akar. Csak hagyja abba Sonia a rókázást!

Kamen: Saschko apja hűtőszekrényén állva zöld pattogatott kukoricát fest a felhőkre. Kamen forgolódik álmában, kezével Soniát és a gyereket keresi.

Első, második, harmadik olvasó: A semmiben.

Egyszerre az egész szoba kivilágosodik.

Kamen: Sascho összegömbölyödve alszik, hüvelykujja a szájában, a törölköző az oldalán. Sonia eszméletlenül a fürdő padlójára zuhant, próbál eljutni a fogkeféig és a fogkrémig, de újra és újra rohamot kap. Kamen felugrik, odamegy, felsegíti, megmossa az arcát, simogatja.

Kamen: Most beadom a gyógyszert, most...

Sonia: Remélem, hogy most sikerül megmosnom a fogamat.

Kamen: Mindjárt vége, ezúttal jobban is leszel, hallod?

Sonia: Csak hadd mossam meg a fogamat.

Első olvasó: Ennyi.

Második olvasó: Embereket és bábokat látok, maszkokat

Harmadik olvasó: és alakokat a vetítővásznakon, diavetítőről és projektorról kivetítve.

Első olvasó: De ha ők marionetteket és árnyékokat látnak, mozgást a számítógép, az okostelefon, a tablet képernyőjén, a jelmezek különös váltakozását és pantomimszerű erőlködést, akkor nekik is igazuk van.

Első, második, harmadik olvasó: Mmmm... Multimediális, sőt, transzmediális színpad.

Második olvasó: Ilyen időket élünk!

Harmadik olvasó: Bármilyen legyen is az!

Első olvasó: Hát igen, ez a dolgok rendje.

Fordította:
KATZENBACH KLAUDIA ÉS CSÖRGŐ VIKTÓRIA

ANGI ISTVÁN

Maestro Dorin Pop centenáriumán

Mint a nagymesterek többsége, ő is művész és tanító volt egy személyben, karmester és tanár. Életművében eme két hivatás szerves egységben érvényesült. Karmesterként tanított a Zeneakadémián és tanítva adta elő egész repertoárját minden hangversenye alkalmával. Kimagasló eredményei is kettős értéket hordoznak. Kórushangversenyein is, karvezetési óráin is. Több nyelven megszólaló repertoárja madrigáloktól és motettáktól el egészen a barokk, a klasszicizmus, a romantika és a jelenkor kiemelkedő *a capella* és vokál-instrumentális kórusműveinek bemutatásáig oly módon juttatta érvényre az adott alkotásban rejlő művészi értékek szépségét, fenségességét, tragikumát, avagy éppen játékos humorát, hogy ezeknek az értékeknek üzenetéből, a kor- és a szerzők stílusjegyeinek avatott megidézése révén a befogadás élményében közönsége szinte észrevétlenül sajátította el a zeneesztétikai műveltségét. Hasonlóképpen, karvezetési óráin is esztétikai élményt nyújtva művelte, képezte tanítványait.

Egész életét az énekkari előadó-művészetnek szentelte. 1954-ben a Zeneszerző Szövetség kolozsvári fiókjának Kamarakórusát vezeti, amely 1971-től Cappella Transylvanica néven vált ismertté a hazai és külföldi hangversenyéletben. 1970-től nyugdíjazásáig a Zeneakadémia (akkoron Konzervatórium) tanáraként a karvezető jelölteket neveli, énekkarukat tanítja. 1972-től a kolozsvári Filharmónia kórusát irányítja 1974-ig, azután innen visszavonul, és a Cappella Transylvanica művészetének kikristályosítására, valamint a tanári munka tökéletesítésére szenteli minden alkotó energiáját.

Ars poeticáját mesterei, Marţian Negrea, Antonin Ciolan és Sigismund Toduţă művészi-pedagógiai alapelvei szerint alkotja meg. Egy rádióinterjú során így vall karmesteri szándékairól: „Meggyőződve arról, hogy a zene hatása rendkívüli az emberekre, hogy a nevelés felbecsülhetetlen eszköze, karmesteri tevékenységemben arra törekedtem, hogy a nemzeti és egyetemes irodalom legértékesebb alkotásainak előadója lehessek. Ami az előadáshoz való magatartásomat illeti, megjegyzem, hogy azoknak a művészeknek a sorába tartozom, akik szolgálják az előadott műalkotást és nem arra használják, ürügyként, hogy általa önmagukat állítsák előtérbe. Innen persze bizonyos művészi követelmények származnak: hűség a partitúrával szemben, természetesség, egyszerűség, hitelesség és őszinteség. A partitúra, alapjában, a zenei mű grafikus, térbeli megjelenítése, következésképpen értelmének időbeli kifejtése és visszaadása cselekvő, alkotó részvételt vár el a karmestertől. Jogos elvárás tehát, hogy az előadás folyamata az alkotói tevékenység idejében egybehangolt szintézist hozzon létre az objektív és szubjektív oldalak között. Egy énekkar felkészítése mindig a vokális hangzás aprólékos kidolgozásával kezdődik, amelynek előfeltétele az énekkari tagok belterjes vokális kultúrája. Az énekhang kiművelése alkotja a művészi előadás technikai alapját. Ellene vagyok minden túlzásnak, nagyzolásnak és érzelmességnek."

Ars poeticájának gondolatai, külön-külön is, összességükben is egész életművét áthatják. A technikai alap kidolgozásától a műben rejlő üzenet hiteles érzékivé tételéig. Az eszményi hangzás megvalósításának nagy mestere volt. Ismerte az énekkari hangvétel bensőséges világát a magánhangzók és mássalhangzók legapróbb titkaitól, mint írta, a térbe rögzített kottakép időbeli folyammá alakításáig. Ha nem is beszélte repertoárja minden szövegének nyelvét, de annál inkább énekelte zenei metaforáit. A kodályi mottó visszhangja töltötte ki vokális képzésének mozzanatait, miszerint „a nyelv is énekel, a zene pedig beszél". Az e hangtól a é-ig vezető szemantikai távolságban pontosan rögzítette az ë fonéma helyét olyan szavak megéneklésében, mint például a „s onnét *visszatekintéttél*" magyar népdalszöveg lejtésében. És pontosan disztingvált a mássalhangzók megszólaltatásának dinamikai fokozásában is. Az r ejtésének *lírai-epikai* kifejező erejét lágyan intonáltatta az „*Ecco mormorar l'onde*" Monteverdi-madrigálban, ugyanakkor a halálos keserűség drámai fokozása érdekében keményen-dacosan ejttette Gesualdónál Tasso szövegét – „*Ecco moriro dunque*" – a partitúra szenvedélyes dallamába illesztve. A szöveg-dallam viszonyát mindig a Platón nyomdokain, Monteverdi jeles mondása szerint valósította meg: „L'orazione sia padrona dell' armonia e non serva" (a szöveg ne rabszolgája, hanem ura legyen a zenének).

Alkotó módon értette a kiazmusokat, a kifejeződés megfordítható kereszteződését költészettől zenéig, szövegtől dallamig. A Lucian Blaga *Pan* című költeményére komponált vegyeskari mű egyik próbáján történt, hogy szerzője, Tudor Jarda is jelen volt. Mint ismeretes, a költemény üzenete, a várva-várt tavasz beköszöntése, Pan isten kérdésével zárul: „Itt a tavasz?" A kórusmű finálját elemezve Dorin mester meghitt jó barátjához tréfás elismeréssel fordult: „Tudore, mit cselekedtél? A költői szöveg a felfedezés örömével kérdezi: »itt a tavasz?« A te dallamod erővonala viszont, állításba vált át: igenis, »itt a tavasz!«" A szerző azon nyomban újra komponálta a darab záró mondatát, kérdésre változtatta az első változat zenéjét. A lényegcserés viszonyok nagy mesterének észrevétele végül is termékeny meglepetéssel zárult. Maradt minden a régiben. Az új változat sohasem került előadásra. A véletlen elírás felfedezése olyan finálét keltett éltre, amelyre csak a zene varázsa

Fazakas János László: *Belső tenger*

képes: függőlegessé tette a költői kérdés és a zenei állítás vízszintes folyamatait. Ezek pedig zenei egyidejűségükben elénk varázsolták magát a beköszöntött tavaszt.

Repertoárja kidolgozásában a beethoveni jelige vezérelte, amelyet George Enescu vallott: a zene történetében és a zenei nevelésben kizárólagosan *csak* jó vagy *csak* rossz zenéket, illetve jó vagy rossz zenészeket különböztetett meg.

Tanítványait, egybehangzó állításuk szerint, társadalmi, nemzeti, nemzetiségi, hazai, külföldi hovatartozásuktól függetlenül teljesen egyenrangúakként okította előadásain, egyéni karvezetői óráin, énekkari próbáin, koncertjein, hangversenykörútjain egyaránt. Minden tanítványát külön személyiségnek tekintette. Bensőséges viszonyulásait tréfás becézései tarkították. Egyik kedvenc növendékét, Székely Árpádot, későbbi jeles karmesterünket például csak „karmester fiókának" szólította. Pedagógiai humanizmusának eredményeként a román tanítványok sorából kiemelkedő, itthon és külföldön elismert karnagyok mellett – mint például Cornel Groza, a mester elhivatott utódja, a Cappella Transylvanica jelenlegi vezető karnagya, avagy Florentin Mihăiescu, a jeles karnagy és karmester – számos magyar tanítványát is kiváló karnagyként tarthatjuk számon. Megemlítem dr. Székely Árpádot, a kolozsvári Református Kollégium igazgatóját és énekkarának alapító karnagyát, Szilágyi Zsoltot, a sepsiszentgyörgyi Vox humana kamarakórus megalapítóját és karmesterét, továbbá a kolozsvári zenetanárok Guttman Mihály énekkarát vezető Bedő Ágnest

>>>>> *folytatás a 8. oldalon*

>>>>> *folytatás a 7. oldalról*

vagy Fórika Évát, a felvinci, marosújvári, nagyenyedi iskolaénekkarok szervezőjét, karnagyát kicsik és nagyok számára. Persze a példákat még sorolhatnám bővével.

Művészi krédójához híven repertoárja darabjait a hazai és egyetemes kórusirodalom kiemelkedő alkotásaiból válogatta. Reneszánsz madrigáloktól, motettáktól el egészen a jelenkori reprezentatív művekig. Kis és nagy terjedelmű kompozíciókból egyaránt, Luca Marenzio madrigáljaitól a Tudor Jarda Colinda-feldolgozásokig, Georg Friedrich Händel *Sámson* oratóriumától és Johann Sebastian Bach *János passiójától*, Mozart *Rekviem*jétől Sigismund Toduţă *Arhaisme* című darabjáig avagy Bartók *Négy szlovák népdal* szerzeményéig. És ott szerepeltek a hazai magyar irodalom énekkari művei is Jodál Gábor, Szalay Miklós, Zoltán Aladár és más szerzők tollából.

Hatalmas repertoárját sikerről-sikerre vitte, előadó-művészete világhírűvé emelkedett hazai és külföldi hangversenyein egyaránt. Erről vall hangversenykörútjainak visszhangja ország-világszerte, Amerikából, Angliából, Dániából, Lengyelországból, Magyarországról, Németországból, Olaszországból. A Liszt Ferenc Zeneakadémia meghívására bemutató hangversennyel köszönti 1980-ban Budapest zeneszerető közönségét.

Múlt év októberében lett volna 100 éves. 1985 októberében elragadta közülünk korai halála. Immáron 32 éve ő is a kórusművészetünk Panteonjának lakója. A hazai Nagy Öregek társaságában Marin Constantinnal, Nagy Istvánnal, Guttman Mihállyal, Lucian Surlaşuval együtt most már onnan, fentről szemléli az utódokba vetett reményeinek valóra válását. Szűken mért elégedettségéből örökös bíráló mosolya most bizonyára apró örömöket rejteget, amelyeket ezúttal hű tanítványai a centenáriumi év során emlékhangversenyeik sorával válthattak ki Kolozsváron Cornel Groza vezetésével, Nagyenyeden pedig Fórika Éva szervezésében, és még másutt is, és nemcsak most, hanem ezelőtt is, ezután is.

Ezeken a hangversenyeken Dorin Pop kedvenc repertoárdarabjai szólaltak meg azzal a hűséggel, hitelességgel és azon a művészi színvonalon, amely a mester felejthetetlen varázsát idézte ünneplő hallgatóságának. Kolozsváron december 20-án két énekkar köszöntötte zenei emlékét. A Cappella Transylvanica és az Ave Musica, a zeneakadémia diákkórusa, Cornel Groza és Ciprian Para vezényletével. A hangverseny finálójában a két együttes közösen énekelt a két karmester váltakozó irányítása alatt. Különösen szép, jelképes hatást váltott ki ez a befejezés. A művészi produkciót szolgáló Cappella és pedagógiai célokat követő nagy kórus közös éneklése azt sugallta, hogy Dorin Pop számára a kettő szerves egységet jelentett, a művészi és nevelői alkotómunka csodálatraméltó keresztállását: a művészi előadás nívójának nevelői elhivatottságát és a nevelői munka művészi gyakorlatát.

Kolozsvár, 2018. január 21.

EGYED EMESE

Az eleven tudásról

(Dr. Gaal György hetvenéves?)

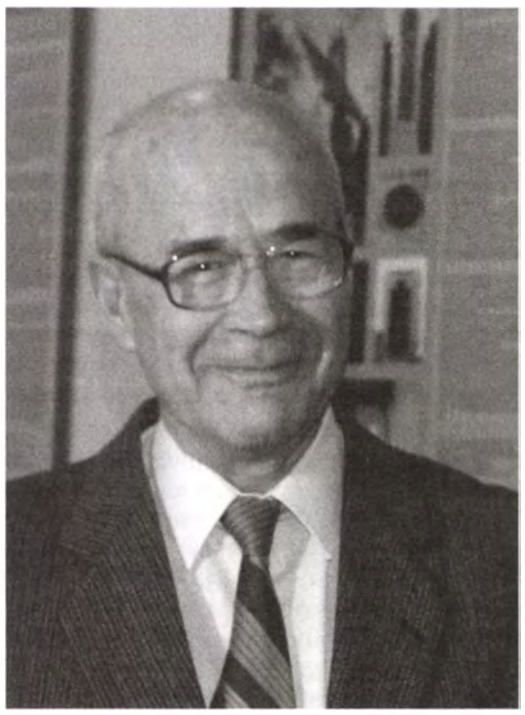

Nulla dies sine linea – dr. Gaal Györgyre igazán illik a kétezer éves szállóige: lételeme az írás, álmélkodhatunk fáradtságot nem ismerő szorgalma, a jó tudásba, annak átadhatóságába, a gyarló világnak a tudás révén való folyamatos javulásába vetett hite láttán.

Ha nem olvasnók személyes hangú úti beszámolóit távoli tájakon, településeken, emberi világokban tapasztaltakról, nem is hinnők el, hogy – élve a szabadon mozgás lehetőségével, kockázataival, örömeivel – az utóbbi években képes alkotó *studiolóját* meg a kolozsvári könyvtárakat napokra el is hagyni! Ez a vallomásosság (a kolozsvári *Szabadság* napilapban közreadott írásaié, a *Székelyföld*ben olvasható, recenziófélének indult és családtörténetté bontakozott emlékezéséé) új jellemzője stílusának, amely a tárgyilagos komolyság medrében buzgott fel ötven éve (az első publikációkor). Az utazásra leléssel megpróbáltatásokban nem szűkölködő ifjúsága egy harmonikus állapotát élheti újra: azt, amikor motorbiciklin a Királyhágó irányába vagy a szétszórt nemesi rokonság otthonai felé vitte Édesapja, és emlékezetes helyeken, ha csak órákat is, de az „osztályharc" okán létalapjuktól többször is megfosztott szüleivel felszabadultan tölthetett.

Komolyan vette és veszi az iskolát, nem szűnik meg *felelni* – feladatokat kapott és máig értelmes feladatokat (célokat) fogalmaz magának. Ahogy az általa tanulmányozott több tudós tanár (egy Meltzl Hugo, egy Brassai Sámuel, egy Kristóf György) sem fordult el a pálya kiméráitól, sőt ideált keresett, követett, úgy él ő is a békességszerző megismerés, a tudományos, a közérdekű szólás szabadságával (*múzsák és erények* jegyében – hogy egy iskolatörténeti könyve címét érvényesítsük – rá mint szerzőre is).

Csillag Simon Repolski Imola: *H14*

Ismerjük meg az előttünk járókat, közösségként és egyénileg létrehozott értékeiket – olvasom könyvei szándékából. Nézzünk körül: a környezet csupa megírandó, megosztandó történet, a sírkő emberéletekről szól, a temető sem tabu, hanem rendben tartandó, a művészet teljesítményeit is felmutató területe életünknek (Házsongárd-könyvei bizonyítják).

Életünk? Az adás örömével lehet teljes. Angolt, latint, illetőleg magyar irodalmat tanított kolozsvári középiskolákban és a Református Teológián; angol–magyar szakos egyetemi hallgatóként az *Echinox* magyar oldalát szerkesztette, tanárként később középiskolák folyóiratait (*Hajnal*, *Fiatal szívvel* – milyen sokat jelentettek megannyi helyét, írói hangját kereső diáknak!).

Kolozsvár épített örökségét és intézményei működését nem csak a városnézők tájékoztatását szolgáló (hány? több száz) sétája során magyarázza – előszóval – az érdeklődőknek; közreadta kalauzait képpel, térképpel, név- és utcajegyzékkel, művelődéstörténeti összefoglalóval, kronológiáját; a város (egykori) Magyar utcája, Rhédey palotája történetét; egyeteme, egykori orvostudományi intézete múltját, skólái értékvilágát, jeles tanárai pályaképét. A bűnös közönyösség, az értékrombolás ellenében munkálkodik úgy is, mint a Kelemen Lajos Műemlékvédő Társaság tagja (2003 óta elnöke).

Valami szelíd, talán irracionális hűség köti ehhez a városhoz. A gondolkodó embert többféle módszerrel „fárasztó" körülmények között, a cenzúra viszonyai között lett szerkesztővé, kutatóvá, irodalom- és művelődéstörténésszé, helytörténésszé (de úgy is mondhatom: szülőhelye [kulturális múltja] szerelmesévé).

...Több tucat szerzői és szerkesztett könyv, több száz magvas tanulmány! Nézze a gazda elégedetten beért kalászait! (Csak 70 éves? Isten éltesse; vetett, arasson!)

HORVÁTH CSABA

A fel nem adható város kronológiája

A 2016-os év folyamán dr. Gaal György irodalom- és helytörténésznek, Kolozsvár története egyik legavatottabb ismerőjének három különböző kötete jelent meg. Ezen könyvek egyike a kincses város bővített és aktualizált kronológiáját tartalmazó mű.

Az idén hetvenéves Gaal György tudományos, tudományt népszerűsítő, illetve figyelemfelhívó jellegű közleményei 1968 óta jelennek meg. Egyetemi hallgatóként az éppen akkor induló *Echinox* szerkesztőjeként tevékenykedett, ezt követő több évtizedes pedagógiai pályája alatt pedig Kolozsvár valamennyi magyar nyelvű középiskolájában, illetve a kincses városbeli Protestáns Teológiai Intézetben oktatott. A Házsongárd Alapítvány ügyvezető elnökeként, valamint a Kelemen Lajos Műemlékvédő Társulat elnökeként a város közéletének résztvevője.

Jelen könyv előképét a város ezredfordulón megjelentetett kronológiája képezi (*Kolozsvár kétezer esztendeje dátumokban*). Ezt részletekben a *Szabadság* napilap közölte 2000. szeptember 19. és 2001. március 30. között. Ennek bővített változata Gaal György kolozsvári útikalauzaiban, illetve több más kötetben is olvasható.[1] Ahogy a könyv *Tájékoztató* című részében olvashatjuk, az adattár – sajnálatos módon – úgy került fel két ízben is a világhálóra, hogy Gaal egyikről sem tudott, az egyik változatból pedig ki is hagyták a nevét.

A kötet előszavában (*Közhírré tétetik*) a tavaly elhunyt Kántor Lajos irodalomtörténész a következőképpen fogalmaz Kolozsvár történetéről: „a bőségesen feltáruló kolozsvári múlt nem csupán a magyar királyi, az erdélyi fejedelmi jelenléteket, régi iskoláinkat, a tudomány nagyjait [...], a színházi és filmművészeti (filmipari) úttörést tartalmazza, hanem többféle nyitást, el egészen a 20–21 századiakig." Jelen kötetről pedig azt írja, hogy az abban levő „információk gramádája nem helyettesíti híres, elkötelezett kolozsvári írástudók emlékezéseit [...]; nem írják le számos jó Kolozsvár-könyvünket, »a föl nem adható város« tanúságtevőit, ám elmondható, hogy a most készült [...] Gaal-féle adattár olvasmányként sem érdektelen. Régi forrásokat felhasználó forrásként, eredeti kutatási eredményeivel, kézikönyvként pedig nélkülözhetetlen." (6 o.)

A könyv legnagyobb részét a tulajdonképpeni kronológia teszi ki, amely összesen huszonöt alfejezetre tagolódik. Az első rész tartalmazza Kolozsvár történetét az 1100-as évvel bezárólag. Ez a könyv legrövidebb alfejezete, ugyanis összesen kilenc eseményt tartalmaz: Dácia római hódítását, a városhoz közeli Ajtonyból előkerült római mérföldkő dátumát, Napoca municípiumi, majd coloniai rangra való emelését, az eddig feltárt római sírok elhelyezését, a rómaiak kivonulását, továbbá a gepidák, szlávok és az ősmagyarok megtelepedését.

A következő az 1101 és 1300 közötti időszakot, a harmadik pedig az 1401-től 1500-ig terjedő évszámokat foglalja magába. Ezt követően az alfejezetek 99 éves (pl. 1301–1400), 1501-től 49 éves (1501–1550), 1801-től 24 éves (1801–1825), 1901-től pedig 9 éves (1901–1910) periódusokra tagolódva szemléltetik a kolozsvári események sorát.

Amint a fenti beosztás is sugallja, a kronológia a jelenhez közeledve egyre részletesebbé és gazdagabbá válik. Ez azonban azt eredményezi, hogy az egyes alfejezetek között komoly terjedelmi eltéréseket állapíthatunk meg: az 1100 előtti időszak mindössze fél oldal, míg a XX–XXI. századok (2015-ös év végéig) együttesen mintegy 113 oldalt tesznek ki. Ez természetes, hiszen amint előre haladunk az időben és közelebb kerülünk a jelenhez, annál több a ránk hagyott forrás (levéltári anyag, sajtó, emlékiratok), illetve – a múlt század második felétől kezdődően – az élő nemzedéki, vagy, ahogy Jan Assman német ókortudós, a közösségi emlékezet egyik kutatója nevezi, kommunikatív emlékezet.[2] A XX. században (főleg annak második felében) lezajlott politikai-közjogi változások, illetve események elevene(bbe)n élnek a köztudatban, az emberek, valamint (nem utolsósorban) a szerző emlékezetében, azokat ők ugyanis átélték, megtapasztalták, így személyesen is kötődnek hozzájuk. A két jelzett évszázad egyértelmű túlsúlya ezzel magyarázható.

A könyvből a többé-kevésbé ismert események és történések mellett az érdeklődők arról is értesülhetnek, hogy gróf Klebelsberg Kunó, utóbb a két világháború közötti Bethlen-kormány vallás- és közoktatásügyi minisztere és a bethleni konszolidáció egyik fontos szereplője volt 1917-től a város II. kerületének országgyűlési képviselője (157. o.), hogy az utolsó osztrák–magyar uralkodó, IV. Károly többször is járt és átutazott (151., 155., 158. o.) Kolozsváron, hogy a fővárosba vonatozó Eduard Beneš csehszlovák elnököt a város pályaudvarán köszöntötték (203. o.). Továbbá megtudjuk azt, hogy a városban járt Mario Vargas Llosa Nobel-díjas dél-amerikai író (297. o.), illetve arról is értesülünk, hogy a városban van Woodrow Wilson amerikai elnököt (291. o.), Wilhelm Conrad Röntgen német Nobel-díjas felfedezőt (292–293. o.), valamint Szentkatolnai Bálint Gábor neves orientalistát, eszperantistát, Ázsia-utazót (282. o.) ábrázoló szobor, illetve dombormű.

Az említett *Tájékoztató* című részben Gaal György így ír a könyvről: „Kronológiánk nem egy szakkollektíva által összeállított tudományos munka. Inkább csak szemelgetés egy város történetének végtelenül sok eseményéből." (311. o.). Sajnálatosnak tartjuk azonban azt, hogy annak ellenére, hogy a könyvészeti tételek között megjelenik Jakab Elek háromkötetes Kolozsvár-története, viszont több abban leírt esemény is kimaradt a kronológiából. Ilyen pl. az az 1799-es eset, amikor a Nagypiacon (a későbbi Főtéren) a diákság (egyik társukkal kapcsolatos híresztelés miatt) összeverekedett az újoncozó katonákkal és a segítségükre siető járőrökkel. Az ügyet

komoly vizsgálat követte, melyben katonai és polgári vezető személyek is egyaránt részt vettek és a bűnösnek talált diákság részére négy büntetési kategóriát állapítottak meg.[3]

Hiányoljuk továbbá a városi közintézmények és a történelmi magyar egyházak helyi, kolozsvári elöljáróinak (pl. a Szent Mihály-templom plébánosainak, a magyar és valamikori lengyel unitárius egyházi vezetőknek) archontológiáját, mely mellékletként jelenhetett volna meg és áttekinthetőbb lett volna.

A kötet erősségei közül ki kell emelni a bejegyzések tömörségét, az illusztrációkat, valamint a régi utcanevek mutatóját. Az illusztrációk szerencsés kiválogatása erősíti a kötetet, és külön pozitívum, hogy a képmellékletek nem korlátozódnak a jól ismert kolozsvári épületekre, hanem kevésbé ismert ingatlanok (pl. a Szábel-aggmenház) és fényképek (pl. az 1914-es *A tolonc* és az 1917-es *A tanítónő* című kolozsvári némafilmekből való képek, egy 1910-es képeslap, mely a Karolina teret ábrázolja, illetve Hankó János 104. oldalon levő tollrajza) is bekerültek a könyvbe. Külön említésre méltó a kötet végén található névmutató, mely az olvasó számára nagyon hasznos segédeszköznek bizonyulhat.

A kötetet minden olyan személy figyelmébe ajánljuk, aki Kolozsvár története iránt érdeklődik. Dr. Gaal Györgynek, hetvenedik születésnapja alkalmából sok áldást, erőt, egészséget, eredményes munkát és hosszú életet kívánunk!

Gaal György: *Kolozsvár a századok sodrában*. Várostörténeti kronológia. Kincses Kolozsvár Egyesület, Kolozsvár, 2016. 338 o.

Jegyzetek

[1] Pl. Kántor Lajos–Kovács Kiss Gyöngy (szerk.): *Kulcsok Kolozsvárhoz*. A föl nem adható város. Korunk Baráti Társaság–Mozaik Kiadó, Kolozsvár–Szeged, 2000, 328–367.; Dáné Tibor Kálmán–Egyed Ákos–Sipos Gábor–Wolf Rudolf (szerk.): *Kolozsvár ezer éve*. Erdélyi Múzeum-Egyesület–Magyar Közművelődési Egyesület, Kolozsvár, 2001, 315–369.; *Szabadság évkönyv 2002*. Minerva Művelődési Egyesület, Kolozsvár, 2001, 196–253.

[2] Assmann, Jan: *A kulturális emlékezet*. Írás, emlékezés s politikai identitás a korai magaskultúrában. Budapest, 2004, 51.

[3] Jakab Elek: *Kolozsvár története*. III. kötet. Budapest, 1888, 753–755.

PSILON 420

52 – szerkeszti Horváth Előd Benjámin

HORVÁTH BENJI

Álomláz

Egy templom előtt áll a sivatagban, de nem tudja betájolni sem a színekből, sem a falba vésett jelekből, hol is jár, milyen érzésekből, tapasztalatokból, régi életekből merít a díszlet. Varjak, kürtszó. Kutyák és zsákba öltözött, arctalan zarándokok körülötte, járnak fel-alá a templom lépcsőin. A napot eltakarja a gomolygó homok. Felér a lépcsőn, a varjak szétröppennek. Hatalmas, dór oszlopcsarnok a tetőn. Középen máglya, mögötte hatalmas, üres trón.

Miklós megállítja a lejátszót, diagnózist kér az érzéseiről. *Áhítat, félelemmel vegyes biztonságérzet, kíváncsi izgalom.* Hitetlenkedve vonja fel a szemöldökét, persze, ennyi volna csak. Sose bízott a gépben, még is vele szórakozik hónapok óta. Mintha rajta akarná kapni, hogy csak egy átverés az egész. Profit és csali, mint minden, amit eladnak a kiszolgáltatott dolgozónak.

Az órájára néz. 18:14. Kikapcsolja a *DreamLoopert*, majd beoltja magának az ebédjét. Elvégzi az emésztési gyakorlatsort, és beül a kádba. Ilyenkor mindig kikapcsolja a gőzelszívót, elernyedve élvezi a fülledtséget, püfögteti az e-szivarka gőzét. Gondolatai minduntalan visszatérnek álmaihoz. Megint megpróbálja emlékezetből rekonstruálni a legutóbbit, Looper nélkül, de sokkal kaotikusabb és homályosabb így. Ha eszébe is jut egy-egy részlet, amit kihagyott vagy rosszul értelmezett a gép, semmit nem tud elég pontosan felidézni ahhoz, hogy azzal a csodamasina hitelességét megcáfolhatná. Ám a DreamLooper álomrekonstrukcióiban gyanúsan egyszerűnek tűnt minden. Ha az emlékezet önkényesen rekonstruál dolgokat, a Looper saját kódrendszere szerint véglegesít. Nem könnyű elvonatkoztatni. Függőség, persze, mindent függőségre gyártanak.

A közösségi oldalakon szőtte mindenki a Looperek körüli összeesküvés-elméleteket. Nehéz volt nem agymosógépként aposztrofálni. Amikor hét éve bemutatták, az első DreamLooper csupán gyenge vizuális reprodukciókat készített, és leginkább unatkozó gazdagok játékszereként funkcionált. Könnyed filmecske a szieszta idejére. Állítólag már a termék bejegyeztetése és levédése körül is gyanús harcok folytak az érdekelt cégek berkeiben. Az első három évben, ha voltak is komolyabb fejlesztések, inkább titokban folyhattak, a filmecskének hangja lett, de nem volt több kódokból lekotázott berregésnél. Aztán négy éve, 2110-ben megjelent egy másik cég terméke, az *Eyesleep*. Az Eyesleep már hangulatszínezéssel és precízebb hangzásvilággal rendelkezett, és szemtelenül olcsó volt. Végül sorra jelentek meg az újabb modellek és hamisítványok, és csak esett az ár. Ma már minden második háztartásban található egy Eyesleep 4.1, egy Dream Book DimensionX vagy minimum egy DreamLooper 6.2. Miklós megengedhette magának a DreamLooper 8.0-t, a 2112-es, nyári kiadást, ami többféle összefoglaló és összehasonlító értelmezést is nyújtott felhasználóinak a legfontosabb álmoskönyvek és legfrissebb álompszichológiai kutatások alapján. A legújabb, DreamLooper 9.9 Beyond nevű verzióban már az álom színterét is alaposan be lehetett járni, a megjelenő alakok, testek, entitások, benyomások is körbejárhatók és részleteikben közelebbről megvizsgálhatók voltak. A Dream Book gyártója nemrégiben jelentette be, hogy az új, Dream Book Century nevű modell már az esetleges történelmi, kulturális, vallásos és mitológiai referenciákat is fel fogja ismerni, így „aki eddig nem tudta, hogy az a mérleg és tollú mit is jelképez, most már tudhatja, hogy lelke számára eljött az ítélet napja" – így a szellemeskedő marketingszöveg. Határ a csillagos ég se.

Ez a templomos, ez különböző változatokban hónapok óta kísértette. Az oszlopok hol dór, hol korinthoszi díszben álltak. A homok nem mindig takarta el a napot. Fák is felbukkantak időről időre, a templom felépítése is változott. Ugyanúgy az érzései. Nem tudta mire vélni a dolgot, de belenyugodni se tudott. Úgy nevelkedett, hogy mindennek a végére kell járni. Apja nyelvész volt, egy időben nagy népszerűségnek örvendtek könyvei. Aztán kiderült, hogy hatalmasat tévedett valamiben – Miklós vonakodott attól, hogy utánanézzen és megértse, miért és miben, félt, hogy nagyot kell csalódnia apjában, és különben is ösztönösen taszította a nyelvészet – ez pedig tönkretette az életét. Alkoholista lett, aztán súlyos beteg, és ágynak esett. Anyja gondozta haláláig, amibe utána belehalt ő is: egy vékony, törékeny idegroncs – Miklós megborzong, nagyot szippant az e-szivarkából. Nem szeret visszatérni a gyerekkori emlékekhez. Már régen feldolgozta és maga mögött hagyta őket, végigmenve a legkorszerűbb terápiás és önterápiás metódusokon. Más ember lett belőle, legalábbis ezt mondja mindenkinek. De ez a masina megfertőzte leghátsóbb gondolatait is. Rosszabbul alszik, mint amfetaminfüggő korában. Érzi, hogy el kéne engedni, de annál erősebb a csillapíthatatlan vágy, hogy rajtakapja Looperét a csaláson. Hogy kimondhassa hangosan és végérvényesen: *DreamFaker*. Akkor lesz majd végre szabad. Ahogy teltek a hónapok, egyre jobban elhatalmasodott rajta a paranoia és a tehetetlenség érzése. *Liesleep. Deceit Book.* Érzi, hogy süllyed. A Looper leurálta az életét.

Fürdés után rendbeszedi magát és taxit hív. Az automata taxifülke ablakán kitekintve minden nagyobb építmény azt a templomot juttatja eszébe. Öntudatlanul keresi a szürke szmogban. A légtisztító berendezés zúgása a gomolygó homokot idézi fel. A külváros nyüzsgése az emberi szemnek beláthatatlan, minden szektor forgalmát és közintézményeit a különböző szezonoknak megfelelően egyetlen földalatti gép szabályozza. „Precíz autonómia. Biztonság és szabad kultúra" – gyerekkorából, a század végéről emlékezett a metropoliszreformok szlogenjeire.

A gyár kapujában vár rá Zoltán, a nappali őr. Nem kedveli túlságosan Zoltánt, folyton csak iszik és vigyorog. Szemmel láthatóan nem ura a saját életének. Nem érdeklik az álmok, sőt, azt állítja, próbálta már a Loopert, de nem mutatott ki semmit, mert nincsenek álmai. Ezen a kollégák nevetnek, Miklós tudja, hogy hazugság, Zoltán csak fél. Egyébről nem lehet vele beszélni, csak a különböző szerelmi ügyeiről és a fociról. Az álomtémát folyton kerüli. Miklós kedvetlenül köszön, elveszi a kulcsokat, és megkezdi az éjszakai váltást. Bámulja a biztonsági kamerákat, olvasgat, és amikor nem bírja tovább – bár munkaidőben tilos, a gyárba nem mert már emberemlékezet óta beszökni senki – előveszi a Loopert.

A nagy trón mögül előjön egy arctalan zsákzarándok. Miklósban hol bizalmat, hol bizalmatlanságot ébreszt a jelenléte. Valami port vet a máglyára, amitől az sisteregve szikrákat szór. – Ki vagy te, hogy ide jöttél? – kérdezi. Miklós válaszolni próbál, de nem jön ki hang a torkán. A zsákzarándok csontos kezével megsimogatja. Kutyák mordulnak fel. – Ez a szék az új Isten széke, azé, aki megfejti a Végső Titkot. – Miklós érzi, hogy nagyon akarja azt a titkot, hogy a nyelvén van a megfejtés, bármi is legyen az. A zsákzarándok erre megöleli. – Jó, hogy eljöttél, fiam. Az álomnak vége szakad. Miklós idegesen újraindítja a lejátszót.

FEHÉR RENÁTÓ

Echo

Live at Pompeii

Benne semmi zöld és semmi tengerkék.

Gomolygó hamu a délkeleti széllel.

Mint napfogyatkozáskor, sötét felét a Holdnak.

Nyolc méter vastagon ezerötszáz évig.

Fazakas Barna: *Hang*

Lávaüregből a város negatívja.

Zenekar és stáb az amfiteátrumban.

Akusztikáját az üres lelátóknak.

Termikus sokkhoz semmilyen betétdalt.

One of these days I am gonna cut you into.

Morajlás, sikoly és halálhörgés félbe.

Akkordok zöreje ugyanúgy tufából.

Kopogó habkövet cineken és pergőn.

Ahogy kráteromlás orgonafutamra.

Később a megülő pernyétől a hangzás.

Ha elsötétül a forgatási helyszín.

Testvérváros, másik halmazállapotban.

Fazakas Barna: *Fa*

Hagyaték, 1901

„Minden fáraszt. Nem mondhatja senki, hogy a szeme eleget látott, vagy hogy a füle eleget hallott. Ami volt, az lesz újra, és ami történt, az történik megint"
(Prédikátor Könyve, 1:8-9)

„mert annyira élet, amennyire folytatódik, és ha folytatódik a jövőben, azzal fogy belőle az élet"
(*Carlo Michelstaedter:* A meggyőződés és a retorika)

Biztos voltam benne, hogy újév van,
bár nem hajnalodott még, amikor
a légszomj vagy az árbócok fütyülése felébresztett,
emlékeztem, hogy álmomban
pikkelyek serkentek a szájpadlásomon,
és úgy rezgette őket a lassú légzés,
mint odalent a vitorlasarkakat
a még csak mormoló Bóra,

ébredés után a nyelvem a pikkelyek felé
kotorászott, de helyükön keserű ízt talált,
ezért az udvarra indultam vízért,
akkor már tudtam, hogy ez az óra
nem tetőzés, nem is újraindulás,
legfeljebb felfüggesztődés egy pillanatra,
puszta illúzió az áramlásban, tudtam,
hogy az elmúlt hetek hangulata idézte elő,
a szónoklat, ahogy jövőről és új időszámításról
győzködték egymást a járókelők, tőlem pedig,
látva, hogy lelkesültségükben kevéssé osztozom,
folyton azt kérdezgették,
„miért vagy szomorú, Carlo?",
pedig nem voltam szomorú,
csupán nem láttam értelmét
hazudni bármilyen változásról,
sem arról, hogy mi ér révbe, mert
a halál előtt semmi, vagy ha mégis,
akkor meg is szűnik révnek lenni rögtön,
helyén felmorajlik a nyílt tenger,
a megfáradt partok nélküli, *hajótlanul,*
olyan mélységgel, amiről csak versek szólhatnának,
igazi szemtanúk, szökött királyok még meg sem írt versei,
ha nem mindjárt megírhatatlanok,
s mintha kívül a testen bármit is mérhetnének ciklusok,

akkor, vízért az udvarra menet,
a felzokogó kavicson döntöttem arról is,
hogy elég a félelemből,
mert már épp belekezdtem volna
várható veszteségeim lajstromozásába,
még ki sem nyílt szememre hályogként
szakadt rá a tengernyi idő, amit
minden év újra kínál szabadon hordani el bármilyen tragédiának,

s ha végül be is köszöntött ma a huszadik század,
és fogadják mint civilizáció és történelem,
én biztosan nem vártam előre,
berendezkedni benne mégis kénytelen vagyok,
és lássátok, iszom a vizéből,
de nem csillapodik a szomjam,
én mégis iszom, mert
soha nem inni többé sem gyógyír,
már az elejétől ugyanúgy kopnak a napok.

FISCHER BOTOND

Black Hole Sun

A szememben. Túl kék a szemem, mint Kurt Cobainnek, az íriszembe lesz szerelmes mindenki, nem belém. Az eső most állt el, a nap úgy süt ki a felhő alól, mintha maga alatt lenne, álruhában, senki sem ismerné fel, arcokat rejt, hazudik a kígyóknak, nyár van, és mintha mégsem az égen sütne, hanem valahol bennem, a szégyenem belsejében. A plafonon mintha Jézus arcát formázná ki egy régi beázás nyomán ottfelejtett folt, ahogy hanyatt fekve bámulok, szívom a spanglit. Percekkel ezelőtt még azon gondolkodtam, hogy minek induljak el, ha úgyis esik, és a foltnak fohászkodtam. Nem lenne kedved lejönni onnan, és elmosni az esőt. Csoda betöltve, és azon veszem észre magam, hogy még mindig ugyanazon gondolkodom, pedig az eső már csak a saját nyoma, ahogy a tetején lévő cseppek még lecsorognak a csatornáról a bádogereszre. Még fekszem egy kicsit, és indulok ki a szőlőbe.

Az ég egyik fele mintha halott lenne a fekete alatt, egy viharfelhő, de közben bugyogyanó hőség és nyárbűz. Negyven percembe telik, míg kivonszolom magam a város szélére, a szőlőbe, Ricsiék szőlőjébe. Egyenesen a présházba megyek lehűlni, kiveszek a vizesvedérből egy üveg sört, leülök, a hőség miatt ez még ugyanaz a lendület, amelyikkel otthonról elindultam, spórolok. Csak most veszem észre, hogy még mindig be vagyok tépve, csak most veszem észre, hogy kellene köszönjek, mert emberek vannak körülöttem, akiket eddig is láttam, de a meleg kiszívta belőlem az érdeklődést minden iránt, ami nem hideg présház, hideg lépcső, hideg sör.

– Csak hívj, a fagyin keresztül, és újra hallom majd, ahogy sikítasz – mondom úgy mindenkinek, és megemelem az üveget.

– Szevasz. Fagyit nem vettünk, bocs. – mosolyog Ricsi, nekem meg nincs kedvem magyarázkodni. Folytatja, eddig is ő beszélt, jövök rá, sokat és folyamatosan, de a többiek vagy szintén be vannak tépve, vagy túl józanok, vagy nemrég értek ide, és még ők is a hőséget csepegtetik ki magukból. – De komolyan, én nem olvastam még ilyet, hogy egy városnak az egyik részében, negyedében, ha úgy tetszik, ne lakjanak, hanem csak szőlőültetvények legyenek, és az utcákban csak présházak, mint itt. Mint egy kis lakatlan szőlősfalu a városban. A faterem azt mondja, hogy ez a ház itt háromszáz éves, és már akkor is mulatni jártak ide ki reggelig, csak akkor a zenét a cigánybanda húzta. Ugyanazt csináljuk háromszáz éve, egyedülálló módon Európában.

– Itt van egy terem fából, ami beszél? – néz Ricsire Bobi elkerekedett szemmel, de az emberekből még mindig szivárog a meleg, senki nem reagál egy rossz délutáni poénra.

– Ilyen szar bort nem csinálnak sehol, mint itt nálunk, ez is elég egyedülálló Európában – de csak egy ingerült pillantást kapok ezért a beszólásért. Eljönnél, hogy elmosd az esőt.

Minden ilyen háromszáz éves egyedülálló présházban van egy, egyetlen egy elzüllött szoba, senki nem érti, hogy mire való, mert ezekben a házakban sohasem laktak, lehet, hogy tényleg a részeg fetrengések miatt építették már akkor is. Árvaszagú, hideg, halott szoba, egy-egy büdösen régi ággyal, székkel, asztallal, ahova előbb-utóbb emberek érkeznek, mikor már besötétedett, villany nincs, és egymás testének esnek halkan, de lényegretörően. Ebből most semmi sem lesz, mondja Ricsi, mert ők raktárnak használják. Körülbelül mostanra jött helyre, szinte egyszerre, mindenki, a nap is mostanra bukott le, és mindenki szó nélkül tódult be a raktárszobába, hogy jó előre feltérképezze, mit lehet vele kezdeni.

Északi szoba, nyirkos és jólesően hideg, valami dadogó rendetlenségben. Lopd el a forró szelet, fáradt barát, akarom mondani, de minek, vagyis kinek. Tapétadarabok, deszkák, szakadt ruhák, festékek, létra, oldószer, játékok, mindenféle dobozok, ecsetek, szerszámok, orosz bicikli, zsákok. A tetőgerendán denevérek lógnak, egyelőre még alszanak.

– Ricsi, neked honnan volt legód meg gördeszkád meg ennyi fasza játékod, baszod?

– Bátyámék hozták Németből.

– Uite, ce am găsit! – vigyorog Marius, egy kopott, félig kinyomott ragasztóstubust mutat nagy vigyorogva, és már viszi is.

– A becsületes emberek ideje lejárt – sóhajt Ricsi, én meg most már nem nyelem le a választ:

– A kígyóké meg mintha néha már túl régóta – ahogy rámnéz, azt hiszem, hogy engem Mariusszal sorol egy csoportba.

Alig maradt füvem, néhány kis zöld göröngy, csak Johannak szólok, sétáljunk hátra a szőlő végébe, szívjunk egy jointot. A cipőmben, fekete Converse, járó alvás, a fiatalságom, amiért imádkozom. Már majdnem sötét van, csak a telefon fényénél tudom megsodorni. Hideg holdfénye van a képernyőnek, a zöld gumókról apró thc-kristályok csillantják vissza.

– Meghalt Chris Cornell – lököm be.

– Meg, bassza meg. Már csak Eddie Vedder maradt. Kurt, ezerkilencszázkilencvennégy. Layne Staley kétezerkettő. Chris Cornell kétezertizenhét. Még hogy a grunge csak egy divat volt – itt Johann elhallgatott egy fél percre, míg nála volt a cigi. – Szerintem Eddie halhatatlan.

– A menny elküldte a poklot. – És a naspolyafa koronájába fújom a füstöt.

– Senki sem énekel úgy, mint te, többé – vigyorog vissza Johann.

– Kérlek, gyere, mosd el az esőt.

Egy merőben más filmbe térünk vissza. Elsőre nem tűnik fel a sunyi őrület, ami mindenhol kicsírázott azalatt a húsz perc alatt, amíg elvoltunk, aztán minden kis húskupacból kidugja a fejét, ahogy próbálom felmérni, melyik kupachoz is csatlakozzunk. Bontok egy sört, beállok a tűz köré csavart körbe, nézem a pirosan rotyogó gulyást. Valami nincs rendben vele, hirtelen nem jövök rá, hogy a színe, a textúrája, vagy mi lehet a baj. Megfogom a fakanalat és keverek egyet rajta, de a körben állók már rázkódnak a röhögéstől. A fakanálnak az aszfaltszürkére főtt húst kellene kifordítania. Zöldségeket forgat, murkot, krumplit,

Bíró Zsuzsánna: Fókusz

petrezselymet, de apró fogakat is, két ijedt állkapcsot, meg valami fekete esőkabátra hasonlító rongyot, de mégsem, mert karmok vannak a végén. Ezek az állatok belefőzték a denevéreket a bográcsosba.

Marius meg Huni már túl vannak a ragasztáson. Két döglött madár, két színes nájlonzacskó mellettük a földön, kitartóan és átszellemülten bámulják a fehérre meszelt falat. Előbb arra gondolok, hogy letelepszem melléjük, és megkeresem az élet, pontosabban a halál értelmét a fal göcsörtjeiben, de eszemben sincs oldószerekhez folyamodni, tisztán meg csúfolódás lenne. Ervin a padon ül, magában, mosolyog, egy büdös petróleumlámpa, én meg összezavarodott, betépett éjjelilepke, szóval... Ervinnek, jóságos mosolya és szűk szemrése szerint, sikerült elsőnek bebaszni.

– Öcsém, mennyit prenyóztunk a kilencvenes években – nosztalgikusan, együttérző szemmel gyönyörködik Huniékban. – Jézusom.

– Meghalt Chris Cornell – mondom.

– Heroin.

– Nyugtató.

– Seattle. Ki kellett volna szökni oda. Milyen beteg zenét csináltunk volna ott! Vittük volna magunkkal az anyagot. De ezek a csávók milyen zenét csináltak volna, ha ezt szívják. Odamentem volna hozzájuk, hé, ezt próbáljátok ki. Heroin? Heroin, bazdmeg?! Avval még ragasztani sem lehet!

Kezd a fejem fölött összeérni az éjszaka, és annyira lelassul minden, mintha a csillagok forgását is látnám. De annyira meg nem gyors, hogy ne unnám magam. Ricsi előhozta a grillsütőt, a szenet legyezgeti, és mintha még mindig ugyanazt a dolgot mondaná, amit a megérkezésemkor.

– Ez is csak egy a több tízezer kisváros között, ami egy akármilyen országhatár közelében fekszik. Érted. Ez egy típus. Érted.

Vagy hazamegyek, vagy belevetem magam ebbe a beteg filmbe. Otthagyom Ervint, bemegyek a raktárszobácskába, és még ugyanazzal a lendülettel, mert pontosan emlékeztem a dobozra, kiveszem a Barbie-babát egy bogárhátú modellje alól, vissza a grillsütőhöz, gondosan, lassan ráhúzom a nyársra a babát, és felteszem sülni. Ricsi csak akkor hagyja abba ijedten az előadást, mikor a sistergő baba már elkezd műanyagcseppeket ereszteni a parázsra, pontosan ugyanazoknak a fizikai törvényeknek engedelmeskedve, mintha egy da-

rab bőrös hús lenne, és a zsírját csepegtetné. De a szag nem ugyanaz. Valószínűleg a szag az, ami odafordította Johann és Ervin fejét, mert egyszerre kiáltanak fel, a felismerés örömével:

– Black Hole Sun!

Bobi, Péter, Jancsi és Laurenţiu a másik tűz körül, a bográcsos körül ülnek, és egy-egy műanyag tányérból békésen bográcsost kanalazgatnak műanyag kanállal. Ennyire nem lehetnek hülyék, de azért megnézem magamnak, a Barbie-poént átpasszolom a többieknek. Odamegyek. És tényleg. Laurenţiu épp egy denevércsontot szopogat, kiveszi a szájából, még van rajta néhány cafat hús. Idenyújtja, és elkezd hablatyolni valami némethez nagyon hasonló nyelven, alighanem svábul. Nem tudtam, hogy beszél svábul. A többiek röhögnek. Beszólnak, de nem értem, mit mondanak. Jancsi és Bobi biztosan nem beszélnek svábul, de mégis mind a négyen ugyanazt az idegen hablatyot mondják, amiből a felét még ki is értem, mert németül van. Négy sülthülye kigyúrt alfahím a tűz körül, háromszázéves szavakat eregetnek a június eleji, kielégítetlen éjszakába, én meg azon gondolkodom, hogy mi a franctól hallucinálnék, mikor csak füveztem és söröztem. Jancsi belehányik a tűzbe, aztán fülig érő vigyorral hadar valamit, miközben rám mutogat.

Be vagyok parázva. Egész éjszaka csak sört iszom, nem merek semmibe sem belemenni, keringek semmitmondóbbnál semmitmondóbb beszélgetések között, mint egy veszett méhecske, aki nagyon meg akarja találni a biztonságot és bizonyosságot jelentő nektárt egy Joan Miró festette mezőn, de mindegyik virág tök üres. Végre pirkad.

Nagyjából abban a pillanatban történhetett, mikor felbukott a nap. Én csak később vettem észre, tízen-tizenöten már percek óta a keleti eget bámulták. Az égen nagy jel tűnt fel: egy asszony, öltözete a nap, lába alatt a hold, fején tizenkét csillagból korona. Áldott állapotban volt, gyötrelmében és szülési fájdalmában kiáltozott. Most egy másik jel tűnt fel az égen: egy nagy vörös sárkány, hét feje volt és tíz szarva, s mindegyik fején korona. Farkával lesöpörte az ég csillagainak egyharmadát, és a földre szórta. Ekkor a sárkány odaállt a szülő asszony elé, hogy mihelyt megszül, elnyelje gyermekét. Fiút szült, fiúgyermeket, aki majd vaspálcával kormányozza mind a nemzeteket. Gyermekét elragadták, és az Isten trónja elé tették. Az asszony a pusztába menekült, ahol az Isten helyet készített számára, hogy ott éljen ezerkétszázhatvan napig. De még mielőtt a sárkány negyedik feje elrágta volna a köldökzsinórt, az asszony körül hangfalak tízezrei jelentek meg, és mind sárga virágba borultak. De még mielőtt a hangfalak kivirágoztak volna, mikor még az elnyelendő gyermek a szülőcsatornában küszködött, az asszony beszélt, de már nem emlékszem, hogy pontosan miről. Mintha hét angyalról és négy lovasról beszélt volna, mintha egy állatról beszélt volna, aminek két szarva volt, mint a bárránynak, de úgy énekelt, mint Chris Cornell, és mintha a szelektív kukákról és a napenergiáról is beszélt volna, a laodiceai egyházról, a kipufogógázokról és a profitról. Mintha.

Fogalmam sincs, mennyi ideig tarthatott, de fél óránál nem tovább. Nem szólunk egymáshoz. Nem nézünk egymásra. Szégyelljük magunkat. Szégyelljük magunkat. Ricsi hányni kezd. Ő szólal meg először, maga elé, a hányásának, halkan, de hallom, mert mellette állok:

– Ez, ez tipikus. Határmente. Mindig ilyen helyen történik. Mindig – aztán befejezi a hányást.

A Szőlő út sarkán van ez a hely, mintha Márquez találta volna ki. Alapvetően egy utolsó késdobáló kocsma, Gólya a neve. Cementpadló, mellmagasságig érő öntöttvas asztalok, húgyszag. Éjjel-nappali. De van konyhája. Nálunk a kocsmákban nincs konyha, a kocsmában iszunk, otthon eszünk, olyan kocsmákról, ahol enni is lehet, csak regényekben olvastunk. Kivéve a Gólyát. Vasárnap reggel hétkor rendelünk tíz miccset, mustárral, kenyérrel. A Gólyát Márquez találta ki. Ketten dolgoznak felváltva, a tulajok, egy ötvenes pasas meg egy ötvenes nő, férj és feleség, őszülő béna bajusz, kopaszodó fej sok hajjal oldalt, ing és kötött pulóver, izzadtságszag, dauerolt vörös haj, sok festék, cigarettarekedt hang, vörös körömlakk.

– Vihar volt az éjjel? – kérdi, miközben leteszi elénk a miccseket. Nézünk rá. Nem tudom, mit válaszoljak. A többiek se, gondolom, mert mindenki kitartja a kínos csendet. Megesszük a miccset, iszunk egy utolsó sört. Egyenként, percnyi szüneteket tartva indulnak haza a többiek, Bobi marad csak az asztalnál, mikor mi is elköszönünk, hazafelé Johannal elszívjuk az utolsó morzsákat, aztán ő két utcával hamarabb balra fordul, miközben a szép ruhába öltözött emberek, katolikusok, reformátusok és ortodoxok kisebb-nagyobb fürtökben valamelyik templom felé igyekeznek, és igyekszenek elrejteni a csodálkozást vagy a megbotránkozást, mikor ránk pillantanak, és ettől úgy néznek ki, mintha hányingerük lenne.

SÁNTA MIRIÁM

Év végén

(A Rotting Christ *Rituals* és Katá ton Daímona *Eautoú* című lemezeire)

Valamit írni, amit nem súgott meg az ördög év közben.
Figyelni két démoni dobpergésre két isteni akkord között.
Eleresztení a testet béklyóiból két mondatnyi átok és áldás
között, ahogy perzsa és görög és héber és szanszkrit és román
és francia és angol szavak özönlenek. Amikor az energia a forma.

Amikor élve eltemettünk egy évet és az összes kívánságod
teljesül egy hónap alatt. Amikor a hála összeférhetetlen
immanenciája kipukkan a levegőben. Amikor nincs ott az isten.
Amikor nincs. Év közben a zene, amikor felbugyog
a gyomorsav, a szem elhomályosul. Amikor kihányod. Az éved.

Amikor a múltad nem elég jó, hogy megírd. Terveid nincsenek.
A terveiket az emberek rád erőltetik, más városokból érzed.
Villogó szempárjaik. Mi ez a huszonegyedik század, kérded.
De hát boldog vagy-e. Meg időnként teljes. Sőt szép.
Láttad-e az idén Röszkét. Vagy csak a tavaly. Alattad a föld.
Benned a szögesdrót. És egy időzített bomba. Magamtól
távol vagyok, fülembe súg az ördög, az évnek vége.
A zene örök. Van-e még új a nap alatt, átfurakszik-e
dobhártyádon a sok halott nyelv, hogy maradékaikból
csinálhass magadnak egy négy perces Közel-Keletet?

Átjárják-e húsodat az istenek? És mondd, vajon lehet-e
élni úgy, hogy nem veszel hátadra fölösleges fogadalmakat
és nem görgeted a lejtőn fölfelé, mint valami barom.
Egy görög barom, akit elátkoztak. Amikor a saját hite.
Amikor a szikla nem a zene. Amikor a tehetetlenség erő.

Amikor rád gondolnak a hangszerek. Amikor ott
az ördög és élvezed. Amikor a hála füstként gomolyog
egy sötét sarokban. A hála összetevői között van
levendulaolaj, rozmaring, orbáncfű, Baudelaire,
Shiva, miért hagytál el engem, az elveszett paradicsom,

négy lovas, egy litánia, egyetlen fénycsóva. Kyrie.
Egy tabletta, egy gombnyomás, a belek megnyugszanak,
a kézen feláll a szőr. Libabőrt borzol a történelem szele,
mikor néha átsüvít a holt nyelveken. Amikor nincsenek
vágyak. Itt van és felébreszt a huszonegyedik század.

Fehér Renátó költő, 1989-ben született Szombathelyen. A *Hévíz* folyóirat és a *Litera.hu* szerkesztője. Kötete: *Garázsmenet* (Magvető, Budapest, 2014).

Fischer Botond költő, prózaíró, 1982-ben született Nagykárolyban. Legutóbbi kötete: *Alsógolgota* (Kriterion, Kolozsvár, 2013).

Sánta Miriám 1993-ban született Kolozsváron, a BBTE Hungarológiai Doktori Iskola hallgatója, és nem csak szubkultúrákkal foglalkozik.

LÁSZLÓFFY ALADÁR

Dühöng a déli szél

(Részlet)

...A bátyjának küldött ajándék paripát most ő járatja körbe egy pároszi márvány lépcsőkkel, kettétört oszlopok omladékával tele romudvaron. Csodálatos érzés. Ez Mátyás álmának utolsó képsora. Verejtéktől lucsogó ingben ébred, mely már bűzlik is kissé. És ráébred a homályra, a hidegre, a halotti csendre, az este kapott, egy pár mondatban csak úgy odavetett rosszhírre, egész helyzetére. Arra, hogy ő viszont kegyelmet kapott. Hajnal lett, mire végül, szégyen ide, szégyen oda, gyermekként álomba sírdogálta magát. Most egy sokat próbált régi rab rezignációjával ébredt. A fehér álom örömhangulatának kontrasztja nem könnyet, de már bosszúvágyat se csihol a lelkéből.

– Ő kellett volna megmaradjon. Nem én, a kis senki. A pótlék arra az esetre, ha László, a mindenben kiváló elsőszülött mégsem éri meg a... Nem, nem érte meg. Anyánk, ha megtudja, nyilallott bele, de csak egy tört pillanatra... Ketten maradtunk, nagyasszony. Azt hiszem, erre a változatra, kombinációra nemhogy a család, de maga a Gondviselés se volt elkészülve...

Ugyan! Dehogyis nem. Hiszen íme, az ő műve teljesedik ki hónapok, hetek óta. Hunyadi csak úgy odalesz, nem véres harcon, ahol ezerszer megtörténhetett volna. Hanem mint egy torokgyíkos csecsemő a bölcsőben. Elalszik. El mer aludni a legnagyobb gond s a legnagyobb diadal közepette. Mesélték, mindig jó alvó volt, a szabad ég alatt is, mint a tiszta lelkiismeretű emberek. És úgy aludt, mint a nyúl, mint a kölykeire vigyázó farkas. Ébredj, apám! Elképesztőre nőtt a baj. Mi igazán fel se fogtuk, ez a nyomorult bábkirály meg a pereputtya sem, hogy mi lesz a birodalmasdival, amit előszeretettel játszanak, ezután nélküled... De számunkra ez már mindegy, drága bátyám. Lászlót megölték. László nincs. Mert László elment és elvitte magával az egészet. A teljes tervet, esélyt, készletet. Vajdahunyadot, Budát, Pozsonyt, a bálokat, a szerelmet, az udvart, a vadászatot. A koronát... Hogy is mondta egyszer, én csak ámultam, mint mindig, a merészségén s a kifogástalan modorán:

– A lovagi tornát szeretem, a latint nem.

– Apád is így volt vele. De most megtanult, látod, miután nem csupán verekednie, de kormányoznia is kell! – mondta anyánk.

– Jó volt mégis a sorrend – vágta rá László. – Ha ő is, mint a többi, előbb latinul tanul meg rendesen, most hol lenne Magyarország!

Felnézett a rácsos ablakokra. Hallgatta a fiatal fülének hihetetlen halálos csendet.

– Jó testvér voltál, s én rajongtam érted. Te tudtad ezt. Tudod jól ott is, ahol most vagy. Ahol most már együtt lehettek... nem fogadkozom, csak felmondom nektek, amit máris tanultam az egészből. Kapisztrán atyától. Hogy nem kell félni azoktól, akik csak a testet ölik meg, de a léleknek nem képesek ártani. Apám, tőled azt, hogy ha nem ültél ölbe tett kézzel, mikor meghalsz, ugyanolyan visszavonhatatlanná teszed a jövőt is, mint amilyen a múlt. Tőled, drága bátyám, hogy ezután, ha megmaradok, kifogástalan modorom lesz, és ámulni fognak a merészségemen.

*

A fél ország talpon állott Hunyadi László halála miatt, a nemzet legjobbjainak üldöztetése láttán. Bosszúszag terjengett a levegőben, a tavaszi füstszaggal keveredve keserűen. Mindenképp Erdély már fegyvert fogott s árulást emlegetett. Temesvárról, a Hunyadiak déli székhelyéről új meg új dandárok indultak el. Valahol vesztegelnek, de valahol egyszercsak felemelkednek a lándzsaerdők.

Ilyenkor tavasszal, prüszkölve, bőgve maguk előtt taszítják tapicskoló csordák azt az áradatot, hólevet, melyből még hónapokig lehet itatni, megperdítni a vízimalmok csikorgósra kiszáradt kerekeit, amiben még sokszor megfürödhetnek az aszály, a forró nyár beálltáig erdő-mező lakói, állatok, emberek.

A Szilágyi–Hunyadi-felekezet nőttön nőtt, mióta Rozgonyi Sebestyén és Kanizsai László egy zivataros éjjelen budai börtönükből kimenekültek, s most összes hadaikkal a király ellen fordultak. Nyíltan.

V. László Bécsbe sietett, magával hurcolva Mátyást, a legfontosabb foglyot. Út közben Esztergomban szabadon bocsáttatta Vitéz Jánost. Az egykori titkos kancellár s váradi püspök a Szentszék közbenjárásának köszönhette, hogy megúszta.

– Mikor Budán voltam, azt tettem, amire az országnagyok rávettek, mondhatom: kényszerítettek. Fogságodat ő művüknek tekintheted, atyám, szabadulásod viszont az enyém! – mondta ekkor a király, aki valahányszor valamely kísérlet nem sikerült, netalán balul ütött ki, mindig könnyedén színt tudott váltani.

A király Pozsonyba hirdetett országgyűlést, mivel Budára egyelőre nem volt tanácsos visszamenni. És békéltetésnek szánták azokat a pontokat, hogy példának okáért a kormányzó özvegye visszabocsátja mindazon királyi erősségeket, melyek eleddig kezén voltak, eszerint Besztercét, Dévát, Görgényt, Hátszeget, Nándorfehérvárt, Szörényt, Orsovát, Trencsént, Oroszlánkőt, Lévát és még néhányat. Mátyást Újlaki tartja kezesül, amíg ez végrehajtatik. Ha igen, valamennyi politikai fogoly szabadul, s az elégedetlenek is felmentetnek a hűtlenség vádja alól.

Erre üzenhette Szilágyi Erzsébet, hogy akkor inkább a töröknek engedi át a végvárakat, semmint olyan méltatlan feltételeket elfogadjon, amilyeneket a győző a legyőzöttnek szabhat. Kegyelmet osztogatni a bűnösnek szokás, nem a becstelenül megsértett félnek.

Mivel V. László hatalma az ország felett már árnyékhatalom volt csupán, s a fejetlenség akkora, mint hogyha a másik Lászlóval együtt a királyt is megszabadította volna fejétől ugyanaz a bakó, a vándorlásra fogott csonka udvartartás, melyből az eddigi animátor, Czillei bácsi hiányzott éppen, Prágáig meg sem állt, s a királyocska menyegzőjének előkészítésébe temetkezett a valódi gondok elől. Díszes követség indult Párizsba, VIII. Károly kisasszonylánya után.

*

Sűrű, sötét az idegen, prágai éj. Dühöng a déli szél. A jó Hradzsin magas tornyán egy érckakas csikorog szüntelen. Mátyás nem tud elaludni. Percenként felriad a vackán. Már október van, és van úgy, hogy didereg az ember. Ezek nem az otthoni éjszakák, bár Erdélyben is foga van már ilyenkor az időjárásnak. Hajnalra kékeszöld hóharmat csillog a tornyokon, a tájon, a patakok pára alá húzódtak, tán még a havasok is maguk alá húzzák a lábukat. Könnyű nekik, legalább hótakarójuk van... Igaz, velük sincs ott már a mamájuk. Egy időn túl az embernek önállóan kell elviselni hideget, éhséget. Rabságot főleg. Persze a hegyek szabadok...

„Én oda le nem ereszkednék holmi jobbágyivadék miatt, akitől nem félek"... „hű csehemre – (vagy hű ebemre?) – bízom az ilyen gondok megoldását"... A király hangja volt. Hű csehet vagy hű ebet emlegetett, s nem tudni, miért, Mátyás mindenképpen magával, az ő sorsával, helyzetével hozta összefüggésbe.

Egy napon újra beszédtöredék üti meg a fülét az ajtón túlról: „...Dobzse, dobzse... igen, persze, azt a vad Hunyadikölyköt... amíg él... egyidős a király őfelségével, de a szerencsétlen nem is normális..." Ennyi. Összeveti a másik, a László szájából hallott fogcsikorgató mondatokkal. Érti, hogy nagy a veszedelem. De nem fél. Foglárát, ezt a behemótot magában már rég csak „hű csehemnek" nevezi. Mátyásnak apja történetei jutnak eszébe Itáliáról, a Viscontiak udvaráról, ahol idomított kutyák voltak, hogy széttépjék a kijelölt áldozatokat. Éppen csak ez nem kutya, ez ember. És utálja, gyűlöli őt. Nem mulasztja el az alkalmat, hogy kimutassa. Mátyás végső elkeseredésében a magának tartogatott mérget veti be ellene. De a cseh óriás (Holubárnak hívják, ami Galambost jelent) könnyedén lefogja és elkobozza a mérget.

Vad kölyök – mormogja eltűnődve s lenéz a lihegő, ideiglenesen megkötözött kamaszra. A fejét csóválja Mátyás tehetetlen dühe láttán, s szó nélkül kimegy.

Attól kezdve Mátyás meglepődve tapasztalja – nem lehet észre nem venni –, hogy rabtartója jó hozzá. Mint aki elérte a célját. Majdnem gyöngéd. Egyszer azt is szó nélkül eltűri, mikor hirtelen belerúg a sípcsontjába. Többet nem próbálkozik. Ezután pár lépésnyire sem közelítik meg egymást. „Hű csehem" nagy halálfej-tekintetű arca mintha egészen más kifejezéssel vigyorogna rá. Most határozottan úgy rázza meg néha felé félelmetes öklét, mintha azt jelezné durván, gyáván, gúnyosan, ám dicsekvőn, szinte hálásan, hogy látod, itt van a markomban a titkod. Fel is jelenthettelek volna. De egészen másban sántikálok.

Mátyás vállat vont, és elfordult, vagy kitért az óriás útjából, de mindig, percek múlva is azon kapta magát, hogy nagy homlokráncolás közepette a Holubár titkán tűpreng. Valami értelmes magyarázaton. Kedve volna ráugrani és harapva, karmolva megkísérelni szétfeszíteni azt a mocskos markát: „Ide vele... hát mit képzelsz, te koszos jobbágy!"

„Vajon mit képzel? Mit titkol?" Mit tud, mert ez látszik a gunyoros ábrázatán, ez tud valamit, ami az ő életével-halálával függ összsze? Képzelődni kezd, megint a királyocska hencegő hanglejtésű, mutáló hangon elrikácsolt mondatát próbálja kiegészíteni: „hű csehemre" vagy mégis: „hű ebemre"... „bízom?"... „bízom az ilyen gondok megoldását"... Ide vele, gyorsan-gyorsan azt a mér-

get, mielőtt betörik az ajtót... de hiszen náluk a kulcs, kívülről fordítják rá, valahányszor kimennek... Akkor hamar a mérget. Mielőtt megfojtanak... Felébred.

A párnába fúrta az arcát, kicsit próbálgatva: milyen az, mikor párnával fojtogatnak valakit. Milyen lenne! Milyen lesz! „Ide azt a mérget, mielőtt megmérgeznek!" Ha lenne méreg!

Holubár viszont pontosan tudta, hogy az a méreg nem a kerge Hunyadikölyök kezébe való. A találgatott mondat ugyanis így fejeződött be: „aki bizonyára megőrül az efféle feladatokért..." Így is van, uram, László király! Bizony!

Kezdetben a vérpad kockázata árán is belefogott. Tervezett. Lázasan. De aztán Holubárt egyenesen megfizették, hogy pusztítsa el a gyűlölt királyfit. Mikor elvállalta, csak azt nem tudta, hogyan fog ez végbemenni. Na most megvan! A fogoly kölyöktől került méreg! Be se kellett csempésznie az árgus szemű kamarások és komornyikok között. Most már megérné életben is maradni a végén. S még az sincs kizárva, hogy sikerül. Hogy ez az éhenkórász magyar fiúcska, rabocska is megmenekül. Esetleg együtt fognak szökni. S a családja hálás lesz. Még egy jutalom ütheti a markát. S a nyomát is bottal üthetik...

Sűrű sötét az éj.

*

Prágában is gyülekeztek a sötét felhők. Híre kelt, hogy a kelyhesek ellen szigorú rendszabályok készülnek, amitől Podjebrád meg a cseh főpap, Rokiczána vált fenyegetően ingerültté, no majd adnak ők lakodalmat, mondogatták.

1458. november 21-én a király már betegnek látszott, de a tanácsból kijövén az udvarával estebédhez ült. Magaviselete inkább komoly volt, mint vidám.

– A király fáradt! – súgtak össze az urak.

– A király hozzá se nyúlt a lakomához! – észrevételezték mások.

Akik hozzá közelebb ülhettek (mivel közelebb álltak hozzá), csak maguknak megtartva állapították meg, hogy: – A király elhízott.

– A király sajnos túl éretlen.

– A király kövér és fiatal.

– Nem baj, most asszony jön a házhoz. És új szövetséges.

Később alvótermében derűsebbnek tűnt, répát evett, és sört ivott rá, tanúsították az inasok. Mert nemsokára éles gyomorfájdalom lepte meg, csak hogy a szeszélyekhez értő főkomornyik szerint legjobb orvosság, még koronás fők számára is, az álom volt abban az időben.

Hajnalig le sem hunyta a szemét V. László király, de orvost csak reggel hívtak hozzá. Ekkor már a derék Podjebrád is a beteg-ágyhoz járult, és bátorította buzgón, ahogy a doktorok csapata is. Mikor maga a beteg jelentett ki olyasmit, hogy ez a biztos halál, ő csak érzi, Podjebrád fejcsóválása mellé kijöttek a részvét könnyei is.

Harminchat órai vergődés után, ugyanaznap halt meg, mikor tavaly a Hunyadi fiúkat esküvel testvérekül fogadta.

Valóban van füle a falaknak is. Meg szájuk is van. S az ilyen várakban, városokban, alkóvokban, pincékben, tömlöcökben, ahol sűrű, sötét az éj, dühöng a déli szél, és az évtizedek, évszázadok úgy múlnak kinn, mint a változó felhőzetek, már csak arra kell vigyázni, hogy jól megválasztott időben, kivárt pillanatban szóljanak át egymásnak, akik beszélgetni akarnak. A hely szellemei. Mert végső soron lófarkon, hetedíziglen kiirtva is lehetett végezni. De senkit se ítéltek örökös hallgatásra.

Csillag István: *Egy darab az életemből I*

Miket hordott ott össze Zsigmond a halálos ágyán? Én tudom mit.

„Te vagy... te vagy az igazi. De most már késő. Annyi időt pazaroltam el, hogy egy csöpp se maradt... Viszont a többi idő most már a tiéd lesz..."

Először is kiről beszélt? Az igazi ki? Az igazi mi? Az igazi Luxemburgi János, vagy az igazi kenézfi János? Amióta az eszemet tudtam használni, nem ment a fejembe: miért vagyunk mi mind a ketten, apám fiai, Jánosok? Nálunk valahogy nem volt szokás, emlékszel, többet faggatózni az ilyen dolgokról, mint amennyit az orrunkra kötöttek. De ezt nyolc-tíz éves korunkban mi ketten, egyszer, amikor az erdőben esteledtünk, ott is aludtunk, a fára mászva s szíjjal az ághoz bogozva magunk, hogy fenevad fel ne faljon, meghánytuk-vetettük, s arra jutottunk, hogy bárhogyan szeretjük egymást, nem lehetünk mi testvérek. Egyikünk fogadott fiú a családban. Ám hogy melyik és hogy miért, arra sosem derült fény. Mert apánk nem akarta. Ő még hitt abban, hogy ha nem segít nekünk, a titok héja feltöretlen marad, és azt is legfennebb sejtette, hogy mi, ahogy növünk, vajon még rágódunk ezeken? Meg nem osztott szeretet, meg nem osztott jogok. Közös birtok és vagyon. Ha az élők úgy hagyják el ezt az életet, hogy bizonyos titkokat, melyek csak itt hasznosak, odaát már mindegy, magukkal visznek, akkor a halottak nem hagyják. A titok héja feltöretlen. De mint a zsizsik vagy mint a mókus, elég egy kicsi lyuk, rés, repedés, és valaki csak belejár és kihozza onnan. Vagy az igazságot, vagy a tévedést. Most is feltöretlen, de bevallom neked, János, hogy én, János jártam odabent, és megtudtam a titkot. Hát te mennyire jutottál? Te legjobb testvér, aki mindent mindig ráhagyott a bátyjára. Pedig mekkora indulatok, örömök és keservek lakoztak a lelkedben. Biztos voltam benne: azért, mert a kenéz fia vagy csupán. Ezt érzed, ez feszít, ez vezérli a sorsod. Zsigmond... akit apánk, Vajk a nikápolyi zűrzavarból kimentett, téged nem környékezett meg? Nem, mert neki épp úgy volt jó és elég a homály, hogy mindkettőnket vétetett vele körül. És figyelt, ádázul figyelt mindkettőnket. Nagy tervei voltak ugyanis egyikünkkel. A kis herceggel. Aki annyira királyfi volt vér szerint, hogy ő csak helyette uralkodott, ha már így alakult a családi végzet. Talán azt tervezte, hogy az utolsó pillanatban előhúzza, mint tőrt a tokból, és nyilvánosságra hozva, átadja neki az utódlást. Ne haragudj rám, hogy csak most, a paradicsom kapujában álmodom át az eszméleted emlékébe: mindig úgy hittem, úgy reméltem, hogy kettőnk közül én vagyok az, a másik János-gyerek az apánk valódi fia csupán. De Zsigmond, aki tudta az igazságot, tudta azt is, hogy az örökséget hordó kis drága testszelencéd képességekből nem kapott annyit, ami számára ehhez a bűvészmutatványhoz elég legyen. Ezért végül is engem világosított fel, akiből viszont mint egy kenéz fiából, már nem fabrikálhatott háromnégy koronához legitim királyt.

Nincs szörnyűbb, mint az olyan hatalmas királyok sorsa, akik az utódlás kérdésében szomorkodhatnak. Ez folyton kísért itt körül a történelemben. Ám az országot valakire rábízni, ha van ilyen utolsó, ünnepélyes alkalom, csak rá kell. Zsigmond úgy intézte, hogy neki ez is kéznél legyen, mikor üt az óra. Mert az élők, amikor el akarják hagyni a hazát, kezüket megkötik a holtak: legalább ott, akkor nem hagyják, nem tűrik, hogy elkönnyelműsködjék a dolgokat.

Hogy füleltek pedig ott körülötte az élők is! Azok idegenek voltak. Az országtól is, a mi kis családi afférunktól is. De ott füleltek, aggodalmaskodtak valamennyien az aranybullások, az országot kihalással keserítők, Árpádok és Anjouk meg Luxemburgok, nagyok és törpék. Ezt Zsigmond is tudta jól. Ezért hivatott engem. Azon az estén Zsigmond befejezetlen mondata, a látszólag összevissza fecsegés végén számomra nagyon világos volt. Kétszer kezdte ugyanazzal a szóval. Amikor először kezdte a kifogyó lélegzet s a beléje gabalyodó beszéd fonalát ugyanazzal a szóval: „Magyarország" – az volt a számunkra fontosabb, öcsém, Másikjános, a kettőnket illető mondat. Így hangzott: „Magyarországot te ne hagyd el, semmiképpen. Mert te vagy az igazi..."

Nem a luxemburgi, hanem az erdélyi, apánk valóságos fia, a jobban formált, szült, szabott, szerelt, a pontosan arra felszerelt, ami jön. Ami jött... Hát így volt, János. És így lesz ezután is.

És ha az élők el akarnák hagyni ezt a hazát, a halottak visszatartanák őket... Tudod, öcsém, hogy éreztem mindig, hogyha éppen hátulról sütötte meg alakomat a nap, hogy az árnyékom feje, haja, a vállam, de hát a mozdulatom is pontosan olyan volt, ami rád emlékeztetett. Éreztem, ahogy te mutatkozol belőlem is. Vagy apánk mindkettőnkből. Lárifári, hogy Vajk fiai között azért volt két János, mert az egyik már úgy, készen, fogadott fiúként érkezett. Hogyha másképp értelmetlen és érthetetlen, akkor is állítom, hogy testvérek vagyunk. Nevet akartak adni nekünk. S a te neved, Másikjános, végül is mi? Hogyan fognak szólítani, miután az enyém mellett fekszik még a halálod is Gyulafehérváron. Hunyadinak, nemde? Mert hogyha az élők el akarják hagyni ezt a hazát, a Hunyadiak visszatartják őket.

*

Erzsébet ültében elaludt, és látta magát, amint belép és leül ide, ebbe az ablakfülkébe, és levelet készül írni a fogságban tartott Mátyásnak. „A világ gonosz. Neked pedig még sokáig kell benne élned. Úgyhogy..."

>>>>> *folytatás a 16. oldalon*

>>>>> *folytatás a 15. oldalról*

Lenéz az udvarba, ahol most csend van, pedig évtizedekig nem szünetelt itt a nyüzsgés. És alig voltak magukra, legfennebb az első években. Itt mindig éppen gyülekezőt tartottak. Itt együtt élt, lakott, sokszor csak egy függönnyel elválasztva, a sasfészek megannyi lakója, a család, s mennyi halni készülő vitéz. Az úr s a parasztkatonák. Szuszogtak, hortyogtak, fáradt pilláikra itt borult az álom, ahol napközben a fegyverfogást tanulták csukló-szakadásig, vagy az ország veszedelméről tanácskoztak, érveltek, erősködtek, néha fenekedtek egymásra, és ezerszer sértetten vagy reményt vesztve szétfutottak volna, hogyha nincs Hunyadi... hogyha nincs Szilágyi Erzsébet... Teréz, mit állsz itt? Adtatok enni az előbb érkezett fullajtárnak?... Eredj, szólj azoknak ott a kút mellett, hogy ne danolásszanak olyan harsányan, térjenek ők is nyugovóra...

Reggel Kapisztrán intett, kibontották a zászlókat, aztán feltárult a kapu szája, és megindul a had. Ezek itt csak a hadnagyok, a beosztott töredék, kinn a domboldalon emelkednek fel az ezerek, mikor a felvonóhíd megcsikordul. Telides-tele a patakpart, amíg a szem ellát. És tárogatók, sípok, trombiták szólnak, mikor megjelenik a vezér, lovon, érdekes, az övé sosem ficánkol, csak megy, mert a lovas katonának mennie, haladnia kell, az uraké körülötte, mindig egyik ágaskodik, másik nyihog, harmadik kényesen lépdel. A Lászlóé is, aki mindig apja közelében lovagol, hogy ahova kell, megvigye parancsait... Felriadt. Valaki kopogott? De nem jön senki, az esőrázó szellő érkezik. A horogszegi szilvaszedések. Ősz volt, amikor János a Másikjánossal leánykérőbe érkezett. Belovagoltak... És most... Most... Hogy soha többé nem beszélhetek velük? Hogy ez is csupán történet volt, mint a mesék, melyeket gyermekként hallgattunk?...

Azt hiszem, minden odalett, minden elveszett már tavaly nyáron Hunyadival. De hát, Isten, volt valaha ilyen alku veled, kötöttél ilyent ki nekünk, és lehetett volna választásunk, hogy vagy az ország vagy ő? Hogy mind a kettő, a kettő együtt már nem jelentheti a mi megkönnyebbülésünk, a mi elcsendesedésünk, a mi boldogságunk... Mert akkor hogyan tudhattunk volna másképp dönteni, mást választani, mint amit végül adtál?... De a nagyfiam? Mire kellett? Hogy azzal próbálj meg, azzal alázz meg, hogy nem tudom engedelmességgel elfojtani soha többé a bosszúszomjat? Ami viszont nem áll jól Hunyadi özvegyének. Hunyadi pedig

Csillag István: *Egy darab az életemből II*

nem segít, nem szól! Soha többé nem beszélhetek vele... soha többé... soha többé... Hogy kopognak, hogyan dörömbölnek, mert a halálon dörömbölnek most az álombeli leghalkabb szavak is. És az álombeli függönyök, köpenyek, kárpitok most keményebbek a vakolatnál, a faragott szobornál. Megkövesedett minden, gondolja, most már tiszta elmével, ébren, s mint eső után, tudja, most már elálltak a cseppek, nincs több könny, legfennebb amit remegő ágakról még leráz az esőt kísérő szellő.

Ma először voltak nyitva az ablakok a tél óta. De hidegre fordult az áprilisi este, az előbb becsukta valaki, mielőtt magára hagyták. Ő kitárja. Valósággal verejtékezik. Mindent el fognak venni. Lehet, érte is eljönnek, mint álmában, a poroszlók, vagy egy méregkeverőt beszereznek a kastélyba, a cselédségbe. Ide a konyhába. „Ketten maradtunk!" – hasított bele ezredszer. – „Mátyás fiacskám, ketten maradtunk!" Az ablak nyugatra néz, de a nap már lement régen. A csillagos hidegben újra elbóbiskol.

Ekkor Erzsébet álmában megjelent Mátyás. A tömlöc fenekén víz csillant, de ő bátor gyermeki bájjal fent aludt a priccsen, szalmán. Még az álmát is látta, hallotta egészen tisztán. „Hogyhogy? Most már soha többé nem láthatom őket és nem beszélhetek apánkkal, Lászlóval? Hogy ez a mi életünk is csak egy történetecske volt, mint akármelyik, amelyet közben százával hallottunk, olvastunk csak akkor mindig mások voltak a főszereplői?"... Hánykolódott a fiú. Ő megpróbált csitítva-csillapítva beleszólni, belekeveredni. „Meglátod, mindent megold anyád. Ne mozdulj és ne higgy senkinek, én egyetlen árvám!" De Mátyás nem hallotta őt. Most léptek, kulcscsörgés a rácsos folyosókon. Az nyilallt bele, hogy jönnek, mint Lászlóért. De se kiáltani, se odarohanni nem sikerült. Pedig Mátyás is felébredt. S időkön, tereken át erre nézett, mint aki végre szintén látja őt. Virradt.

És álmában elindultak, a keresztút felé, ahol feltámadáskor újra találkozhatnak mind a négyen.

Mondják, hogy a zűrzavaros esztendőben, miután az özvegy csak úgy elkergette, Pannóniai András tán meg is zavarodott. Szilágyi Erzsébet nem törődött azzal, hogy mit kezd a bánatával. A bánatot, úgy érezte, legfőképpen ő viseli el éppen.

– Kártékony vén marha! – vetette oda megvetően, s ez lett a mester végítélete. Akár bűnnek is adhatta a fejét. Egy szamarat adtak alá, hogy cókmókjával kivonulhasson Jeruzsálemből. Úgysem volt már északnak délje és keletnek nyugatja. Azért egy út menti fogadóban, valahol Temesvár és Orsova között, de lehet, hogy Törcsvár és Nikápoly között, hacsak nem Tokaj és Asszonypataka között, mégis Várad és Znaim, Buda és Regensburg, Velence és Nápoly, nem, nem, Torda és Kercsed között, abban a malomban emlékeztek rá, hogy ott minden pénzére csirízt főzetett, és a nála lévő rengeteg teleírt árkuspapírosból ügyes kézzel egy olyan dudatölcsérhez, havasi kürthöz, de istáphoz, püspöki pásztorbothoz vagy csupán egyszerű furkóhoz, buzogányhoz hasonlatos szerkentyűt ragasztgatott össze magának, mely így ezerszer könnyebb volt, mintha fából, aranyból, acélból, ólomból való lett volna. Mégis kemény volt. – Na látjátok! – kopogtatta meg. – Időből való vándorbot! – és lépkedni kezdett vele fel s alá, marokra fogva próbálgatta. Azt mondta, ezzel most elmegy és leül a világ végén, ahonnan valamennyi csapás jött a világ kezdete óta, amerről az apokalipszis lovasai érkezni fognak nemsokára: a Marmara-tenger partjára. Előre szólni akar nekik, hogy mire ideérnek, tisztában legyenek vele, kinek mi volt az érdeme-bűne Magyarhonban az éppen átszenvedett korban.

A törökül Tekirdagnak átkeresztelt Rodostó tájékán mindenesetre volt egy dervis, aki estéről estére ott ült a sípjával a tenger partján, és vontatott, kifogyhatatlanul kígyózó dallamokkal csalogatta, hívogatta Ázsiát.

(Lászlóffy Aladár mindezidáig kiadatlan, a Kriterion Kiadónál megjelenés előtt álló Hunyadi-regényének részlete.)

MARIUS TABACU

Arioso dolente

Gál Anna 2017. december 19-én hunyt el Torontóban.
Január 15-én kézbesítette a posta az általa kézzel írt üdvözletet.

Már nincsenek postások,
sánták a félszárnyú galambok.
A gondolatok vége leggyakrabban a feledés,
csak egyetlenegyszer más.
Amikor egy táncos lebénul, lebénult táncos marad,
sehogy sem lehet belőle csillagtisztító.
De a régi újságokkal, küldeményekkel, episztolákkal kitömött
hatalmas bőr-válltáskás, bajuszos, kedélyes-kedélytelen
bekopogókból mi lehet –
mégse suszterek, rosszfülű zongorahangolók'

Az igazi postás csak most született meg –
ő az, aki nem a címzett egészségéről érdeklődik,
nem kér egy féldecit a nagyságos asszonytól,
hanem hanyatt-homlok visszarohan,
hogy lássa, címzője miként van.
Mert a címző nélküli küldeményt a szakma tiltja.

Egy szó, mint száz – ne zavarjuk a múltat
kósza emlékeinkkel.
Oltsuk pityergő szomjunkat egyre apadóbb tiszta forrásnál,
lassan Gál Anna nélkül.

BÍRÓ GERGELY

Az egyenruha

Géza bácsi egyszer előállt az ötlettel: szeretne végre egy tüzértiszti egyenruhát – így, lassan hatvan évvel a szabadságharc után. Ugyanis besorozott tüzér volt '56 őszén, csak az októberi események miatt nem kapta kézhez a sorkatonai behívóját. Helyette élesben védte a hazát, nem a gyakorlótéren, mi több, október 26-án ő ért oda időben a Corvin mozi lépcsőjének tövében álló ágyúhoz, és húzta meg a női selyem kalapzsinórt, hogy a körúton cirkáló szovjet tank lánctalpa leszakadt, aztán nem mozdult többet. Legalább ezért kijárna hát neki egy tüzértiszti szerkó, de ezt már csak én teszem hozzá.

Emlékszem, hanyatlóban volt a nyár, kikihagyott már a természet szívverése, és valamelyik este beszélgettünk telefonon. Rám is átragadt a lelkesedése – hát persze, hogyne segítenék neki, keressük fel azt a szabóságot, amelyhez kapott telefonszámot, úgysem jártam még szabónál soha életemben.

Géza bácsi tagja mindenféle, veteránokat tömörítő szervezetnek, és egy helyütt kért is már kincstári egyenruhát, de szinte felháborodva kérdeztek vissza: miért járna neki, amikor még csak sorkatona sem volt? Akkor ennyiben is maradt az egész, mivel Géza bácsi egyre ritkábban mozdult ki a lakásából. A szociális gondozók, akik hetente látogatják, többnyire a bevásárlásban segítenek neki, befizetik a csekkjeit, elkísérik orvoshoz, ha úgy adódik, de ő nagyobb horderejű, időigényesebb intéznivalókkal nem terheli őket. Talán le is mondott már arról, hogy valaha lesz még egyenruhája – mígnem feltűntem a színen én. Géza bácsi pedig gondolt egyet, szerzett telefonszámot egy katonai szabósághoz, és onnantól kezdve semmi sem állíthatott meg bennünket.

A szabóság a nemzetvédelmi egyetem területén működött, és mint utóbb kiderült, egy néhány négyzetméteres helyiségben, amely korábban porta lehetett. Hogy oda jussunk, gyalogosan át kellett szelnünk az egész egyetemet, amelynek csak a túlfelén lehetett behajtani. Azonban még ez sem ment egyszerűen. A kapunál szolgálatot teljesítő katona rutinszerűen kérte a beléptető kártyámat, és tágra nyílt a szeme, amikor azt feleltem, hogy nekem olyan nincs. Elővéve a gondosan élére hajtogatott, legudvariasabb modoromat, elmagyaráztam, hogy ki ül mellettem, és mi járatban vagyunk. A katona erre egy perc türelmet kért, bement a bódéba konzultálni a társával, és mire visszatért, kezembe nyomott egy beléptető kártyát, majd felemelte a sorompót azzal a csekély feltétellel, hogy a közelben rögvest leparkolunk, és gyalog folytatjuk az utunkat.

Géza bácsi kifejezéstelen arccal ült mellettem, én pedig hirtelen azt éreztem, mintha a honvédelmi miniszter sofőrje volnék.

Nem állt hosszú út előttünk, Géza bácsival mégis negyed óráig tartott. Közben elmeséltem neki, hogy milyen muzeális harckocsik, tankok mentén sétálunk, és felhívtam a figyelmét a lőgyakorlatra is, amely mellett elhaladtunk. Ő csöndesen, a legnagyobb természetességgel jött mellettem, a karomba kapaszkodva, mintha az egész életét ebben az intézményben töltötte volna el, és nem mutatott semmi iránt különösebb érdeklődést. Amint benyitottam a szabóság épületébe, és átsegítettem őt a magas küszöbön, hirtelen visszaszökött belé az élet.

– Szervusz, Attila, itt vagyok... Azt nem mondtad, hé, hogy ide ennyit kell gyalogolni! Le kéne venned akkor a méreteket, csak mondjad, hogy mit csináljak.

Géza bácsi nem tudhatta, hogy a szabó éppen egy hatalmas katonán igazgatja az új egyenruhát, szájában gombostűkkel.

– Ksss tureemet...

– Tessék, mit mondott? – fordult felém Géza bácsi.

Látva, hogy velünk együtt azonnal tele lett a helyiség, és hogy a szabónak hirtelen fogalma sincs, ki lehet ez a váratlan látogató, azt javasoltam Géza bácsinak, hogy várjuk ki a sorunkat, és menjünk ki, a porta elé.

Várakozás közben, a kovácsoltvas kerítés egyik oszlopán kis feliratokat találtam a régmúltból. Katonák karcolhatták bele őket a téglákba fejmagasságban.

– Nézd csak, Géza bácsi: itt éppen az áll, hogy „Horváth Mihály 1936. X. 10. Nyírbátor". Ez a földid volt!

– Ne beszélj... micsoda? Hol van?

Géza bácsi mutatóujját a karcolathoz vezettem, és mutattam neki a szögletes betűket.

– Fantasztikus – mondta. – Nem tudom kiolvasni, de biztosan úgy van.

– Ismered ezt a Horváth Mihályt?

– Nem én, nem ismerős a neve.

– Itt álltak szolgálatban, és unatkoztak, teli van velük az oszlop – szólalt meg a hatalmas katona, akit egyszerre magunk mellett találtunk. – Engedje meg, Tóthszegi Sándor...

Segítettem Géza bácsinak, hogy megtalálja a katona kezét.

– Attila mesélte, hogy ön harcolt az '56-os forradalomban, és szeretném megköszönni, amit ezért a hazáért tett.

A katonának nem volt mély hangja, meglehetősen barátságos ember benyomását keltette. Géza bácsi nem jött zavarba egy pillanatra sem. Olyan önkéntelenül kezdett el társalogni, mintha csak a boltban találkozott volna össze valakivel a lakótelepről.

– Milyen rendfokozatban szolgálsz, és hol? – kérdezte.

– Tiszthelyettes vagyok, és többnyire itt dolgozom.

Géza bácsi füttyentett egyet.

– Az már valami!

– Nem nagy dolog.

– Én még katona sem voltam, pedig tüzérként kezdtem volna, ha nem szól közbe a forradalom. Ki tudja, lehettem volna törzszászlós, hadnagy... vagy tán még főtiszt is! Mondjuk őrnagy... De látod, még tiszthelyettes se lettem, mint te.

– Tessenek bejönni – szólt ki a szabó.

– Örülök, hogy találkozhattunk, jó egészséget neked és a családodnak – rázta meg Géza bácsi a katona kezét, azzal beléptünk a helyiségbe.

A fal mentén egymás felett két sorban mindenféle egyenruhák sorakoztak áttetsző nejlonba húzva, másutt vadonatúj, klassz katonai hátizsákok függöttek, rajtuk mindenféle karabinerek.

– Bocsásson meg, Géza bácsi, nem ismertem meg azonnal. Sajnos ilyen szűkösen vagyunk, ezért kellett kint várakoznia. Nem fázott?

– Hogy én, micsoda? – kérdezett vissza Géza bácsi, aki egy szál öltönyben jött, hiába kértem, hogy vegyen kabátot. – A Corvinban, október végén, november elején... akkor fáztam. Huszonharmadika óta egy kopott rózsaszín ing volt csak rajtam, meg egy sportzakó. Hideg volt már akkor nagyon, én meg nem voltam olyan élelmes, mint a többiek...

A szabóval összeakadt a tekintetünk, mosolygott.

– ...Azt képzeljétek el, hogy november elején, a Corvin közi árkádok alatt, a pincében már rettenetesen fáztunk éjjelente, és találtunk egy halom gumi cipősarkat a polcon. Azokat bedobáltuk a kályhába, meggyújtottuk, de alig adott valami meleget. Ott ültem mocskosan, és fáztam tovább... Ez a mai nem idő, gyerekek, majdnem hogy nyár van!

– Értem. Mondta ugyan a telefonban, de beszéljük át még egyszer, hogy pontosan milyen egyenruhát szeretne.

– Hát, kérem szépen, én egy sima tüzérségi egyenruhát szeretnék, és hozzá egy tányérsapkát, semmi mást.

– Tányérsapkát már nem hordanak, Géza bácsi, egy bocskai sapkát tudok hozzá készíteni.

– Nem baj, jó lesz az nekem. Az a fontos, hogy legyen egy rend posztó egyenruhám.

– És milyen színűt szeretne? Khaki megfelel?

– Milyen?

– Khaki.

– Hát, én ilyen színről még sosem hallottam. Ez valami új szó? Olyan kéne nekem, ami nem is barna, nem is homokszínű, hanem...

– Géza bácsi, a khaki az olyan... – kezdtem, de közben fogalmam sem volt, hogyan fejezzem be a mondatot. – ...az olyan, mintha drapp volna, de tulajdonképpen mégsem drapp...

– Szerintem az lesz a legjobb, ha megmutatom, mire gondoltam. – A szabó levett egy egyenruhát a felső sorból, és felénk nyújtotta.

– Na, ez az! – mondtam. – Ez khaki, Géza bácsi, nagyon szép, igen.

– Jó, de az milyen?

– Homokbarna, némi zöldes árnyalattal.

– Na, hát akkor olyan, amilyen egy katonai egyenruha, bravó. Igen, ez posztó... jó kis anyaga van... Mutass már egy ilyen bocskai sapkát is nekem, hadd lássak egyet!

– Máris adom.

– Ez az?! – Géza bácsi értetlenül forgatta kezében a különös alakú sapkát. – Te jó isten... hát ezt meg hogyan kell felvenni, így?

Géza bácsi fordítva vette fel, hátra esett a sapka csúcsa. Úgy festett benne, mint egy londíner, aki éppen hasra vágódott, nevettem is rajta. Persze fogalmam sem volt, hogyan kell egy bocskai sapkának állnia.

– Fordítva, Géza bácsi, fordítva... – igazított egyet a szabó. – Ez az!

– Jé, soha nem jöttem volna rá. Ez a bocskai sapka? Te jó isten, micsoda magas csúcsa van... – azzal Géza bácsi szalutált egyet.

>>>>> *folytatás a 18. oldalon*

>>>>> *folytatás a 17. oldalról*

– Ez, igen. Jöjjön, hadd vegyem le a méreteit. Vegye le a zakóját. Szeretne valamilyen rangjelzést az egyenruhára?

– Egy tábornoki éppen jól jönne, meg ki fogom tenni rá az összes kitüntetésemet.

– Ne, Géza bácsi, ne... – tiltakoztam, mert azok a veteránok jutottak eszembe, akiknek mellén úgy csörömpöltek a kitüntetések, mint legelésző vezértehén nyakán a kolomp.

– Dehogy fogom őket kitenni! – csitított Géza bácsi. – Csak szórakoztam. És nem kell tábornoki rangjelzés sem. Csak egy kis trikolór téglalap, meg egy tüzértiszti embléma.

– Olyan már nincsen. Légvédelmi tüzérembléma viszont van. Majd szerzünk a sapka oldalába.

A szabó szépen levette a méreteket, és már egy ideje elnézően mosolygott, mert Géza bácsi belekezdett a történetébe, amelyet nemigen szándékozott belátható időn belül abbahagyni. Félbe kellett szakítanom, hogy bejöhessen a következő kuncsaft. Abban maradtunk, hogy néhány hét múlva visszajövünk felpróbálni az egyenruhát, s ha nem igényel további igazítást, akár vihetjük is. A szabó egy fillér előleget sem fogadott el.

A parkoló felé sétáltunk, amikor Géza bácsi egyszerre megszólalt:

– Szerintem az egyenruhának olyan színe lehet, mint a tejeskávénak, nem?

– Ez az! Látod, nem jutott eszembe.

– Ilyenek vagytok ti, látók! Hajítófát sem értek – mondta, és nevetett egy kicsit. Amúgy csöndesen jött mellettem.

– És ahhoz mit szólsz, amit a katona mondott? Megköszönte, amit a hazáért tettél.

– Igen, megköszönte.

– Szerintem ez sokkal szebb gesztus volt, mint egy hivatalos méltatás, amikor valami kitüntetést veszel át, nem? Őszintébbnek hatott.

– Igen – felelte.

– Ez a katona ma kimondta – folytattam. – Nekem ez tetszett a legjobban. Hogy vannak még, akiknek ez jelent valamit: az életedet adni egy darabka országért, amiben születtél, és úgy gondolják, hogy meg kell köszönniük neked. És ez a katona nem volt ám öreg, néhány évvel lehet idősebb nálam, olyan negyvenes. Meg amúgy is: szép tisztelettel viselkedett veled mindenki. Jó helyre jöttünk, én azt mondom.

Géza bácsit nemigen hatottam meg az olvadékony monológommal.

– Csak be tudjam majd gombolni az egyenruhámat rendesen. Elég nagy a hasam. Alig mozgok az utóbbi években, meg az a sok cukrászsütemény... A rétesek, a briósok, a rumos-diós szelet...

Na, igen. A szociális munkások hetente kétszer járnak bevásárolni Géza bácsival, és nemritkán két tálca süteménnyel térnek haza. Géza bácsi simán becsókol hathét rétest – a túrós, az almás és a meggyes a kedvence – és néhány rumos-diós szeletet egy hét alatt. A brióst pedig reggelire szokta enni egy kisfazék teával. Mert néha, ha valami intéznivalónk támad, hazafelé mi is bemegyünk a nagy közértbe ezértazért, süteményért például – innen tudom az adagját. Igaz, ilyenkor én is kapok kéthárom süteményt.

Megnyugtattam Géza bácsit, hogy rendben lesz az egyenruhája, mert a szabó alaposan levette a méreteit, legfeljebb ő nem figyelt oda, aki folyamatosan beszélt.

Géza bácsi azt szerette volna, ha a hatvanadik évfordulóra elkészül az egyenruhája, mert abban akart megjelenni az emlékezéseken. A szabó erre nagy levegőt vett, rengeteg megrendelést kapott, magyarázta, de azt ígérte: mindent megtesz, hogy időre elkészüljön ezzel is.

Négy hét múlva vissza kellett mennünk felpróbálni a holmit, Géza bácsi remekül mutatott benne, és majdnem passzentosnak találta, néhány igazítanivaló maradt csak rajta.

Egy újabb hét múlva már mehettem is a kész, nejlonba húzott öltönyért, amelyet kifizettem, és végighordozva a nemzetvédelmi egyetem területén, szépen eligazgattam a kocsi hátsó ülésén. Utóbb, egy váratlan fékezés következtében a sapka lerepült a csomagról, és a padlóra gurult; a nejlonborítás nem biztosított túl jó tapadást, így az öltöny is előrecsúszott, rá a sapkára, és begyűrődött a két széksor közé. Felszisszentem, és nem sokra rá azon kaptam magam, hogy feszült vagyok. Szerettem volna egy kis időre leparkolni valahol az autóval, de a körúton nem lehetett. Felidéztem, hogy milyen ösztönös gonddal simogattam el az egyenruha gyűrődéseit, miután a szabad fél kezemmel a hátsó ülésre tettem; még vissza is tértem hozzá, amikor az ablakon át észrevettem, hogy egy helyütt gyűrött maradt, és nehogy megőrizze az anyag a kis egyenetlenséget. A sapkát – megint csak öntudatlanul – a menetirány szerint helyeztem el, méghozzá a kakasülőn, a két első ülés közének vonalában, mintha ott volna Géza bácsi fején, hogy ő is láthassa az utat. Hiába egy élő ember vadonatúj holmija, mégis nagy becsben tarthattam máris ezt az egyenruhát, akár egy abszurd ereklyét, amelynek nem múltja, hanem jövője van.

Géza bácsinál nagy volt az öröm, amikor megérkeztem.

– Na, mutasd – mondta türelmetlenül, és nem engedte, hogy én csomagoljam ki helyette az egyenruhát. Kicsivel több időbe tellett lefejtenie róla a nejlonborítást, és választottunk hozzá egy tiszta, fehér inget, majd Géza bácsi szépen magára öltötte minden egyes darabját. Még szalutált is nekem, amikor arra kértem, álljon modellt egy-két felvételhez. Szeretett volna pezsgőt bontani, amely talán az előző szilveszter óta várta sorsát a műfenyő tövében, de aztán elfeledkeztünk róla.

Géza bácsi ugyanis lázasan ecsetelni kezdte, hogy mennyi helyre mehetnénk el emlékezni október 23-án. Én sajnos nem tarthattam vele aznap sehová, másutt volt programom. Viszont elhívtam őt a Parlament felsőházába egy 1956-os konferenciára, mert érdekelt, és miért ne vittem volna magammal őt is. Ott ültünk a képviselők székein. Géza bácsi csak a fél fülére hall, és mivel elfelejtettünk új elemet tenni a hallókészülékébe, a nyomorult kütyü már odafelé, a metrón sípolt egy utolsót, és megadta magát.

Helyet foglalva, rögtön csatlakoztattam is a parlamenti fülhallgató zsinórját a lehajtható kis asztallap alatti aljzatba, de rá kellett jönnünk, hogy balos, Géza bácsi pedig éppen a bal fülére süket. Nagy nehezen sikerült a balos fülhallgatót feltennem a jobb fülére, amikor kiderült, hogy nem működik. Szerencsére az enyém működött, így azt adtam Géza bácsinak, de azzal sem ment sokra, mert az előadók többnyire nem hajoltak közel a mikrofonhoz, így a fülhallgatóból csak finom duruzsolást lehetett hallani. Egy szó mint száz: Géza bácsi szinte semmit nem hallott az egészből, leszámítva az utolsó előadást, amely a történelemtankönyvek torzító 1956-képével foglalkozott, és ez Géza bácsit annyira lázba hozta, hogy a folyosón bőséges szavakkal gratulált is hozzá az országgyűlés alelnökének, aki láthatóan sietségben volt, és csak nagy nehezen tudtam közbevetni, hogy nem ő volt az előadó.

Ha már ott voltunk, mi is kivettük részünket az állófogadásokon oly általános dulakodásból a svédasztalok kínálatáért. Nem volt könnyű dolgom, mert a bal karomon Géza bácsival, a jobb kezemben két tányér főtt étellel és egy kistányér desszerttel kellett elvergődnünk a távoli, viszonylag szabad asztalig, és utána fordulhattam vissza üdítőkért. Úgy éreztem magam, mint egy anyamadár, aki épphogy megtömte fiókáit gilisztákkal és egyéb férgekkel, már fordulhat is vissza az újabb körökért.

Evés közben szóba elegyedtem egy szemközt álló emberrel, és mire észbe kaptam, teljesen üresen találtam a desszertes tányérunkat, csak néhány csokoládés habcsík maradt az alján. Géza bácsihoz fordulva, aki éppen hasonló maszatokat törölt le a szájáról a vászonzsebkendőjével, hamar leesett a tantusz. Szemére vetettem, hogy miért nem gondolt rám is, aki ennyit szenvedtem azért, hogy mindketten jóllakhassunk.

– Nem baj, jól tettem – felelte higgadtan.

– Egy kicsit sem bánt a lelkiismeret?

– Nem igazán.

Még bosszúsabb lettem, amikor egy-két kört téve bebizonyosodott, hogy egyetlen szem sütemény sem maradt, mindet felfalták. Már majdnem megbocsátottam neki, mert eszembe jutott, hogy aki ennyit éhezett, mint ő, az biztosan mindig éhes, folyton ehetnékje van, de többször megtapasztaltam, hogy Géza bácsinál más a helyzet: ő éppolyan keveset és rendszertelenül eszik, mint amennyit iszik.

Géza bácsi két megemlékezésre is hivatalos volt október 23-án. Küldtek is érte kocsit, amely hozta-vitte őt, de hiába kértem, hogy vegyen meleg zoknit, kabátot és sálat, mert nyolc-tíz fokot jeleztek aznapra, nem hallgatott rám.

Csakugyan fénytelen, hideg napra ébredtünk, és Géza bácsi délelőtt három órát ült egy széken a cúgos Móricz Zsigmond körtéren az egy szál egyenruhájában, félcipőben. Azt mondta, majd' lefagyott a lába, és fázott a veséje is, s mintha ez nem lett volna elég, a délutáni emlékezésre sem vett fel meleg holmit, ahol még két órát állt egy helyben a szabad ég alatt. Számoltam vele, hogy belázasodik és ágynak esik majd, de azzal nem, hogy aki ennyit nélkülözött és fagyoskodott gyermekkorában, és nem kényeztette el a sorsa a későbbiekben sem, annak szervezete sokkal felkészültebb egy átlagos emberénél, az állóképessége pedig a jegesmedvéével vetekszik. Nem is lett semmi baja.

Csak az ünnep... Csak az ünnep fénye nem gyúlt ki benne igazán.

BERETVÁS GÁBOR

Kivilágos kivirradtig

Most, hogy az első világháború győztesei éppen azon serénykednek, hogy fellobogózva ünnepeljék a térképek újrarajzolásának jubileumát, a második világégés győztesei is mozgósítják az emlékezetpolitikát, hogy az X, Y, Z generációk se feledjék el nagyapáik sorsát. Egyre több, a témát feldolgozó film készül az egykori győztes államokban, és egyre kevesebb a vesztesekében. Az orosz propagandagépezet a nagy honvédő háború véráldozatai okán szinte teljesen ki akarja sajátítani a náci Németország feletti győzelmet, és természetesen az akkori szövetségesek is ráfordultak lassan, hogy ismét a köztudatba hozzanak olyan fogalmakat, mint Gallipoli, Dunkirk, Maginot-vonal, amint azt ebben a filmben is teszik.

Egyrészről ezzel nem volna semmi gond, elvégre, mint tudjuk, *historia est magistra vitae*, apáik – s hogy polkorrekt legyek, anyáik – baklövéseiből (sutalövéseiből) tanul a következő nemzedék. Hát igen – a ciki persze az, hogy az első nyertesei a második nyertesei is, kibővülve persze néhány szuperhatalommal. Így a németek, és persze talán leginkább a magyarok megint kimaradnak az ünneplésből. De hát nem lehet mindenki győztes, hacsak nem a számítógépes játékokban, ahol a virtuális térben újrarendezhetik a gyerekek a fenti hadszíntereket. Ott bárkivel lehetsz és bárkivel nyerhetsz is, illetve veszthetsz. Ez persze azzal jár, hogy kopik az emlékezet, feleslegessé válik az úgymond hazaszeretet. Az átköltözik a sportba, a gasztronómiába, vagy akár az éghajlatba és a mezőgazdaságba.

KINEMATOGRÁF

No de ezt mégsem hagyja a hidegháború felolvadásával lassan betüzesedő nemzeti érzés, értsük ezt többes számban, ezért is készülnek a mai kornak és felejtésnek megfelelően olyan fikciók, amelyek, úgy fest, lezser vidámsággal hajlandóak áldokumentumfilmes elemekkel lebutítani az azóta a monitor fényénél kvarcoló többséget. Vegyük példának okáért ezt a mostanit, amely *A legsötétebb óra* címet viseli (eredeti címén: *Darkest Hour*).

Történelmi tényekre épül a film, ez nem vitás. Mint ahogy az is kiderül, hogy a középpontban a Beatles előtti világ karizmatikus brit miniszterelnöke, Winston Churchill áll.

Most Gary Oldman vállalta a feladatot, hogy az emblematikus vezető bőrébe bújik. Gondolom, szorgosan igyekezett ellesni a testalkathoz tartozó szokatlanul fürge, ám mégis bukdácsoló mozgást, a mindenki által ismert manírokat – játék a szivarral és a kalappal –, és természetesen a Churchillt társaitól eleve megkülönböztető jellegzetes beszédstílust. A totyakosságot és az arcberendezést gondos szakemberek alakították ki – érdekes módon mit sem törődve a színész szemével. Annak álcázása persze nem könnyű feladat, hiszen Oldman egyik színészi jellegzetessége, ahogy a szemével játszik. Ezt a szokását talán Coppola *Drakulá*jában sikerült valahogy eltüntetni, de ha jól emlékszem, akkor is csak egy John Lennon-szemüveg segítségével.

Churchill karaktere ma a szánalmas, alkoholista vénember kategóriájába tartozna. De az akkori időkben pont a férfiúi potencia egyik mérőeszköze volt a szesszel teli pohár. Az a legény, aki bírja, tartja a mondás. Churchill pedig állítólag baromira bírta. Ez pedig, lássuk be, nem könnyű feladat, gondoljunk csak Borisz Jelcin egykori orosz elnök vodkagőzös csintalankodásaira a kamerák előtt (is).

Így, hogy mostanra sikerült felskiccelni a karaktert, rá kellene térnünk a történetre is. Nyilvánvaló, hogy Churchill megítélése a brit alsó- és felsőházban nem mindig volt egyértelmű. Emlékeztet is a film pár rövid mondat erejéig arra a mozzanatra, mikor is a konzervatívoktól nemes egyszerűséggel átült a liberálisokhoz, ezzel is bizonyítván, hogy egyedülálló módon felette áll a tradicionális kliséknek.

A legsötétebb óra azonban nem közvetlenül erről szól, hanem hogy a frissen megválasztott miniszterelnök hagyja-e, hogy Hitler a Benelux államok bekebelezése után szinte egy puskalövés nélkül lerohanja egész Franciaországot, és béketárgyalásokra kényszerítse őt magát és a brit kormányt. Nyilván itt majd felbukkannak a belső ellenségek is, akik egy darabig úgy vélik, a béketárgyalás az egyetlen megoldás. Közben láthatjuk a háttértörténetét annak, amiről a tavalyi *Dunkirk* című film emlékezett meg. De leginkább annak bizonyítékát kapjuk, hogy minden sikeres férfi mögött egy erős nő is áll, aki a legjobb esetben nem az anyja, legfeljebb majdnem az. Itt Churchill feleségét Kristin Scott Thomas alakítja, aki egy idomár türelmével igyekszik kezelni a világ akkor egyik legfontosabb emberének hisztijeit.

Továbbá, ha már nők, ki kell emelni, hogy a 2016-os sikeres és megrázó mélységű dokumentumfilm, az *Egy német sors* ihlethette a forgatókönyv íróját arra, hogy húzzon egy gépírónői fonalat is a történetbe. Mondhatni teljesen feleslegesen. Bár tény, hogy az egykori propagandaminiszter, Göbbels is a verbális karizmájával nyerte meg a tömegeket, mint ahogy Churchill is szónoki képességeinek köszönhette elismertségét, mégis, a bensőséges szimbiózis itt nem mutatkozik meg a kimondott és leírt szöveg között. Persze a nagy beszédek kibukdácsolnak a túlerőltetett játék közepette a színész száján, és egy-egy közeliben is odakoppan az írógép ólombetűje a szálkás papírhoz, de ezek nem kölcsönöznek különösebb súlyt a film ezen jeleneteinek. Ha már beszédek, megjelenik persze a király is a történetben – bár Erzsébet apját ezúttal nem Colin Firth, hanem Ben Mendelsohn alakítja jóval kevesebb átéléssel és már egy furcsamód kikupált, alig érzékelhető beszédhibával.

A film legsötétebb pontja mégiscsak az, amikor a miniszterelnök a szokásos bunkernél is mélyebbre merül, azaz leereszkedik az undergroundba. A történelemhamisítás filmes úttörői ezt miért csinálták, rejtély. Churchill tehát metróra száll, és szóba elegyedik a munkába tartó színes brit nemzetközösséggel, azaz a néppel. Ennek elemzésébe nem megyek bele. Mint ahogy abba se nagyon szeretnék, hogy a film végi kiírás miért csak arról tesz említést, hogy Churchillt közvetlenül a háború után nem választották újra. Mint ahogy Clement Attlee-nek, legfőbb ellenfelének politikai érdemeit sem sikerült a filmnek kellő igényességgel megrajzolnia. Ne feledjük, a háború után ő váltotta Churchillt a miniszterelnöki székben, és azt sem, hogy – bár a film nem tesz említést erről – 1951-ben megint csak Churchill lett a britek vezére. Aki eközben még többek között elnyerte az irodalmi Nobel-díjat – irodalmi ügynöke amúgy Révész Imre (Emery Reves) volt. Azután, második ciklusának lejártával még tíz évig vígan kedvére italozott szerte a világon.

A legsötétebb óra (Darkest Hour), színes angol film, 125 perc, 2017. **Rendező**: Joe Wright. **Forgatókönyvíró**: Anthony McCarten. **Operatőr**: Bruno Delbonnel. **Zene**: Dario Marianelli. **Vágó**: Valerio Donelli. **Szereplők**: Gary Oldman, Kristin Scott Thomas, Ben Mendelsohn, Lily James, Stephen Dillane, Ronald Pickup.

BRÉDA FERENC

SZÍNÉSZ-ESSZÉ

Theatrum entis: opera optica

III. Épiszódioi

1. A *benn*ünket *benn*ről és *kint*ről *ösztönző* s a korok önkéntelen *raj*ongását kiváltó, valamint Egyiptomban a *Ra Raj*aként megjelenő-megjelenítődő *isten*ek transzontológiai *en*titások, akik *egy*szerre mimétikusan *más* és *más Más*olatai önmaguknak és ugyanakkor az *Egy*üttesévé *egyes*ült-*egész*ülő *egy*edei *Egymás*nak, s következésképpen nem *más*ok és nem *egy*ebek, mint a logaritmikus természetű mátrix-halmazok multidimenzionális személyszerűségei, azaz az episztemológiailag megismerhető ontológiai viszonyesetek kinyilatkoztatódó *én-en*titásai.

THEÁTRUM

Ők a mitológiák memória-*mentál*jában élő, *elem*i *Elementál*ok, a *bi*náris alapú *bi*ológiai *gen*erálódás *gén*- és *en*ergia-*én*jei, a *szin*észioszi (l. *Színész-esszé*, II. rész) *Lét*színház *Lát*ói, a visszatükröződően *szövő*dő *Szövé*tnek, a fáklyaként *vil*ágító, *kozm*ikus *Kom*éta, a *Szakrá*lis *Szikra*, a *Ra*gyogás, a *Szer*etet-*Vil*lám, a *csill*agok *csill*ogásának és a szférák zenei, *szin*esztézikus *csil*ingelésének az *inger*közlő, *angyal*i *Csill*ói és *Szerző*i, a *szerző*dött, ó- és újszövetségi *Lát*ogatói e *vil*ágnak.

Ők a *Lét-Lát*vány, a Föld, a *gör*öngyös és *gör*ög Gá~*Gé*, a *lat*in és *lát*ható *Ter*ra~Tel*la*~*Tel*lus téridő-*gör*bítő, *gra*vitációs *Kép-Gép*e *rév*én az Idő – a *Te*mpus – *Tér-Te*atrumában *folyam*atosan vetítődő, hérákléitoszi *Fil*m-*Folyó fil*iációs és *tele-viz*uális Nézői, akik a világ-sokadalmak dimenzionális *Kakas*-ülőin, zsöllyéiben és páholyaiban *trón*olnak a topológiai és kvantum-mechanikai, a 248 komplex, illetve a 496 valós dimenziójú s a rendkívüli Lie-csoportba tartozó E8 matematikai struktúra *arkha*ikusan *arch*itekturális amfiteátrumában és *op*tikai *Op*eraházában; ők e tragi*kom*ikus Játéktér és gömbszínpad – a teo-teatrális *Tek*e – *szem*iotikai *Szem*lélői és *kint*i *Tekint*ői.

Ők, a lét-*szín*ész *Szin*észiosz (Synesius) által említett Nézők, a Látók, a *Szem*élyesülő *Szem*lélők, a *madár*-távlatos magaslataiból alá*száll*lt és a *néha Ide*, a *Ter*ra *néha*i (vö. fr. *néant*, nemlét) *Ide*jébe *szállás*olt *Theoi*k, a *Lét*esítő *Lát*ás kisugárzói, a fönntartott *Lét-Lát*vány reflektorai.

2. Eme ontológiai mozgókép-művészet számunkra is szemlélhető *kép*eit pedig a *Tek*e e *Tek*intői *tek*erceselik, teremtik – s pontosabban: *kép*zik – a *Lét*esítő *Lát*ás, vagyis a *kép*zelőerejük, a *magn*etogravitacionális és *mág*ikusnak tetsző *Kép*iesítő *Kép*esség – az I*magina*tio *magica*, *magna* et *magn*etica – segítségével. *Realitas* est *res altera* et *alitera*. A *Va*lóság a dolgok *Más*sá *vál*ása. A jel pedig a jelentés *más*a és *masz*kja.

3. A *Ter*ra-i *Tér-Ter*v, vagyis a *teo-te*atrális *Terem*tés *Term*ét és terét bedíszletező, *term*odinamikus eredetű és kibernetizáltságú, *term*esztettségű s ugyanakkor *termő* és *term*elődő *Term*észet a *Tek*e *Tek*intőinek a létesítő látása révén áll fönn és *tört*énik: eme át*világ*ító, kisugárzódó *Át*-*Lát*ás fölbontja, áthatja, átlényegíti, szubatomális *tört*ekké és *hist*óriai, *hiszt*ológiai, *szó*- meg *szö*vettani, optikai *oszt*ovéta-szőtte *Tört*énelemmé *tör*i és *oszt*ja (vö. lat. *divisio*, *onis*, szétosztogatás; *divisibilitas*, *atis*, oszthatóság; *dividuus*, osztható; *divido*, di*visi*, di*visus*, osztogat), ikeríti auto-mimétikus, önhasonló párba és félbe (*di-visio di-vina*; *isteni osztás*) a *Séth*-i, *szét*-eső, *Set*ét anyagot.

4. Eme teremtő onto-kromatika, e prizmatikusan kinyilatkoztatott és spektrális *szín*ekre bontódás, vagyis az *alan*ti *alany*- és *alak-alk*otó, Létesítő Látás emblematikusan megszemélyesítődő előszobra és Főpapja a Színész, az informatikai fokozatokban föltárulkozó onto-optikai eredettörténet, az apránként fölismerhető, *hú*relméleti *Hír Hier*ophántésze.

5. Tudniillik a kvantummechanikai természetű és meghatározottságú *Lét*ezés valójában nem más, mint egy *kozmo-kom*ikai *Kom*osz, azaz egy *szín*padi, *szín*tani és paradigmatikus jellegű kör- és dísz-fölvonulás, egy szubatomális részecske-kavalkád, egyfajta és esetenként *karm*ikusan *karn*álissá-húsivá szervesülő *Karn*evál és *Para-Parádé*.

6. Az Ég és a Föld közötti televizuális kapcsolat azonban nem csupán egyirányú.

Mivel nemcsak az isteni *tekint*élyű Nézők *tekint*enek amonnan, a *fő* és *föl*ső, *Fenni Fény menny*eien *men*helyi erkélyeiről a megfigyelendő *Tek*e, a *Ter*ra *Te*atrumának *Tér-Ide*jére *Ide Le*, a *len*ti *Lenni lé*tige helyhatározói *lenn*jének *lény*eghordozó *lény*eket mozgató látványtereire és az égitestek által meg-megvilágított, tündöklő, fényépítészeti színpadaira.

Hisz a *Kozm*osz *Kom*édiása, az Ős-Istenek *mim*étikus és *Toth*-i, *tot*emisztikus *majm*a, hason*más* szórakoztatója és a Kám-, illetve a Kém-földi, vagyis az egyiptomi *Ka*-test védő- és rejtő-jelmezébe fölruházott *Karika*túrája – a világűr *árny*-és *arány-Szín*házának a *Szín*észe – a *Hom*ály és a *Ham*u *Homo*nímája és lét-*szín*művészeti *Szin*onímája – a *szép*re immár mindinkább fogékonnyá vált *Homo sap*iens – Nézővé is válhat, s eképp nemcsak a *Tek*e, de az Ég *Tek*intője is lehet. Az Udvari Bolond önmaga lényegét, önnön koponyájának a *kép*ét fedezheti fel és csodálhatja meg a Király *fa*-jogarának a *fa*ragott gömbjében, minthogy az isteni, *föl*ső Színpad díszlete és *szük*ségszerűen, *kell*ően *kell*emes *Kel*léktára sem más, mint a *lenni* Néző benső *lény*egének a *külsőü*lt tükörképe. Azaz: a *lenni*, *als*ó, *al*anyi és *ide*iglenes, *idő*beli *Szem*lélő *Lel*kének a *fölső-föl*di, a *fő*-régiókban fel*lel*hető, vagyis a különböző, transzcendens jegyszedők által *őrzött* *örökké*valóságban tárgyiasult *szim*ulákruma.

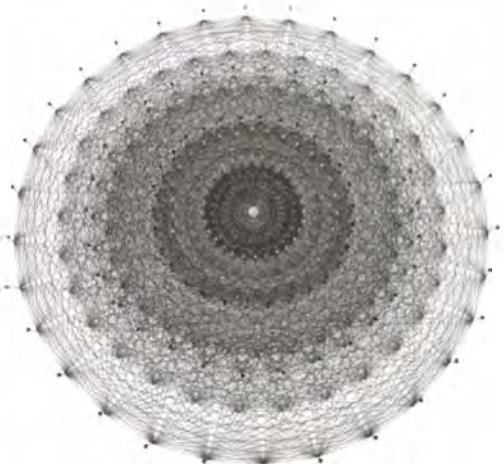

Az E8 matematikai struktúra

Ez történik ide itt lenn: az utolsó fokon lévő, megszületett testek, akik a változásnak vettettek alá, csupán szerény s veszendő létezéssel rendelkeznek; a másik végleten viszont a megingathatatlan Ég olyan, mint a Lélek látható képe.[1]

Szinésziosz fönti, mimétikus hasonlata valójában deiktikus (rámutató) és eképp azonosító jellegű metafora, minthogy az isteni avagy az emberi Néző számára az értelmezendő információkat hordozó-közlő, *Égő Ég* mint az eleve *lé*gi meghatározottságú és minőségű *Lél*ek színpada – az asztrológiai-asztronómiai együtthatók révén teo-teatralizálódó, színpadiasított és színképiesedő-jelenetesítődő *Lég* (vö. Aiszkhülosz, *Oreszteia*, *Agamemnón*, I. szín) – a pszichoszomatikus, telepatikus természetű avagy a mértani *erény*ek és *arány*ok (*de more geometrico*), a párhuzamosságok, az analógiák logikája szerint működő lelki jelenségek kozmo-teatrális színrevitelének az előre elrendelt és kiváltképpeni színhelye.

7. A Színész viszont nem csillagjós.

A *Szín*ész *Szen*t.

A *Scen*a *Szen*tje.

A Színész nem jósol.

Őbelőle lehet jósolni.

A sokat *tűrő* és *tűr*t *Tir*észiász sem puszta jós, hanem a proto-*Tir*észiász-Oedipusz *Tür*ánosz (a szophoklészi tragédia eredeti címe *Oedipusz, a Zsarnok*) átalakulásának, személy- és szerepváltozásának a jövőből hátra- avagy a múlttá váló jelen jeleneteiből való előrevetülő, *élő Elő*-Színésze.

A Színész lelki mikrokozmoszában az éteri makrokozmosz kering.

A Lélek testet öltése a Színész, és fordítva: a Színész a Lélek megtestesülése és jelmeze.

Jegyzet

[1] Kürénéi Szinésziosz, *Az Egyiptomi avagy a Gondviselésről*, I., 9-10. A magyar fordítás az 1878-as első francia szövegkiadás (*Œuvres de Synésius*, évêque de Ptolemaïs, dans le Cyrénaïque, au commencement du Ve siècle. Traduites entièrement pour la première fois, en français et précédées d'une étude biographique et littéraire par H. Druon. Libraire Hachette et Cie, 79, boulevard Saint-Germain, 79, 1878.) alapján készült. *B. F.*

SZABÓ CSENGE

A kapcsolatok elviselhető könnyűsége

Állványszerű fényképezőgép leple alá bújt „idegen" írásfolyamatának pillanata a borítón. Az „elefántcsontoronyba zárt művésszel" az alkotásain keresztül léphet csak kapcsolatba az olvasó, illetve a művész csak az alkotásain keresztül látható? De mi van akkor, mikor a vizuális elemek mellé szövegeken keresztül „megszólaló hang" is társul?

Érezhetően első köteténél sokkal messzebbre merészkedik a kapcsolatok szintjén második kötetében, a *Levelek a szomszéd szobába* címűben Dimény-Haszman Árpád. A szövegekben „megszólaló hang"/a vers beszélőjének bonyolult kapcsolathálózata strukturálja a kötetet. Kapcsolatai közvetlenek, s ebbe az olvasó is beletartozik. Mintha egy karosszékből invitálna beszélgetésre és mesélné el történeteit. Élővé válik a szöveg: életszerű a hang, és ezzel a mesélői gesztussal/az előbeszédszerűség megidézésével a mű láthatatlan köteléket alakít ki, amely teret enged az oda-vissza ható kölcsönfolyamatoknak is. Ennél viszont komplexebb, háromosztatú viszonyháló körvonalazódik a „bennfoglalt megszólított", a tényleges olvasó és a megszólaló hang között. Azért problematikus a hálózat, mert nem mindig tudni, hogy kihez/kikhez szólnak a költemények: megjelenik egy specifikus megszólított, a konkrét címzetthez (*Orsolyához*) szólnak a levelek. Emellett a „bennfoglalt megszólított" lehet a kötet olvasója, és a megszólaló hang sem mindig egyértelmű, ez érezhető a váltakozó perspektívákból és viszonyulásokból. E váltakozások miatt lesz fontos szervezőelv az említett „hang" álláspontja, amely kapcsolódik a kötet formai, hármas tagoltságához. Viszont túllépve a ciklushatárokon, a szerző nem különíti el élesen a viszonyokat, csak egy-egy dominánsabb korreláció/érintkezés mentén rajzolódik ki a ciklusok önállósága. Az előbeszédszerűség mellett a végsőkig fokozott nyitottság és a már-már zavarba ejtően őszinte megnyilatkozások jellemzőek a kötet egészére. Ilyen lehet egy titok felfedése: „pédául mert sosem csaltalak meg, persze,/akartam. de mindig meggyőztem magam, hogy/nem éri meg" (*Titoktalanítás*), vagy az alkotásról való őszinteség az *Őszintétlenség*ben („írtam két szép sort, és nem voltál benne"), esetleg a legintimebb emlékek felidézése a *Beszéljünk tengerül*ben.

kritika

Az első ciklusban a kötetcímhez igazodva konkrét megszólítottja van a verseknek: sajátos, in medias res kezdetű levélformába burkolt alkotások („nem azért írok neked, mert egyébként/nem mondhatok el bármit" – *Földre dobott ruhák*, „most riadt/figyelemmel olvasod ezt a szokatlan levelet" – *Égvonalból*). A ciklus középpontjában ember és természet kapcsolata áll: intenzíven emberközpontú, csak az egyén nézőpontja érvényesül, az ő szemszögéből láttatja a történéseket. Így teremti meg a test természetbe ágyazottságát, illetve a természet testbe ágyazottságát, és hozza összefüggésbe a két fél intim szerelmes viszonyát: „a nagy víz keblén két hullám összeér" (*Beszéljünk tengerül*), amely ugyanolyan természetközeli, mint maga a természet és nő közötti kapcsolat „akár egy sziget a ködből, a távolban ott állsz te,/Andromakhé" (*Félreérthetetlenül*), „óceán fojtotta/ hangod szirénének" (*Penelopé*). A szövegek hangulatát színesíti, teszi élővé a szürreális elemek jelenléte: „a proton megint a molekulának feszül,/csigavonalú láncait oldozza legbelül" (*Megint*), ami egyébként az egész kötetre jellemző. Viszont nemcsak ez a fajta stílus jelenik meg, ezek váltakozásában is megfigyelhető egy rendszerszerű szövődmény.

A korábbi szerelmet megjelenítő téma váltása maga után vonja a stílusváltást is: egyidejűleg drasztikus hangulatváltozást okoz, mikor a fizikai fájdalom lefolyását csak külső szemlélőként láttatja, a lelki fájdalmat elrejti önmagában. Az eddigi harmonikus hangulat felbomlik, és megmutatkoznak az ember számára uralhatatlan, saját világában történő, életeket felülíró történések, amelyek szavakkal már-már kifejezhetetlenekké válnak. Ennek feloldására sajátos érzelmek megalkotása lesz a kulcs, eszköznek marad az idegennek ható, latin nyelvezettel és precíz részleteséggel megfogalmazott patologikus, nyers leírása a test anyagi voltának. Ezt illusztrálja az *Os lacrimale* c. vers egésze: „az izmok szövetét lassan/széttolja, os frontale/os temporale/", amely kegyetlenül/ kíméletlenül őszinte vallomással ötvöződik: „ahová egy nyolcéves/ kislánybabát taszítanak be/daganat az os occipitalen/hagyta meghalni/bár ha/ választanom kellett volna/ én is őt ölöm/ meg/ torkára csúsztatom kezem/"; és önkritikával: „deazért leírom/talán ebben vagyok a legjobb/ vagy csak ebben jó". Ugyanúgy idomulnak a külső, élő környezet folyamatai a belső térben lévő embervilághoz pl. „egy orvos/ két orvos/három/győzköd/villámlik/vérre megy a játék/szépen szétfolyik/ringatja hajóját a szép" (*Penelopé*).

Ujabb relációra bukkanunk ugyanitt, ezúttal a nyelvvel kapcsolatos. A nyelv jelen esetben nem (vagy nem csak) tárgyiasított eszköz, hanem organikus egység, amelyet életre lehet kelteni: „szavak, bennük/vagy a mindenem. szavak, olyanok mint/ földre dobott ruhák" (*Földre dobott ruhák*), néha hajlandó az együttműködésre, ha megszületik a gondolat: „mert a szó csak azután születhet, hogy feltört az íze a számban" (*Titoktalanítás*). Van, ahol kapcsolat hiányában szótlanság keletkezik: „a *megint*re nincs szó" (*Megint*). „Metalíra" az *Őszintétlenség* c. vers, a vers keletkezésének folyamatába pillanthatunk: „írtam két szép sort" (...) „írtam még két sort"(...) „de írtam tovább".

Természetesen a téma és stílusváltások ellenére/mellett párhuzamosan tetten érhetők a fentebbi kapcsolathálók: az első ciklusban már megjelenő dualista (test-lélek) felfogás egybehangolása a természeti

elemekkel: „csak egy kád víz amiben a lélek ázik/ a test háncsolt fa nem moccan nyög" – az *Invokáció*ban; vagy „s a lelket is tompítják vegyileg./majd úgy válik a testtől, mint fától a levél" – a *Beckett és a szé*ben. Téma és forma viszonya is más megvilágításba kerül: különböző műfajok között válogathatunk (szonett, dal, epikus jellegű költemény, lírai levél). Lazán játszik a formával (*Adyde a csókod*) inspirálódva Weöres Sándortól (*Vigasztaló*, ami W.S-etűd), kipróbálja több helyen az automatikus írásstílust is (*Sylvia megint öngyilkos lesz, Olvasásélmény*), nem beszélve a különösen furcsa kódoltságokról (*Határ/átlépés*), az *Elhamarkodott következtetés*ben, ahol a technikai kommunikációs szokásait beszéli el az illető személynek, ami elidegenedett nézőpontot és eltávolító beszédmódot eredményez. „december 4-én pénteken/ 14 SMS-t küldött neked a 0741 18****".

Dimény első kötetének főszereplője, az apa figurája itt is felbukkan. Az első kötetből ismerős motívumok, hangnem visszatér, jelezve: a vele való kapcsolat lezárhatatlan. Jó kérdés, a második kötet olvasható-e az első folytatásaként?

Kapcsolathálók, de nem csak ember–ember, ember–nyelv, hanem ember és egész világ között: a sorok közé rejtett mondanivalók elsőre aforisztikusoknak tűnhetnek, vékony vonal választja el a közhelyektől. Az (ön)kritika/önirónia azonban megmenti a verseket a közhelyszerűségtől: „nincs olyan, hogy egyszerű élet,/ígéret arra, hogy idelent minden klappol" (*Azéletszép*), „túlértékeljük boldogságunk/ az utolsó pillanatban is?/ holott e verstől, szép szavaktól függetlenül/ fölkél a nap, s futnak tovább a felhők,/ s a könnyek mennyisége a földön változatlan" (*Beckett és a szél*). A hang a megfelelő helyen némul el, s hagy maga után üres helyeket a csendnek.

Dimény H. Árpád: *Levelek a szomszéd szobába*. Erdélyi Híradó Kiadó, Kolozsvár, 2016.

Hajnalban érkezik egy cirkusz

Ray Bradbury: *Októberi vidék*. Agave Könyvek, Budapest, 2017.

Ray Bradbury nevét az olvasók többnyire a science fiction műfajához szokták társítani, nyilván nem alaptalanul: a *Marsbéli krónikák* és a *Fahrenheit 451* igazi „ikercsúcsai" az életműnek. Az Agave kiadó azonban évekkel ezelőtt belevágott egy hiánypótló kezdeményezésbe: módszeresen jelentetik meg gyakorlatilag a teljes életművet, a már említett *magnum opusok* mellett az író magyarul eddig nem publikált novellagyűjteményeit, köztük egészen korai darabokat is – ez a vállalkozás pedig nagyban hozzájárulhat Bradbury írói profiljának árnyalásához. Persze eddig is megjelentek magyarul olyan regények, mint a *Gonosz lélek közeleg* vagy a *Holdkórosok temetője*, amelyek révén a tudományos fantasztikum mellett a Bradburyről kialakult kép részévé vált a Poe-i prózahagyományhoz kapcsolódó, gótikus ihletésű rémtörténet műfaja is: a sorozat legújabb kötete a maga korai *short story*jaival ezt az árnyaltabb képet teljesítheti ki.

Fülszöveg

Az *Októberi vidék*, bár „formailag" borzongató horrornovellákat, műfaji szempontból tágan értelmezett kísértettörténeteket tartalmaz, amelyek zömmel filléres ponyvamagazinok lapjain jelentek meg egykor, szervesebben illeszkedik a Bradbury-életműegészbe, mint azt elsőre gondolnánk. Bradburyt, bármilyen zsánerben alkosson is, mindig ugyanaz érdekli: az emberi tényező, a humánum, amely olykor fájdalmasan hiányzik a technológia-központú, „kemény" sci-fiből. Történetei, játszódjanak bár a Marson vagy az amerikai közép-nyugat kietlen tájain, ugyanolyan költőiséggel szólnak valamiféle rejtett emberi lényegről: olyan „rémtörténetek" ezek, amelyekben személyiséget nyernek az emberlét határán mozgó lények, a metafizikai térben értelmezhető figurák is. Mumifikálódott hullák, akiket „kilakoltattak" a sírboltjukból; a végesség érzetét megtapasztaló élőhalottak; repülő nagybácsik; saját testiségük börtönéből cirkuszi illúziók segítségével kitörni akaró gnómok; a túlvilági mezsgyén való átjárást sajátos értelemben megtapasztaló művészek; halhatatlan szerelmesük után elvágyódó vénkisasszonyok; vagy a földre szállt kaszás, egy élet-halál urává vált átlagos farmer képében... És mindent áthat az utánozhatatlan *bradburys* hangulat, az évszaktól függetlenül őszies melankólia, valami végtelen, szomorú várakozás az elkerülhetetlenre: mint amikor a lassan ereszkedő szürkületben kiül az ember a tornácra – a levegőben az októberi elmúlás illata –, és addig vár, amíg hajnaltájban megérkezik a városkába egy vándorcirkusz, csupa furcsa arccal.

És akkor valami mély, síron túli csend telepszik a tájra.

PAPP ATTILA ZSOLT

Gaal György szemüvege

Gaal György: *A Házsongárdtól a Kismezőig. Kolozsvári sírkertek a XIX–XX. századból*. Exit Kiadó, Kolozsvár, 2016.

Nemrég egy magyarországi ismerősöm afelől érdeklődött, mit tudok Imre Erzsinek, a *Sárga csikó* című film forgatásán tragikus balesetben elhunyt színésznőnek a sírjáról, áll-e még a síremléke. Mi sem természetesebb, hogy precíz és tömör válaszra Gaal György munkáiban leltem. A kolozsvári sírkertekkel foglalkozó, legújabb, *A Házsongárdtól a Kismezőig. Kolozsvári sírkertek a XIX–XX. századból* című könyvét is bátran felüthetik azok, akik a kevésbé monumentális síremlékekre is kíváncsiak: a 2013–2014-ben összegyűjtött adatok ezúttal a történelmi temetőn túli részek, a Házsongárdi új temető, a Kismező utcai sírkert, valamint a négy zsidó temető síremlékeit rendszerezik, s mint a könyv *Utószavá*ban a szerző megjegyzi, a „feljegyzésre érdemesek többsége az erdélyi vagy kifejezetten kolozsvári művelődéstörténetbe írta be nevét. Írók, tudósok, művészek, politikusok." Mindez azonban még nagyobb feladat elé állította a szerzőt, hiszen szaktudására volt bízva, a fentebb említett sírkertekből melyek lesznek azok a sírok, sírfeliratok, amelyeket feldolgozásra/kiemelésre méltónak vél: a szerény megállapítás mögött (miszerint a név „ismerős csengése", illetve a sírköveken feltüntetett „szerepkör" segített a válogatásban) ugyanis Kolozsvár történetének egyik legnagyobb krónikása és ismerője áll. A névmutatóval, kép- és térképmelléklettel ellátott, míves kivitelezésű kiadvány azonban nem csak rendszerez (az adott sírkert története, a temető tájegység szerinti bejárása, a sír kivitelezése, a sírfeliratok adatai): a tájékoztató, rendszerező jellegű adatok mellett Gaal György emberi életpályákat villant fel, s a lexikonszerű összegzés mellett egy-egy sírkő kapcsán az emberi élet tragédiái is felsejlenek: a Kismező utcai temető 1-es parcelláját bemutató részben például Fodor Sándor és lánya, Fodor Évike sírja kapcsán olvashatjuk: „Élete nagy keresztje lehetett leánya korai halála. Emlékére írta a *Megőrizlek* (1973) című kisregényét. A sírszobrot Puskás Sándor készítette." Mindössze három mondat, amelyek azonban kellőképpen szemléltetik, Gaal György nem pusztán rendszerez, hanem kultúr- és irodalomtörténeti kontextust is teremt. Mindezt úgy, hogy adatgyűjtése nem kizárólagos, a magyar mellett a román személyiségeket is nyilvántartásba veszi. *A zsidó sírkertek* fejezetben egyben a város zsidóságának történetét is összefoglalja a szerző, hiszen, mint írja: „Ezek a sírkertek természetes tükrei, kőbe vésett dokumentumai maradtak a kolozsvári, sőt az erdélyi zsidóság történetének." Ezeknek a dokumentumoknak, történelmeknek a megismeréséhez azonban Gaal György szemüvegére van szükségünk.

DEMETER ZSUZSA

Telik-múlik

Szöveg: Vincze Ferenc Berke, Vincze Ferenc / Rajzoló: Csillag István

Moz-Art à la Haydn

Húsz éve, 1998-ban (csak napokkal-hetekkel azután, hogy a vonósnégyeseit tartalmazó vadonatúj CD a budapesti boltok polcain megjelent) a stroke nyomán már négy éve teljesen béna Alfred Garrijevics Schnittke életműve lezárult. De nem a huszadik évforduló, hanem egy nemrégi kolozsvári koncert az oka, hogy a német nevű, de teljesen orosz/szovjet (?) zeneszerző került figyelmünk fókuszába.

Alig tizenhárom perces mű a két szólóhegedűre és vonós-kamarazenekarra írt *Moz-Art à la Haydn* (1976/77), koncertnyitó darabként azonban töménysége, posztmodern polistilizmusa folytán alkalmasint a legmarkánsabb (ma dívó kifejezéssel élve: legütősebb) tétele volt a kolozsvári filharmonikusok február eleji hangversenyének.

Schnittke amúgy méltatlanul mellőzött szerző. Igaz, Magyarországon olykor előelőveszik munkáit. (2014 márciusában Budapesten, a MüPában a németországi székhelyű orosz vizuális színház, a Gyerevo és az akkor épp húszéves Bozsik Yvette Társulat izgalmas közös munkáját Schnittke zenéje, Chagall álomszerű rajzai és Gogol különös figurái inspirálták, 2016 októberében pedig a Concerto Budapest egész napos kortárs-zenei maratonján, *A hallgatás napján* a Budapest Music Centerben Pärt-, Messiaen-, Berio-művek mellett Schnittke egyik munkája is felhangzott.)

Halvány mosollyal idézhetjük csak fel, hogy Schnittke Engelsben (!) született 1934-ben. Édesapja Bécsben dolgozott, így Alfred 1946-tól két évig itt tanult magánúton, s ez döntő hatással volt műveire, ízlésére s később karrierjének alakulására. Zeneszakmai iskolát azonban a Szovjetunióban járta ki. '53-ban nyert felvételt a Moszkvai Konzervatóriumba, '62-től hangszerelést tanított ugyanitt, s ekkortól kezdett szabadúszó zeneszerzőként dolgozni. Hatvanhat filmzenéjén kívül számos színpadi zenét, kilenc szimfóniát, versenyműveket és egyéb zenekari műveket komponált, vokális, kamara- és szóló hangszeres darabokat írt. Zenével, zeneszerzéssel és -történettel foglalkozó publicistaként, sőt íróként is jegyzik a nevét. Nem volt felhőtlen a viszonya a politikummal. 1958-ban került sor az első nézeteltérésre, a *Nagaszaki* című oratórium bemutatóját követően. Bár a Kommunista Párt viszonylag elismerően viszonyult munkáihoz, megtisztelő felkéréseket is kapott, amikor arra intették, hogy a hagyományosabb zenei nyelvhez alkalmazkodjék és ő erre nem mutatott hajlandóságot, kiesett a szovjet kegyekből. Érthető. Az elismert/tolerált zeneszerzőkkel ápolt kapcsolatai mellett Schnittke Stockhausen, Nono vagy Ligeti művei iránt is erős rokonszenvet mutatott. A Szovjeckaja Muzika következetesen támadta, s ez csak 1985-ben, Gorbacsov országlása alatt hagyott alább.

De vissza a *Moz-Art*hoz! Schnittke e humorban, sőt iróniában gazdag kamarazenekari műve csakugyan Mozart befejezetlen, K. 446-os „pantomim-zenéjére" vezethető vissza. Valamiféle alapértelmezett érdeklődésénél fogva Schnittke vonzódott a fragmentáltság, a töredék-létezés formái iránt. Concerto grossóiban, szimfóniáiban is gyakran futunk szemközt csonkolt vagy csupán sejtetés-szerepű zenei idézetekkel. Mintha egy-egy letört cserépdarab találkozna más fajanszok, más porcelánok, más majolikák szilánkjaival, s ezek össze(nem) illeszthetősége adná a schnittkei zenei világ sava-borsát. (Hiszen ezt sugallja egyébként már a *Moz-Art à la Haydn* cím is.)

A mű mintha valami űrszerű, sötét, idegen alaktalanságból, *káoszból* formálódna fokozatosan, pillanatszerűen felgyorsult fejlődések láncolatán át *kozmosszá*. És mintha végül ugyanígy visszaenyészne merő gondolatszilánkokká, sejtésekké, felejtésekké, bátortalan utalásokká. Ezen az ívszerűségen belül azonban sok zenei történés sorjázik. Egymástól független (vagy függetlenített) síkok csúsznak össze, klaszterek „palánkja" előtt feleselget-veszekszik-verseng a két szólóhegedű, a tizenegy hangszerből álló kamaraegyüttes foltokat fércel – ez az a tipikus posztmodern centonizáció! –, grandiózus építmények emelkednek szinte infantilis építőkockákból, nagyígéretű, de hamvába haló fúga sejlik fel a mélyvonósoktól indulva kvintváltásban.

Amplitúdó

Scherzando-attitűdnek is mondhatjuk azt az érzelmi/kedélyi alapállást, amelyből Schnittke műve kicsírázik. A mozarti utalások és a Haydn-technika (lásd a mester 45. szimfóniáját) összegyúrása az eredeti schnittkei zenei szövettel mintha egy marionett-bemutató hangulatát idézné. Képmutatás ez a javából, csakhogy a szó felbontott, eredeti, etimológiailag „ősi" értelmében: szerzőnk olyan képeket mutogat, amelyek a zenei klasszika szervetlenített elemeiből rendeződtek új értelembe, meghökkentő, fanyar, akaratos, pajzán, dühös – de mindig reflektált! – jelentéssorokba.

A zenekari elhelyezkedés (mozgások, átrendeződések), sőt a szerző által indikált sötétben-kezdés és sötétben-befejezés gondos betartásával a kolozsvári schnittkei pillanat üdítő bekezdés lett a város zenei „szövegében".

JAKABFFY TAMÁS

TAGok

A Transylvanian Art Group karácsonyi kiállításán heten állították ki legfrissebb munkáikat:

Biró Zsuzsánna a fotorealizmus felé közelít, bár festményei már nem fotókból inspirálódnak, hanem fiktív kompozíciók, cukormázas zsánerképek, hangulatok. Trendi melankólia. A képek középpontjában elhelyezett idealizált, mégsem fókuszált nőalakokkal, ahol hamarabb figyelünk fel a szemhéjfesték, a cukormáz és a könyvgerincek élénken vibráló színharmóniájára, mint az emberi vonásokra, ahol a kifutók világát idéző nőiesség, az arc karaktere feloldódik a tapéta színes csíkjaiban, áttetsző vagy vakító felületekben. Dekoratív ellenpontozásai uralják a képeket, háttérbe szorítva a központi figurákat.

Csillag Imola textilképeivel a száraznemezelés tűszúrásos technikáját idézi, különleges térhatást teremtve. A gyapjúszálak tágítják a képtereket, mélyítik a látványt, hogy szinte vibráló, dinamikus felületeket hoznak létre, a fény minőségének, illetve a néző mozgásának függvényében bemozdulnak az alakok is. Puha képeivel egyszerre teremti meg a mozgás illúzióját, illetve játszik a perspektívákkal. Korábbi textiltájait sziluettportrék váltják fel, ahol a körvonalak lágysága, sérülékenysége nemcsak a konkrét teret mélyíti, hanem *befele, önmaga fele* is nyit, lírai személyességgel.

Csillag István személyes élményeiből indul ki. A csend, a magány végtelenbe vesző architektúrájára emlékeztető fehér felületeket fokozatosan foglalják el az organikus formák, a burjánzó természet, de ez akár fordítva is szemlélhető: az emlékezet képei foltonként fogynak el, oldódnak fel a fehérségben. Az emlékezés bizonytalanul kirajzolódó terében oázisként hatnak a benyomásszerűen felidézett életterek képei.

Fazakas Barna festményeit fotók és zene inspirálják, olyan térrészletek, izgalmas, szürreális hatású hétköznapi apróságok, melyekkel naponta találkozik. A kiindulópontot a fotó adja, hogy aztán a konkrét részletek, az atomium, egy terminál vagy egy borospoharat tartó kéz olyan belső tájakat nyisson, melyek alig emlékeztetnek előképeikre. A külső tájak belső tereket képeznek, ahol nagyon lassan, rétegszerűen rakódnak egymásra a gyakran sodronyként kialakított felületek, mind anyagszerűbbé formálva a lélektájakat, ahol bármennyire rendezettek is a négyezetekbe zárt terek, nincs teljes szimmetria, a látvány bármikor megfordítható, feje tetejére állítható.

Fazakas János László önarcképeit egy szürreális égi táj képe, illetve az újfeszítő népek hagyatékának kiválasztott darabjai váltják fel. Térben és időben is nagy mélységeket nyit, korakeresztény előzmények felől közelít. Úgy határozza meg identitását, hogy az előzményekből magánmitológiát teremt, mely a motívumok dekoratív részletei mentén közelíthető meg. Fesményeivel látomásszerűen formálódó égi és földi jelenéseket láttat, melyek együtt egy transzcendens fele nyitó úton levés történetét vetítik előre.

Artefaktum

Szentes Zágonnál az űrbéli utazások elviselhetetlen könnyűsége bizarr asszociációkat eredményez: úgy zsúfol össze egymástól látszólag idegen tartalmakat, vagy éppen egymáshoz közeli, az online kultúrához tartozó jeleket, hogy azok űrbéli monstrummá hatalmasodva keltik azt az látszatot, hogy „legmerészebb álmaink is megvalósíthatók". Mindez a tőle megszokott derűvel és mesélőkedvvel történik. A neonfények, habos, puha formák a legtermészetesebb módon repítenek mesebeli tájakra.

Vorzsák Gyula gótikus tereket jár be, rögzít részleteiben. Vagy a temetők érdeklik, vagy egy egyszerű parasztház. Különböző architektúrákkal foglalkozik, de elidőz egy tájnál vagy tárgynál is. Festészete tektonikus: elemző módon teszi, ízeire szedi a látványt, lebontja színeit, úgy lép a felületek mögé, hogy darabossá teszi a felszínt, aztán rétegről rétegre haladva, hol heves gesztusokkal, hol lassan, elmélyülten, mindig érzékenyen ragadja meg impresszióit.

TÚROS ESZTER

Márciusi évfordulók

1 – 230 éve született Gheorghe Asachi román költő
80 éve halt meg Gabriele d'Annunzio olasz író
2 – 230 éve halt meg Salomon Gessner svájci író
3 – 160 éve született Bajza József
4 – 220 éve született Sigurdur Breidefjörg izlandi költő
90 éve született Alan Sillitoe angol író
5 – 95 éve halt meg Váradi Antal író
6 – 45 éve halt meg Pearl S. Buck amerikai író
300 éve született Gregor Fábri szlovák író
7 – 195 éve született Vas Gereben
8 – 640 éve halt meg Guszai japán költő
795 éve halt meg Wincenty Kadublek lengyel krónikás
95 éve halt meg Seprődi János tudós
9 – 100 éve halt meg Frank Wedekind német drámaíró
10 – 230 éve született Joseph Eichendorff német író
250 éve halt meg Laurence Sterne angol író
145 éve született Jakob Wassermann osztrák író
11 – 90 éve halt meg Bársony István író
110 éve halt meg Edmondo De Amicis olasz író
195 éve született Pákh Albert író
12 – 370 éve halt meg Gabriel Téllez spanyol író
1200 éve halt meg Theophanész bizánci görög író
13 – 130 éve született A. Sz. Makarenko orosz pedagógus
130 éve született Paul Morand francia író
14 – 330 éve halt meg Antoine Furetière francia író
15 – 500 éve született Giovanni Maria Cecchi olasz író
295 éve halt meg Johann Christian Günther német költő
345 éve halt meg Salvator Rosa olasz író
460 éve halt meg Francisco Sá de Miranda portugál költő
16 – 320 éve halt meg Aloys Blumauer osztrák költő
160 éve született Donászy Ferenc író
17 – 45 éve halt meg Demostene Botez román író
110 éve született Borisz Nyikolajevics Polevoj orosz író
18 – 100 éve született Dégh Linda amerikai magyar etnográfus
19 – 200 éve született Petar Preradović horvát költő
20 – 190 éve halt meg Barczafalvi Szabó Dávid nyelvész
190 éve született Henrik Ibsen norvég drámaíró
21 – 210 éve halt meg Paul Iorgovici román író
22 – 150 éve született Mihail Dragomirescu román író
150 éve született Vydunas litván drámaíró
23 – 90 éve született Beládi Miklós magyar kritikus
90 éve született Deák Tamás író
24 – 145 éve született Édouard Claparède svájci pszichológus
370 éve halt meg León Modena héber költő
25 – 560 éve halt meg Inigo López de Mendoza spanyol költő
26 – 45 éve halt meg Noël Pierce Coward angol író
145 éve halt meg Amédée Thierry francia történész
27 – 250 éve született Joseph Schreyvogel osztrák író
28 – 150 éve született Maxim Gorkij orosz író
29 – 140 éve született Elena Faragó román költő
980 éve halt meg Háj ben Serirá héber költő
30 – 90 éve halt meg Ion Gorun román író
210 éve halt meg Gustaf Fredrik Gyllenborg svéd költő
31 – 70 éve halt meg Egon Erwin Kisch cseh publicista
? – 430 éve született Johann Heinrich Alstedius német filozófus

Mahatma Gandhi aforizmája

Nem vehetik el az ...
A fősorok Mahatma Gandhi fenti aforizmájának a folytatását rejtik.

VÍZSZINTES 1. A folytatás kezdete. 11. Ruhát készíttet. **12.** Etil-alkohol. **14.** Sértetlen. **15.** Ritka férfinév. **17.** Veszprém megyei város. **18.** Kolozs megyei város. **20.** Épület fedele. **22.** Czuczor Gergely álneve. **23.** Becézett Miklós. **25.** Angol fiúnév. **26.** Csereháti község. **28.** Dalai ...; tibeti vallási vezető. **30.** Sötétedni kezd! **31.** A Duna mellékvize. **33.** Mazsola társa. **35.** Középen srófol! **37.** Így is becézik Salamont. **39.** Érthetetlenül beszél. **41.** Lóbetegség. **43.** ... Loaf; rocksztár, filmszínész. **45.** Kenneth Loach filmje. **46.** Bázis, fundamentum. **48.** Kocsmai dolgozó. **51.** Gyakori férfinév. **53.** Márványmintával díszít. **54.** ... gros; nagybani kereskedés. **55.** Lisztet tisztít. **57.** Rövid dallam, átfutó lírai mozzanat.

FÜGGŐLEGES 1. Az ők tulajdonuk. **2.** Központi csillag. **3.** Szélsőségesen bátor! **4.** Papírsárkány röptetése. **5.** Filmsztár (Nicholas). **6.** Német író (Theodor). **7.** Oda-vissza igekötő. **8.** Görög betű. **9.** Szilárd tejtermék. **10.** Kés lényege. **13.** Amerikai írónő (Joyce Carol). **16.** Angol férfinév. **18.** Angliai iskolaváros. **19.** Háromszemélyes kártyajáték. **21.** Céltalanul ide-oda járkál. **22.** Az erbium vegyjele. **24.** Muszlim előimádkozó. **26.** Finom nedű. **27.** ... Hacsaturján; örmény zeneszerző. **29.** Jótékonykodik. **32.** Angol Elek! **34.** Díszes, régiesen. **36.** Kettévág. **38.** Peer Gynt anyja. **40.** Orvosi csont. **42. A folytatás befejezése. 44.** Kakas fejdísze. **47.** Töltött sütemény. **49.** Dél-amerikai ország. **50.** Celebeszi vadtulok. **52.** Tessék, itt látható! **54.** Szívhez szólóan könyörög. **55.** Ásványi fűszer. **56.** Dúdoló szócska. **58.** Idegen előtag: tojás-, pete-.

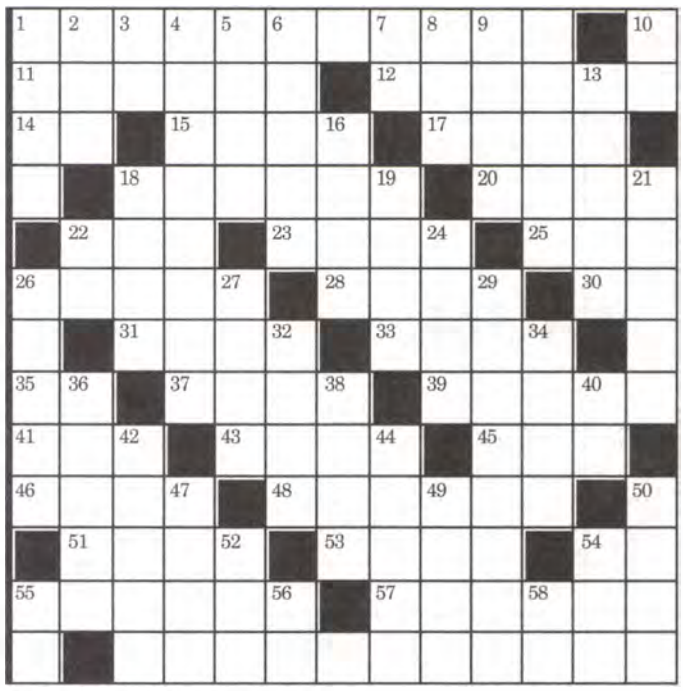

A *Helikon 2018/3*-as számában közölt *Magány* című rejtvény megfejtése: *van tudatában annak, hogy egyedül van.*

TÁMOGATÓINK: Romániai Írók Szövetsége, NKA Nemzeti Kulturális Alap, Készült a Magyar Kormány támogatásával, RMDSZ Communitas Alapítvány – Támogatja az RMDSZ és a Communitas Alapítvány, Primăria şi Consiliul Local Cluj-Napoca, Visit Cluj – The Heart of Transylvania

Proiect realizat cu sprijinul Primăriei şi Consiliului local Cluj-Napoca. Kiadványunkat Kolozsvár Polgármesteri Hivatala és Városi Tanácsa is támogatja. Revistă finanţată cu sprijinul Ministerului Culturii şi Identităţii Naţionale. Kiadványunk a Kulturális és Nemzeti Identitás Minisztériumának támogatásával jelenik meg.

Alapító főszerkesztő: **SZILÁGYI ISTVÁN**
Főszerkesztő: **KARÁCSONYI ZSOLT**
Főmunkatárs: **EGYED EMESE**, **KIRÁLY LÁSZLÓ**, **SZŐCS ISTVÁN**
Szerkesztőség: **DEMETER ZSUZSA**: kritika; **HORVÁTH ELŐD BENJÁMIN**: Pavilon 420, Artefaktum; **PAPP ATTILA ZSOLT**: film, interjú; **LÁSZLÓ NOÉMI**: vers, műfordítás; **ANDRÉ FERENC**: honlap; **RÁKOSSY TIBOR**: műszaki szerkesztő
Lapterv: ÁRKOSSY ISTVÁN; Számítógépes tördelés: FAZAKAS BOTOND; nyomtatja a Misztótfalusi Kis Miklós református sajtóközpont

Szerkesztőség: 400024 Cluj-Napoca, str. Dragalina 73–75. Postafiók 245, telefon: (004) 0264 431690, telefon/fax: (004) 0264 431577, villámposta: **kvari.helikon@gmail.com**
A HELIKON alapítványi támogatással jelenik meg – kiadja a ROMÁNIAI ÍRÓK SZÖVETSÉGE ISSN 1220–6288 Honlap: **www.helikon.ro**